

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ PROGRAMI**

**KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI KAPSAMINDA KÜLTÜREL
ROTA OLUŞTURMA ÖNERİSİ; EYÜPSULTAN'DAN
SÜLEYMANİYE'YE MİMAR SİNAN FARKINDALIK ROTASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE NUR ATMACA

İSTANBUL, 2024

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI VE YÖNETİMİ PROGRAMI**

**KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI KAPSAMINDA KÜLTÜREL
ROTA OLUŞTURMA ÖNERİSİ; EYÜPSULTAN'DAN
SÜLEYMANİYE'YE MİMAR SİNAN FARKINDALIK ROTASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AYŞE NUR ATMACA
(210203003)**

**Danışman
(Prof. Dr. Suphi Saatçi)**

İSTANBUL, 2024

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
TEZ ONAY FORMU

27/06/2024

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mimarlık Anabilim Dalı Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetimi Tezli Yüksek Lisans programı öğrencisi 210203003 numaralı Ayşe Nur ATMACA'nın hazırladığı danışmanlığında "Kültürel Mirasın Korunması Kapsamında Kültürel Rota Oluşturma Önerisi; Eyüpsultan'dan Süleymaniye'ye Mimar Sinan Farkındalık Rotası" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 27/06/2024 Perşembe günü saat 19:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. (Danışman) Prof. Dr. Suphi SAATÇI	Kabul
2. Doç. Dr. Emine Sibel HATTAP	Kabul
3. Dr. Öğr. Üyesi Uğur ÖZCAN	Kabul
4.
5.
6. (İkinci Danışman)*.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ayşe Nur Atmaca

TEŐEKKÜR

Sinan deryasına bir damla bırakmak niyetiyle çıktığım bu yolda; maddi ve manevi desteğini üzerimden hiç eksik etmeyen eşime, birlikte büyürken gösterdiği sonsuz sabrı ve sevgisi için kızıma, her ihtiyacımda beni bir an olsun yalnız bırakmayan anneme, yüksek lisans süreci boyunca öğretileri ve yol göstericilikleri için değerli hocalarıma, akademik anlamda bana kazandırdığı bilgi, birikimi ve sonsuz şefkati için değerli hocam Prof. Dr. Fatma Zeynep Aygen'e, Sinan hakkında yaptığı çalışmalar, yazdığı kitaplar ve araştırmalarla adeta bir "Mimar Sinan Uzmanı" olan değerli tez danışmanım, hocam, Prof.Dr.Suphi Saatçi'ye kıymetli destekleri ve bana kattıkları için sonsuz teşekkürler.

Ayşe Nur Atmaca

**KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI KAPSAMINDA
KÜLTÜREL ROTA OLUŞTURMA ÖNERİSİ;
EYÜPSULTAN'DAN SÜLEYMANİYE'YE MİMAR SİNAN
FARKINDALIK ROTASI**

Ayşe Nur Atmaca

ÖZET

Kültür Rotası kavramı, 1987’de ilk defa “Hac Yolu”nun UNESCO tarafından Dünya Mirası kabul edilmişinden itibaren gerek dünyada gerekse ülkemizde hem doğal miras alanları hem de kültürel miras alanlarının korunması, tanıtılması ve kültür turizminin gelişimi açısından büyük bir önem teşkil etmektedir. Mimar Sinan, Osmanlı Mimarisi’nde güçlü bir iz bırakmış ve eserlerinin çoğu hala günümüzde varlığını sürdüren, hatta kendisinden sonra gelen nesillere ilhâm olan, son derece önemli bir kişiliktir. O, uzun ve bereketli ömrüne sığdırdığı 400’ün üzerinde eseriyle, Dünya Mimarlık Tarihinin en büyük ustalarının başında gelmektedir. İstanbul’daki en önemli eserlerini ise Tarihi Yarımada, Beyoğlu, Üsküdar ve Eyüpsultan’da bırakmıştır.

Fakat ne yazık ki, ardında bunca özgün ve muhteşem eser bırakan Mimar Sinan’ın yeterince tanınmayan ve hatta varlığından bir haber olunan birçok eseri bulunmaktadır. Çalışmanın amacı, proje kapsamında bulunan usta deha Mimar Sinan’ın eserlerini, planlanan güzergâhlarla deneyimlemek, üstün mimari özelliklerini keşfettirmek; Sinan’ın adı daha çok duyulan eserlerinin yanında daha az bilinen eserlerine de rotada yer vererek, onları da ön plana çıkartmak, yapısal özelliklerini incelemek ve bu sayede il ve ilçe kültür turizminin gelişimine katkıda bulunmak, Mimar Sinan’ı hem daha iyi anlamak hem de keskin zekâsının eserlerindeki yansımalarını gözlemlemek, yapılarının hissettirdiği mükemmel deneyimi ziyaretçilere sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültür Rotası, Mimar Sinan, Kültürel Miras, Rota, Kültürel Mirasın Korunması

**WITHIN THE SCOPE OF CONSERVATION OF CULTURAL
HERITAGE, A PROPOSAL OF CULTURAL ROUTE;
ARCHITECT SINAN AWARENESS ROUTE FROM
EYÜPSULTAN TO SÜLEYMANIYE**

Ayşe nur Atmaca

ABSTRACT

The concept of Cultural Route has been of great importance in terms of the protection, promotion and development of cultural tourism, both in the world and in our country, both in the world and in our country, since the concept of the Cultural Route was recognized as a World Heritage Site by UNESCO in 1993. Mimar Sinan is an extremely important personality who left a strong mark on Ottoman Architecture and most of his works still exist today and even inspired the generations that came after him. He is one of the greatest masters of the World Architecture History with over 400 works that he put into his long life. He built his most important works in Istanbul in the Historical Peninsula, Beyoğlu, Üsküdar and Eyüpsultan.

Unfortunately, there are many works of Mimar Sinan, who left behind so many original and magnificent works, which are not known enough and even whose existence isn't known. The aim of the study is to experience the works of the master genius Mimar Sinan, which is within the scope of the project, with the planned main route, by including the lesser-known works of Sinan on the route, besides his more well-known works, to highlight them, to examine their structural features, and thus to contribute to the development of provincial and district cultural tourism, both to better understand Mimar Sinan and to observe the reflections of his sharp intelligence in his works and to offer the visitors the perfect experience that his buildings make.

Keywords: Cultural Route, Mimar Sinan, Cultural Heritage, Route, Conservation Of Cultural Heritage

Çünkü dünya da bir köprüdür her çeşit insan geçer
Bunda ne fakirin izi kalır ne de murada erenlerin

Yaşlı iken sonunda savaşta şehit oldu Şah
Âlemlerin Rabbi onun mekânını Cennet etsin

Onun güzel camisini seyredenler şöyle dediler:
“Bu Adn cennetidir ey ölümsüzler girin”

(Sâî Mustafa Çelebi/ Tezkiret'ül Bünyan)

ÖN SÖZ

Mimarlık tarihine 400'ün üzerinde eser kazandıran usta deha Mimar Sinan'ın, İstanbul'da 200 e yakın eseri bulunmaktadır. Unesco'nun Dünya Mirası Listesi'nde de yer alan, Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi'nin yanı sıra, İstanbul'un silüetini tamamlayan Süleymaniye Camii ve Külliyesi bilinen en önemli eserleri arasındadır.

İnsanoğlu olarak yaşadığımız coğrafyanın hangi değerlere ve kültürel mirasa sahip olduğunun yeterince farkına varmadan yaşamaktayız. Özellikle de ardında, bunca özgün ve muhteşem eser bırakan Mimar Sinan'ın yeterince tanımadığımız ve hatta varlığından bir haber olduğumuz birçok eseri bulunmaktadır. Çalışmanın amacı, Eyüpsultan'dan başlayarak Eminönü Rüstem Paşa Camii'ne kadar, düzenlenen ana rotanın odak noktaları üzerinde bulunan Mimar Sinan'ın en çok bilinen eserlerinin yanında az bilinen eserlerine de yer vererek, onları tarihsel, mimari ve üslupsal bakımdan incelemek, Mimar Sinan ekolünü ve üslûbunu daha yakından tanıtmaktır.

Mimar Sinan Osmanlı Klasik Dönem mimarlığını şekillendirmiş, Anadolu'da ve Marmara Bölgesi'nde özellikle de imparatorluklara başkentlik yapmış İstanbul'da pek çok nadide eser bırakmıştır. Dolayısı ile yüzyıllar boyunca mimari üslubu ve üstün dehası konuşulmaya, araştırılmaya devam etmektedir. Mimar Sinan ve eserleri hakkında onlarca çalışma ve eser kaleme alınmıştır. Kıymetli hocam Prof. Dr. Suphi Saatçi'nin rehberliğinde, değerli katkıları ve destekleriyle tamamladığım nacizane çalışmamın Sinan literatüründe yerini bulması dileğiyle.

Mayıs, 2024

Ayşe Nur Atmaca

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ	viii
SEMBOLLER	xi
ÇİZELGE LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. KÜLTÜR ROTASI KAVRAMINA GİRİŞ	3
1.1. KÜLTÜR ROTASI KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ	4
1.1.1. Kültür Rotası Kavramının Kültürel Miras ve Kültür Turizmi İle İlişkisi.....	5
1.1.1.1. Dünyada ve Türkiye’deki Kültür Rotaları.....	6
İKİNCİ BÖLÜM	26
2. KÜLTÜR ROTASI MODELİ	26
2.1. HAZIRLANAN ROTANIN KÜLTÜR ROTASI MODELİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	35
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	37
3. EYÜPSULTAN VE FATİH İLÇELERİNİN ÖNEMİ	37
3.1. EYÜPSULTAN’IN TARİHİ, COĞRAFI, SOSYOLOJİK VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ	38
3.1.1. Fatih’in Tarihi, Coğrafi, Sosyolojik ve Mimari Özellikleri	44
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	46
4. MİMAR SİNAN VE İSTANBUL’DAKİ ESERLERİ	46
4.1. MİMAR SİNAN’IN İSTANBUL’DAKİ ESERLERİ	54
4.2. MİMAR SİNAN’IN EYÜPSULTAN’DAKİ ESERLERİ	65
4.3. MİMAR SİNAN’IN FATİH’TEKİ ESERLERİ	67
BEŞİNCİ BÖLÜM	74
5. EYÜPSULTAN VE FATİH İLÇELERİNDE, MİMAR SİNAN ESERLERİ ODAK NOKTASINI OLUŞTURMAK ÜZERE BİR KÜLTÜR ROTASI OLUŞTURULMASI	74
5.1. BİRİNCİ GÜN	74
5.2. İKİNCİ GÜN.....	118
5.3. ÜÇÜNCÜ GÜN	130
5.4. DÖRDÜNCÜ GÜN.....	183

SONUÇ	234
KAYNAKÇA	237
EKLER	244

SEMBOLLER

C	: Dokunun kapasitansı
H	: Isı miktarı
M_x, M_y, M_{xy}	: Moment Bileşenleri
N_x, N_y, N_{xy}	: Normal Kuvvet Bileşenleri
q	: Faz yükü
t	: Zaman
u,v	: Yer değiştirme vektörü bileşenleri
w	: Açısal hız
XC	: Kapasitif reaktans
XL	: Endüktif reaktans
α	: Asal gerilme doğrultusundan sapma açısı
ρ	: Yoğunluk
σ_x, σ_y, σ_{xy}	: Kabuk iç gerilmeleri

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Kùltür Rotasının Kùltür Rotası Modeline Gùre Sınıflandırılması....36 x

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
b.a.	Eserin bütününe atıf
bkz.	Bakınız
bkz.: aş.	Eserin kendi içinde aşağıya atıf
bkz.:yuk.	Eserin kendi içinde yukarıya atıf
C.	Cilt
çev.	Çeviren
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
k.g.	Karşı görüş
karş.	Karşılaştırınız
s.	Sayfa/sayfalar
t.y.	Basım tarihi yok
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

Tarihsel süreçte insanoğlu, barınma, savaş, ticaret, yeni yaşam alanları verimli araziler keşfetmek, daha güvenli bir yer aramak ve daha birçok faktör sebebiyle pek çok farklı yol keşfetmişlerdir. Keşfedilen yeni yerler ve kültürler medeniyetleri geliştiren önemli olgulardır. Bunun yanı sıra yola çıkmak veya yolu bitirmekten ziyade yolda olma hali bir yolu veya bir güzergâhı daha kıymetli hale getirmektedir. Öyle ki o yolda deneyimlenen her şey, onu zenginleştiren ve bütüncül olmasını sağlayan şeylerdir. Güzergâhın daha önceki tarihlerde hangi kavim veya uygarlıklar tarafından kullanıldığıнын bilincinde olmak ise insanda zamanlar arası bir yolculuğa çıkma hissi uyandırır.

Kültür Rotası kavramı gerek dünyada gerekse ülkemizde hem doğal miras alanları hem de kültürel miras alanlarının korunması, tanıtılması ve kültür turizminin gelişimi açısından büyük bir önem teşkil etmektedir. İlk defa Hac Yolu'nun 1987 yılında UNESCO tarafından "dünya mirası" olarak ilan edilmesinin ardından, "kültür rotası" kavramı gündeme alınmış oldu. 1998 yılında ise "ICOMOS Kültür Rotaları Uluslararası Komitesi" kuruldu. Bunun ardından ise 2008 yılında konuyla ilgili ilk kaynak sayılabilecek "ICOMOS Kültürel Rotalar Bildirgesi" yayımlandı. Hayata geçirilen bu adımlar sayesinde "kültür rotaları" gün yüzüne çıkmış ve gündemde yerini bulmuş oldu. Bugün dünyada 62 ülkeden geçen birçok sertifikalı kültür rotası bulunmaktadır. Ülkemizde ise en uzununu "Likya Yolu" olmak üzere 21 farklı kültür rotası bulunmaktadır.

Mimar Sinan, Osmanlı Mimarisi'nde güçlü bir iz bırakmış ve eserlerinin çoğu hâla günümüzde varlığını sürdüren, hatta kendisinden sonra gelen nesillere ilhâm olan, son derece önemli bir kişiliktir. O, 90 küsür yıllık ömrüne sığdırdığı 400'ün üzerinde eseriyle, Dünya Mimarlık Tarihinin en büyük ustalarının başında gelmektedir. Mimar Sinan'ın İstanbul'da 200'e yakın eseri bulunmaktadır. Unesco'nun Dünya Mirası Listesi'nde de yer alan, Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi'nin yanı sıra, İstanbul'un silüetini tamamlayan Süleymâniye Camii ve Külliyesi bilinen en önemli eserleri arasındadır. Bunun yanında Şehzadebaşı Camii, Süleymâniye Camii ve Külliyesi'nin

de bulunduğu Fatih, Eyüpsultan, Beyoğlu ve Üsküdar'da da önemli eserleri bulunmaktadır.

ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmanın amacı, Kültürel Miras Alanları dahilinde yer alan tarihi alanlar kapsamında bulunan iki önemli İstanbul ilçesi Eyüpsultan ve Fatih arasındaki, usta deha Mimar Sinan'ın eserlerini, planlanan ana güzergâhlarla deneyimletmek, üstün mimari özelliklerini keşfettirmek; Sinan'ın, adı daha çok duyulan eserlerinin yanında daha az bilinen saklı kalmış eserlerine de rotada yer vererek, onları da ön plana çıkartmak, yapısal özelliklerini incelemek ve bu sayede il ve ilçe kültür turizminin gelişimine katkıda bulunmaktır.

ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Çalışmanın kapsamı İstanbul Avrupa yakası, Eyüp Sultan Camii çevresi ve Fatih Eminönü arasında kalan bölgedir.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışma yöntemi, Mimar Sinan yapılarının odak noktasını oluşturduğu kültür rotası kapsamında, Sinan'ın en çok bilinen eserlerinin yanında az bilinen eserlerinin de mercek altına alınarak mimari, tarihsel ve üslupsal özellikleri ile incelenmesinin sağlanması.

ÇALIŞMA MATERYALLERİ

Kültür rotası projesinde kullanılacak materyaller; rotayı yönlendiren tabelalar, tanıtım amaçlı afiş ve broşürler, kare kod okuyucu sistemlerdir. Odak noktalarına yerleştirilen kare kod okuyucu sistemlerle ziyaretçilerin proje dahilinde yazılan uygulamaya yönlendirilmelerini, eserler hakkında bilgilenmelerini ve GPS girişi ile de rotanın içerisinde buldukları konumu görebilmelerini sağlamak hedeflenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜLTÜR ROTASI KAVRAMINA GİRİŞ

ICOMOS Türkiye tarafından hazırlanan Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde kültürel miras tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklardır. Kültürel miras, insanlar ve mekânlar arasında zaman içinde meydana gelen etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm özelliklerini içerir.” (ICOMOS, 2013)

Bir kültür mirası olarak kültür rotası kavramı ise, gerek dünyada gerekse ülkemizde hem doğal miras alanları hem de kültürel miras alanlarının korunması, tanıtılması ve kültür turizminin gelişimi açısından büyük bir önem teşkil etmektedir. Çekül'e göre kültür rotası; günümüzde yaratılmış veya tarihin belirli bir döneminde gerçekten kullanılmış, üzerinde kültürel ve/veya doğal miras öğelerini taşıyan ve önemini bu miras sayesinde kazanan, koruma, kırsal kalkınma ve turizmin geliştirilmesi gibi amaçlarla geliştirilebilen, yerel, bölgesel veya ulusal ölçekli bir ulaşım koridoru şeklinde tanımlanmaktadır (ÇEKÜL, 2015). Bununla birlikte, bir kavram olarak kültür rotaları; içerisine dâhil olan, kültür varlıkları, endüstriyel miras, anıtlar, şehirler ve manzaralarla bir bütün olarak ele alınmalıdır. (ICOMOS, 2008).

Kültür rotalarını tamamlayan somut unsurların yanı sıra somut olmayan unsurlar da oldukça önemlidir. Öyle ki kültürel bir güzergâhı, daha önce başka kavimler tarafından belirli amaçlar için kullanılmış olması, üzerinde bulunan önemli somut mirasların yanında somut olmayan etnik unsurlara örneğin; bir halk efsânesi, yöreye adını veren yaşanmış bir hikâyeye sahip olması, eşine az rastlanır özgün bir halk diline sahip olması o güzergâhı özel kılan unsurlardır.

Kültür rotaları Çekül'e göre iki ana sınıfa ayrılmaktadır bunlar; tarihin belirli bir döneminde gerçekten kullanılmış ulaşım güzergâhları ve geçmişte kullanılmamış ancak çeşitli amaçlarla günümüzde planlanmış ve geliştirilmiş rotalardır. Tarihin

belirli bir dönemde gerçekten kullanılmış ulaşım güzergâhlarına birinci alt başlık olarak; ticaret yolları, kutsal yollar, göç yolları askeri güzergâhlar eklenebilir. Buna örnek olarak ise, ipek yolu, baharat yolu, istiklal yolu verilebilir. İkinci alt başlık olarak; tarihi kişiliklerin güzergâhları eklenebilir. Buna örnek olarak ise, büyük İskender yolu, Evliya Çelebi yolu, St. Paul yolu verilebilir. Geçmişte kullanılmamış ancak çeşitli amaçlarla günümüzde planlanmış ve geliştirilmiş rotalar için birinci alt başlık; tarihsel rotalar, ikinci alt başlık, tarihsel ve doğal rotalar; üçüncü alt başlık ise, doğal rotalar olarak verilebilir. (ÇEKÜL, 2015).

1.1. KÜLTÜR ROTASI KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

İlk defa Hac Yolu'nun 1987 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından "dünya mirası" olarak ilan edilmesinin ardından, 1994 yılında Madrid'de düzenlenen Dünya Miras Komitesi toplantısında "kültür rotası" kavramı gündeme alınmış oldu. Bu ilk girişimin ardından, 1997 yılında Avrupa Konseyi ve Lüksemburg Büyük Dükalığı arasında imzalanan bir protokol sonucu, Avrupa Konseyi'nin kültürel rotalar programını hayata geçirmek amacıyla Avrupa Kültürel Rotalar Enstitüsü kuruldu. Bu gelişmenin hemen ardından ise, 1998 yılında, dünyanın farklı bölgelerinden bir grup ICOMOS üyesinin çabalarıyla "ICOMOS Kültür Rotaları Uluslararası Komitesi" kuruldu. Bu kurumların oluşturulmasındaki başlıca amaçlar ise kültür rotalarının araştırılması, tescil edilmesi, üzerlerindeki mirasın korunması ve geliştirilmesi ile sosyal ve ekonomik etkilerin geliştirilmesi oldu. (ÇEKÜL, 2015)

2005 yılında kültür rotalarının, UNESCO tarafından Dünya Mirası Konvansiyonu kapsamında 4 ana miras kategorisinden biri olarak ilan edilmesi ise, kültür rotası kavramın tüm dünyada ele alınmasını hızlandıran bir gelişme oldu. 2008 yılında konuyla ilgili ilk referans kaynak sayılabilecek "ICOMOS Kültürel Rotalar Bildirgesi" yayınlandı. 2012 yılında ise Fransa'da düzenlenen Avrupa Konseyi toplantısında yaratıcı ve yenilikçi araçların bir rota ağı çerçevesinde, eğitim ve katılım potansiyellerini öne çıkaracak ve görünürlüğü sağlayacak şekilde kullanılması yönünde ortak karar alındı. Bu toplantı sonucunda, "Colmar Deklerasyonu: Avrupa Kültür Rotaları 25. Yıl" dökümanı yayınlandı. (ÇEKÜL, 2015)

1987 yılında atılan ilk adım esasen kültür rotalarının bir kültürel miras olması gerekliliği adına gerçekleştirilen çok önemli bir başlangıçtı. Bunu takiben gelen diğer

adımlar ve kararlarla birlikte kültür rotaları bir kültürel miras olarak kabul edilmiş oldu. Kültür rotaları artık, farklı coğrafyaları, farklı etnik unsurları ve milletleri birbirine bağlayan, etkileşimlerini sağlayan bir kültür koridoru olma özelliği kazandı. Bugün ise Avrupa Konseyi Kültür Rotası Programı'na dâhil 48 adet kültür rotası güzergâhı bulunmaktadır.

1.1.1. Kültür Rotası Kavramının Kültürel Miras ve Kültür Turizmi İle İlişkisi

Toplumlar, sahip oldukları kültürel değerlerin korunmasının söz konusu olmaya başlaması ile beraberinde korunan varlığın öneminin tüm dünya ölçeğinde bilinirliğinin artması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ile daha bilinçli bir yaşam biçimine dönmeye başlamıştır. Sanayileşme ile artan üretim ve tüketim ilişkileri, kentleri ve kentli bireyleri hızlı bir değişim ve dönüşüme sokmuştur. Beyaz yakalı denilen orta ve üst gelir grubunun artması ile insanların yaşam şekillerinde değişimler oluşmuştur. Çalışmak dışında dinlenmek ve gezmek için farklı yerleri ve kültürleri görme isteği duyan kentliler turizm olgusunu daha da kuvvetlendirmiş ve çeşitlendirmiştir. Diğer kültürlerle ve coğrafyalara olan merak, eko-turizm, doğa turizmi, kültür turizmi, toplum temelli turizm, kırsal turizm, gastronomi turizmi gibi turizm türlerini ortaya çıkarmış ve pek çok aktiviteler meydana getirmiştir. Sürdürülebilir turizm türleri de denilen bu tip aktiviteler temelde kültürel değerleri keşfetme ve deneyimleme üzerine kurgulanmaktadır. Bu aktivitelerden biri de kültürel rota deneyimleridir. Bir kırsal veya kentsel alandan geçen kültürel/tarihsel rotalara gelen ziyaretçiler, bu rota üzerinde belirledikleri güzergâhta yürüyüşler yaparak rota üzerinde bulunan pek çok kültürel miras değerini keşfedebilmektedir. (ÜSTÜNDAĞ, ÖZER, 2021)

Belirli bir coğrafi alanda, farklı kültürler ve değerler ile şekillendirilerek oluşturulan kültür rotası, bir ülkenin kültür turizmi açısından oldukça önemlidir öyle ki, Avrupa'da Viking Rotası, Napolyon Rotası, Don Kışot Rotası, Seramik Rotası, Türkiye'de ise Likya Rotası, Hitit Rotası ve Evliya Çelebi Rotası gibi rotalar hem turizm bölgeleri dışında kalan yerleşimlerin tarihi ve kültürel değerlerini öne çıkarmakta, hem de bu yerleşimlerin turizme yönelik ilgi odakları olmasını sağlayarak kırsal kalkınmaya da destek olmaktadır. (GÖRMÜŞ)

Doğal ve kültürel miras, kültürel çeşitlilik ve yaşayan kültürler turizm açısından büyük çekim gücüne sahiptirler. Aşırıya kaçan veya kötü yönetilen turizm ve turizme bağlı yapılaşma, kültürel mirasın özgün yapısını, bütünlüğünü ve önemli özelliklerini tehdit edebilir. İstenmeyen değişimler sonucu, yerin ekolojik düzeni, ev sahibi topluluğun kültür ve yaşam üsluplarının yanı sıra, ziyaretçinin yer ile ilgili deneyimi de değer yitirebilir. Turizm ev sahibi topluluğa yararlar sağlamalı, onlara kültür miraslarını ve kültürel geleneklerini korumaları ve sürdürmeleri için olanaklar sunmalı; onları bu yolda heveslendirmelidir. Sürdürülebilir bir turizm endüstrisi kurmak ve kültürel kaynakların gelecek kuşaklar için korunmasını daha iyi bir düzeye yükseltmek için, yerel ve/ veya yerli topluluk temsilcileri, korumacılar, turizm operatörleri, mülk sahipleri, karar vericiler, ulusal gelişme planları hazırlayanlar ve alan yöneticilerinin katılım ve iş birliğini sağlamak gereklidir. (ICOMOS, 1999)

Turizm bir ülkenin kalkınması ve gelişmesi için çok önemli bir gelir kaynağı olmasının yanında, maddi menfaatler uğruna kullanıldığı takdirde kültür miraslarının zarar görmesi ya da tamamen yok edilmesine sebebiyet verebilmektedir. Kültür turizminin sağlıklı bir şekilde gelişmesi için, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi kültürel ve doğal mirası korumanın öncelikli hedef olduğu, turizmin ise bununla doğru orantılı bir şekilde geliştiği bir yaklaşım gerekmektedir. Kültür turizminin, gelişmesi, sürdürülebilir olması ve öncelikle yerel halka fayda verebilmesi için iyi bir yönetime ihtiyacı vardır. İyi yönetilen bir turizm stratejisi hem yerel halkı kalkındırmaya hem de doğal ve kültürel mirası korumaya dayalı bir stratejidir.

1.1.1.1. Dünyada ve Türkiye'deki Kültür Rotaları

1) Santiago de Compostela Hac Yolları

Farklı Avrupa ülkelerinin miraslarının ortak bir kültürel mirasa nasıl katkı sağladığını göstermek ve ziyaretçilerini zamanlararası bir yolculuğa çıkarmak amacıyla 1987 yılında kurulan "Avrupa Konseyi Kültür Rotaları Programı" dahilinde sertifikalı kırk sekiz adet kültür rotası bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1987 yılında UNESCO tarafından dünya mirası olarak kabul edilen 800 km uzunluğunda olan "Hac Yolu"dur.

Resim 1.1. Url-1 (Santiago de Compostela Hac Yolları)

St.James Yolu'da denilmektedir. Efsaneye göre Hz. İsa'nın On İki Havarisinden biri olan Zebedi oğlu Aziz Yakup'un bedeni ölümünden sonra Kudüs'ten Kuzey İspanya'ya taşınmış ve şimdiki adıyla Santiago de Compostela şehrine gömülmüştür. Aziz Yakub'a ait olduğu düşünülen mezarın keşfedilmesinden beri bu rota özellikle Orta Çağ'da Hristiyanlar için en önemli hac merkezlerinden biri olmuştur. Çünkü Hristiyanlığa göre bu rotanın baştan sonra yürünmesi işlenmiş tüm günahların affedilmesi anlamına gelmektedir. (Url-17)

2) Hansa Kültür Rotası

1991 yılında tescillenen Hansa Kültür Rotası 13. yüzyılda deniz ticareti yapan Alman tüccarları ortak ekonomik çıkarlarını gözetmek amacıyla Hansa Birliği olarak bilinen ticari örgütlenmenin temelini atılması ile oluşturulmuştur. Başta Baltık Denizi olmak üzere çoğunlukla Kuzey Avrupa sahillerinde bulunan 225 şehir Hansa Birliği'ne katıldı. Birlik 17. Yüzyıla kadar ekonomi, siyaset ve ticaret üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olmuştur. (Url-17)

3) Viking Rotası

Viking rotası 1993 yılında Avrupa Konseyi tarafından tescillenmiştir. Vikingler, 8 ila 11. yüzyıllar arasında kuzeybatı Avrupa'da birçok yeri fetheden, yılın büyük kısmını denizlerde geçiren savaşçı bir halktır. Göçebe bir kavim olan Vikinglerin yazılı geleneği olmayışı, izlerinin sürülmesini güçleştirse de arkeolojik verilerle Vikinglerin yerleştiği bölgelerde, kendilerine has kültürlerine dair pek çok bilgi sunmaktadır. (Url-2)

4) Via Francigena Rotası

M.S 990 yılında Canterbury Başpiskoposu Sigerico, Papa XV. John ile buluşup Papa'dan Pallium'u almak üzere Roma'ya doğru yola çıkmıştır. Yol boyunca, seyahatinin 79 farklı aşamasını günlüğüne kaydetmiştir. Bu belge sayesinde, şimdiki gezginlerin de faydalanabileceği Canterbury ve Roma arasındaki zamanın en kısa rotası oluşturulmuştur. (Url-17)

5) El legado Endülüs Rotaları

Endülüs Rotaları, El Hamra gibi karakteristik ve etkileyici bir mimari mirasa sahip olan Endülüs Rotaları, Endülüs'ün geleneklerini, gastronomisini, görsel sanatlarını, bilimini, sanatını ve edebiyatını günümüzde tekrar yaşatıyor. (Url-17)

Resim 1.2. Url-3 (Via Francigena Rotası)

Resim 1.3. Url-4 (Endülüs Rotaları/ El Hamra)

6) Fenikeliler Rotası

Fenikeliler Rotası, M.Ö. 12. Yüzyıldan beri Fenikelilerin kullandığı ana deniz rotalarından oluşur. Bu rota Akdeniz’de kültürel etkileşim ve ticaret açısından

çok önemli bir rol oynamıştır. Rotalar boyunca, mükemmel denizciler ve tüccarlar olan Fenikeliler ve diğer Akdeniz uygarlıkları ortak bir kültür oluşturmuşlardır. (Url-17)

7) Pireneler Demir Rotası

Demir Rotası, demirin 17. Yüzyıldan 19. Yüzyılın sonuna kadar geçirdiği değişiminin ve ticarileşmesinin hikâyesini anlatmaktadır. Rota, mükemmel dağ manzaralarıyla birlikte kültürü ve endüstriyel mirası harmanlayıp herkesin yürüebileceği bir yol oluşturmaktadır. (Url-17)

8) Avrupa Mozart Yolları

Mozart'ın 1762 ve 1791 yılları arasında yaptığı tüm seyahatler yazdığı mektuplar ve diğer orijinal belgelere dayanarak oluşturulan bir rotadır. 10 ülke ve 200'den fazla yeri kapsamaktadır.

9) Avrupa Yahudi Mirası Rotası

2004 yılında tescillenmiş bir rotadır. Avrupa Yahudi Mirası Rotası, Avrupa Yahudi mirasıyla ilişkili alanlarda; gelişen turizmi, kültürel girişimleri ve eğitim programlarını destekleyen bir platformdur. Güzergâh, Yahudi dünyasının dini ve günlük yaşamının daha yakından öğrenilmesini destekler, dini eserlerin anlaşılması ve tanıtılmasının yanı sıra Yahudi halkının yaşam tarzını ve Avrupa tarihinde üstlendiği önemli rolün bilinmesini amaçlar. (Url-5) Ülkemiz yüzyıllardan beri tüm semâvi dinlere ev sahipliği yapmış, uzun yıllar boyunca farklı milletlerin bir arada kardeşçe ve barış içinde yaşadığı bir ülke olmasından dolayı birçok Yahudi Mirası'nı da içerisinde barındırmaktadır. Bu sebeple Türkiye'de bu rotaya dâhil ülkelerden birisidir.

10) Aziz Martin Rotası

St. Martin, Aziz Martin ya da Tourslu Aziz Martin, Batı Hristiyanlığı'nda önemli bir azizdir. Aziz Martin Rotası, Aziz'in hayatını geçirdiği birçok Avrupa kasabasının yanında kendisine adanmış on dört katedral ve diğer onlarca önemli mimari miras ögesini de içine almaktadır. (Url-17)

11) Avrupa Cluniac Siteleri Rotası

Avrupa Cluniac Siteleri Rotası merkezi Orta Çağ Avrupası'nın en büyük dini yapısı olan Maior Ecclesia Kilisesi'nin kalıntılarının bulunduğu Cluny'dir. Cluny zamanında "İkinci Roma" olarak biliniyordu ve günümüzde de bu kasaba Venedik'ten sonra dünyanın Orta Çağ'dan kalma en fazla evine sahip olan yerleşkesidir. (Url-17)

12) Zeytin Ağacı Rotası

Zeytin ağacının tarihi milyonlarca yıl öncesine kadar dayanır. Bu ağaç efsanevi ve kutsal kabul edilir. Zeytin ağacı ile insan uygarlığı arasındaki ilişki, Akdeniz insanının günlük alışkanlıklarına işleyen zengin ve canlı bir kültürel mirası oluşturur. Dünyadaki zeytin ve zeytinyağı üretimi konusunda Türkiye, ilk 5 üreticiden biridir. Türkiye'de zeytin; Ege, Marmara, Akdeniz ve Güneydoğu bölgelerinde üretilmektedir. Zeytin ağaçlarının %75'i Ege kıyılarında yer alır. (Url-6) Bu sebeple Türkiye, Zeytin Ağacı Rotası'na dahil ülkelerin başında gelmektedir. Zeytin Ağacı Rotaları, Yunanistan'dan Karadeniz'e tüm Akdeniz havzası boyunca bu medeniyetin ayak izlerini takip eder.

13) Via Regia Yolu

"Kral Yolu" olarak da bilinen Via Regia Yolu, Batı ve Doğu Avrupa'yı birbirine bağlayan en eski ve en uzun yoldur. Kutup ikliminin güneyinden, dağlık bölgelerin ise kuzeyinden geçen Via Regia koridoru; araştırmalara göre, göç eden kabilelerin Taş Devri'nde bile en çok tercih ettiği rotadır. III. Avrupa Gelişim Koridoru olarak günümüzde bu rota, on farklı Avrupa ülkesini birbirine bağlamaktadır ve modern yapısıyla 4500 km uzunluğa sahiptir. (Url-17)

14) Transromanica - Avrupa Mirası Romanesk Rotaları

Transromanica, 10.yy. da ortaya çıkan Romanesk akımı etkisiyle inşa edilen katedraller, manastırlar, kiliseler ve kalelerle Avrupa'nın 10.yy. sonlarındaki görünümünü keşfe çıkmak isteyenler için oluşturulan bir rotadır. Transromanica dokuz Avrupa ülkesinin ortak Romanesk mirasını birbirine bağlayarak: Almanya, Avusturya, Portekiz, İspanya, Fransa, İtalya, Slovakya, Sırbistan ve Romanya boyunca bu döneme ait tarihi yapıları sergilemektedir. (Url-7)

15) İter Vitis Rotası

Avrupa Federasyonu İter Vitis tarafından desteklenen ve 2009 yılında Avrupa Konseyi Kültür Rotası sertifikasına sahip olan Bağ ve Şarap Kültür Rotası. (Url-8)

16) Avrupa Sistersiyen Manastırlar Rotası

Sistersiyen Tarikatı günümüzde hala Roma Kilisesi ve Avrupa devletlerinin merkezinde bulunan zengin bir mirası temsil etmektedir. “Ak Keşişler” Orta Çağ’dan beri yaptıkları ahırlarda, mahzenlerde, değirmenlerde ve dökümhanelerde son derece gelişmiş hidrolik ve tarımsal teknikleri kullanarak Avrupa’nın bilgi birikimine ve sanatına önemli katkıda bulunmuşlardır. (Url-17)

17) Avrupa Mezarlıklar Rotası

Avrupa Mezarlıklar Rotası, mezarlıklarda yatan kültürel mirasın korunması ve tanıtılmasına yönelik ortak bir misyon için Avrupa Kültür Rotaları Enstitüsü çatısı altında geliştirdi. (Url-17)

18) Tarih Öncesi Kaya Sanatı Parkurları

Tarihöncesi Kaya Sanatı dünyanın neredeyse her yerinde bulunan, geçmişteki yaşamın canlı bir örneği ve en eski kültürel miras öğelerinden biridir. İnsanoğlunun ilk büyük kültürel, sosyal ve sembolik dışavurumu olan Tarihöncesi Sanat, Avrupa’nın da önemli bir kültür ve turizm kaynağı olmuştur. (Url-17)

19) Avrupa Tarihi Termal Kentleri Rotası

Termal su kaynakları yüzyıllardan beri şifa kabul edilen ve her dönem şifa bulmak isteyenlerin ziyaret ettiği bir doğal miras sayılabilir. Avrupa su kaynakları ve su kültürü bakımından zengin bir coğrafyadır. Ülkemiz de termal su kaynakları bakımından oldukça zengin bir ülkedir. İçerisinde Afyonkarahisar ve Bursa’nın da dahil olduğu bir çok su kaynağı ve mirasının bulunduğu Tarihi Termal Kentleri Rotası, 2010 yılında, Avrupa Konseyi’nin Kültürel Rotası olarak resmen onaylanmıştır. (Url-9)

20) Aziz Olav Yolları Rotası

Bir dönem Norveç kralı olan Aziz Olav’ın gömülü olduğu Nidaros Katedrali’ne giden yol güzergâhının oluşturduğu rotanın amacı, Nidaros Katedrali ve Trondheim’a giden eski yollarda hac ziyaretini kolaylaştırarak, St. Olav Yolları Rotası aracılığıyla temsil edilen ortak Avrupa mirasını tanıtmaktır. (Url-10)

21) Avrupa Seramik Rotası

Avrupa Seramik Rotası, 2012'den beri Avrupa Konseyi tarafından onaylanan bir kültür rotasıdır, seramik üretimi ve eski geleneği ile bağlantılı kültürel mirasa değer vermeyi, yalnızca temele dayalı değil, sürdürülebilir ve rekabetçi bir turizm teklifi yaratmayı amaçlamaktadır. (Url-11) İçerisinde seramik üretiminde önemli bir merkez olan Türkiye'nin de bulunduğu 11 ülkeden geçmektedir.

22) Avrupa Megalitik Kültür Rotası

Bilinen en eski megalitik yapının Türkiye'de Şanlıurfa Göbekli Tepe'de bulunduğu ve inşa edilmesinin M.Ö.9000 yıla dayandığı bilinmektedir. Tarihin "sıfır noktası" olarak kabul edilen Göbekli Tepe bilinen en eski tapınak yapısıdır. Her yıl milyonlarca turist ziyaret ettiği Göbekli Tepe binlerce yıldır gizemini korumaya devam etmektedir. Bununla birlikte özellikle İngiltere'de bulunan Stonehenge dikili taşları ve Avrupa'nın birçok yerinde keşfedilen diğer megalitik yapılar tarihin akışını değiştiren önemli kültürel miras değerleridir. Türkiye de dâhil 11 ülkeyi içine alan rota insanlığın kadim tarihine yolculuk için oluşturulan bir kültür rotasıdır.

23) Huguenot ve Waldens Yolu

Rota, Huguenot'ların ve Valdocular'ın tarihi sürgünlerini ve ortak Avrupa tarihinin ve kültürel mirasının bir bileşeni olarak ev sahibi ülkelerdeki entegrasyonlarını vurgulamayı amaçlamaktadır. (Url-17)

24) Atrium - Avrupa'nın Kentsel Hafızasında 20. Yüzyılın Totaliter Rejimlerinin Mimarisi Rotası

Avrupa'daki diktatörlük ve totaliter rejimlerin damgasını vurduğu dönemlerde inşa edilmiş 20. yüzyılın mimarisine eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşan ve yeni kurgu ve projelerle desteklenmeye çalışılan bir kültürel miras rotasıdır. (Url-12)

25) Art Nouveau Rotası

Art Nouveau yani "yeni sanat" akımı, 19.yy. sonlarında Brüksel'de ortaya çıkan ve doğayı referans alarak, özellikle demire sanatsal eğimli formlar vererek, çiçek süslemeleriyle ve soyut eğrilerle tasarımların şekillendirildiği bir sanat akımıdır. Art Nouveau sanat akımının, 20.yy. başlarında etkisini kaybedene dek Avrupa'nın birçok yerinde izlerini bırakmış hatta ülkemizde de örneklerine rastlamış olduğumuz mimari eserleri bulunmaktadır. Art Nouveau Rotası, turistlere bu sanat akımının zengin

mirasının anlaşılmasına ve takdir edilmesine izin vermeyi amaçlayan çok sayıda etkinlik, sergi ve materyal sunmaktadır.

26) Habsburg Rotası

Habsburg Hanedanlığı, 996'dan 1815'e kadar, Avrupa'nın coğrafyasını ve kaderini şekillendirmeye yardımcı oldukları için tarih üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Rota, Saraylar, şatolar, görkemli kiliseler, manastırlar, manastırlar ve görkemli müzeler, Rönesans'ın zenginliklerini aktararak ziyaretçilerine tarihi bir deneyim sunmaktadır. (Url-17)

27) Roma İmparatorları ve Tuna Şarap Rotası

Roma İmparatorları ve Tuna Şarap Rotası, 20 arkeolojik alanı ve 12 şarap bölgesini kapsayan Orta ve Aşağı Tuna Bölgesi'nin dört ülkesinden (Hırvatistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Romanya) geçen bir kültür rotasıdır. (Url-17)

28) İmparator V. Charles'ın Avrupa Rotaları

İmparator V. Caharles de Habsburgo'nun 1517 ile 1557 yılları arasında seyahat ettiği güzergâhlar boyunca 80'den fazla şehri ve tarihi yeri bir araya getiren bir kültür rotasıdır. (Url-13)

29) Napolyon Rotası

Fransa'yı, 1769-1821 yılları arasında yönetmiş olan siyasi lider Napolyon Bonapart döneminin ve çağdaş Avrupa'nın kültürel mirası, binaları, anıtları, mobilyaları, sanat eserlerini ve kanunları ve ayrıca Napolyon mitine bağlı geniş bir somut olmayan mirası içeren bir kültürel rotadır. (Url-17)

30) Robert Louis Stevenson Rotası

Sherlock Holmes, Peter Pan, Doctor Jekyll, Mister Hyde ve Harry Potter'ın doğduğu bir edebiyat şehri olan Edinburgh'da, dünya çapında çok satan kitapların yazarı olan Robert Louis Stevenson'un izini süren bir kültür rotasıdır. (Url-14)

31) Grande Bölgesinin Müstahkem Kasabaları Rotası

Müstahkem Kasabaların Rotası, uzun süredir Avrupa'nın savaş alanı olarak kabul edilen bir bölgede Avrupa askeri mimarisine özgü on iki alanı (Bitche, Homburg, Longwy, Luxembourg, Marsal, Montmédy, Rodemack, Saarlouis, Sierck-les Bains, Simserhof, Thionville ve Toul) bir araya getirmektedir. (Url-17)

32) Empresyonizm (izlenimcilik) Rotası

İzlenimcilik, 19.yy'da ortaya çıkan, doğadaki unsurların kişinin kendisinde oluşturduğu duygusal izleri objektif bir gerçek olarak değil, kendilerinde yarattığı sübjektif bir izlenim olarak resme veya edebi esere aktarmasıdır. Akımın öncüleri Claude Monet ve Camille Pissarro'dur. (Url-15) Empresyonizm Rotası, 19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın ortalarına kadar Avrupalı empresyonist ve plein air ressamlarına ilham veren yerler arasında bir bağlantı yaratmayı ve güçlendirmeyi amaçlayan bir rotadır. (Url-16)

33) Via Charlemagne Rotası

Karolenj hanedanının bir üyesi olan İmparator Charles'ın ismi "Büyük Charles" anlamına gelen Fransız Charles-le-magne kelimesinden gelmektedir. Birleşik Avrupa'nın babası olarak kabul edilen, Charlemagne ve hanedanı tarafından geliştirilen ve sürdürülen kültürel değerleri referans alınarak oluşturulan bir kültür rotasıdır. (Url-17)

34) Avrupa Endüstriyel Miras Rotası

18. Yüzyılın ortalarında Sanayi Devrimi'nin gelişile başlayan yeni teknoloji, Avrupa'da hızla yayıldı. Türkiye'nin de dâhil olduğu tüm Avrupa ülkelerinde 300 lokasyonla Avrupa Endüstriyel Miras Rotası, ziyaretçilerini Avrupa endüstriyel tarihinin dönüm noktalarını keşfettirmeyi amaçlamaktadır. (Url-17)

35) Demir Perde Yolu

Barents Denizi'nden Karadeniz'e uzanan bir sınır olan Demir Perde Yolu 9.950 km'den uzun bir kültürel rotadır. Türkiye'nin de içinde bulunduğu Avrupa'nın tarihini hatırlatan birçok tarihi binayı, anıtı, müzeyi ve simge yapıyı birbirine bağlayan 20 Avrupa ülkesini kapsamaktadır. (Url-18)

36) Le Corbusier Destinasyonları: Mimari Yürüyüşler

Le Corbusier, mimar, şehir plancısı, ressam, heykeltıraş, yazar ve modern mobilya tasarımcısı olarak Modernizm'e yaptığı katkılar ile tanınan bir kişiliktir. Le Corbusier Destinasyonları: Mimari Yürüyüşler Rotası, Mimari Yürüyüşler Rotası, Le Corbusier mirasının korunması, geliştirilmesi, tanıtılması ve yönetimi alanlarında bilgi ve deneyim alışverişi amaçlanarak oluşturulmuştur. (Url-19)

37) Kurtuluş Rotası Avrupa

Kurtuluş Rotası Avrupa ,Avrupa'daki 1944-1945 2. Dünya Savaşı anma yerlerini ve hikayelerini birbirine bağlayan bir yoldur. (Url-20)

38) Reform Rotaları

Reformasyonun ve mirasının birleştirici karakterini vurguluyan ve farkındalığını artıran Reformasyon hareketlerinin farklı yönleri ve benzersiz özellikleri hakkında farkındalık yaratan ve sekiz ülkeyi kapsayan bir kültür yoludur. (Url-21)

39) Via Romea Germanica Rotası

Via Romea Germanica Rotası, Kuzey Almanya'dan başlayıp, Avusturya ve İtalya üzerinden Roma'ya ulaşan, günlüğünde anlatılan Stade Başrahibi Albert'in izini sürmektedir. Başrahip Albert, yerleri, özellikleri ve mesafeleri tanımlayarak Roma'ya giden farklı rotaları analiz etmişti ve o zamandan beri, Via Romea Germanica, imparatorlar, krallar, askerler, gezginler ve birçok tüccar tarafından seyahat edilmiştir. (Url-17)

40) Aeneas Rotası

Rota, Latin şair Virgil'in anlattığı, İlyada'da da geçen Truva Savaşı'nın kahramanları ve Homeros'un öyküsüyle doğrudan ilişkili olan Truva kahramanı Aeneas'ın ailesiyle birlikte Truva'dan kaçışı ve keşfettiği yeni yolları konu almaktadır. Rota, Türkiye Truva'dan Unesco bölgelerine (Truva, Delos, Butrint, Kartaca, Roma), milli parklara (Türkiye'de İda Dağı, Arnavutluk'ta Butrint Ulusal Parkı) dokunarak Lazio'ya ve ardından Avrupa Birliği'nin sembol şehri Roma'ya varmaktadır. (Url-22)

Resim 1.4. Url-22 (triclinium,antik dönemlerde yemek yenilen odalara verilen isim)

41) Alvar Aalto Rotası – 20. Yüzyıl Mimarisi ve Tasarımı

20.yy.da Avrupa'ya damgasını vuran mimar Alvar Aalto, modern mimari ve tasarım anlayışına sahip bir mimardır. Avrupa'nın birçok yerinde tasarladığı yapılarının konu alındığı bu rota, mimarın üslubunu daha iyi anlamak ve ziyaretçilere deneyimletmek için oluşturulmuştur. (Url-23)

42)Aziz Kiril ve Metodi Rotası

Aziz Kiril ve Metodi Avrupa Kültür Rotası, Avrupa'nın ortak patronları Aziz Kiril ve Metodi'nin mirasına adanmıştır. Bu iki isim, Slav ülkelerinde Hıristiyanlığın tanıtılmasında ve kültürün geliştirilmesinde önemli rol oynamışlardır. Rota, gezginlerin önemli kalıntıları keşfedebilecekleri Aziz Kiril ve Metodi'nin hayatı ve misyonuyla tarihsel olarak bağlantılı bir güzergâhtan geçmektedir. (Url-24)

43) Avrupa Rotası d'Artagnan

Alexandre Dumas'ın kaleme aldığı “*Üç Silahşörler*“, Fransa'da XIII. Louis döneminde kralın muhafız birliğinde görev yapan Athos, Porthos ve Aramis adlı üç silahşöre katılmak üzere Paris'e giden D'artagnan adlı gencin maceralarını konu almaktadır (Url-15). Avrupa Rotası d'Artagnan ise, romanın kahramanı Charles de Batz de Castelmor d'Artagnan'ın destanının izini süren tarihi ve edebi belgeler temelinde kurulmuş, fiziksel ve doğrusal bir kültürel rotadır.

44) Demir Çağı Tuna Rotası

M.Ö. son binyılın büyük bir kısmı (yaklaşık MÖ 800 - 0) Demir Çağı olarak kabul edilir. Demir Çağı Tuna Rotası, Tuna bölgesinde o dönemin en önemli anıtlarını birbirine bağlamaktadır. Rota, Mayıs 2021'de Avrupa Konseyi tarafından sertifikalı Kültür Rotası olma hakkı kazanmıştır. (Url-17)

45) Tarihi Kafeler Rotası

Tarihi Kafeler Rotası, gezginlere ilginç ve büyüleyici tematik bir güzergaha çıkma, zamanda geriye gitme, altın çağın kafelerinin lüksünü yaşama ve kafelerin tarihte oynadıkları önemli rolü tanıma fırsatı sunmaktadır. İçerisinde Türkiye'nin de bulunduğu 15 ülkeyi kapsayan rota kahve kültürünü ve sosyal hayatın büyük bir kısmının geçtiği kafe kültürünü mercek altına almaktadır. (Url-25) Rota, 2022'de Avrupa Konseyi tarafından sertifikalı Kültür Rotası olma hakkı kazanmıştır.

46) Avrupa Masal Rotası

Avrupa Masal Rotası, masal kitaplarını ve onların ünlü yazarlarını, yerel hikâyeleri ve geçmişin sözlü geleneklerini bir araya getirerek, ortak somut ve somut olmayan mirasa mercek tutmaktadır. Rota, 2022'de Avrupa Konseyi tarafından sertifikalı Kültür Rotası olma hakkı kazanmıştır.

47) Kadın Yazarlar Rotası

Rota, 19. ve 20. yüzyılın başında kadınların kültürel, sanatsal ve sosyal hayata daha fazla girmeye başladığı dönemlerde ses getiren kadın yazarların yaşamını ve yaratıcılığını gözler önüne sermektedir. (Url-17) 2022'de Avrupa Konseyi tarafından sertifikalı Kültür Rotası olma hakkı kazanmıştır.

48) Avrupa Tarihi Bahçeler Rotası

Avrupa Tarihi Bahçe Rotası, Avrupa yeşil mirasının ve kimliğinin ortak mirasının korunması ve tanıtılması amacıyla oluşturulmuş 9 ülkeyi kapsayan bir kültür rotasıdır. (Url-17)

Türkiye’de Kültür Rotaları

1) Likya Yolu

Likya Yolu, Türkiye’nin ilk uzun mesafeli yürüyüş rotasıdır. (Url-26) Günümüzde Teke Yarımadası olarak adlandırılan, Antalya ile Fethiye körfezleri arasındaki Akdeniz’e uzanan yarımada antik coğrafyada Likya olarak adlandırılmıştır. Bölgenin güney sınırı Akdeniz ile belirlenmiş; doğu, batı ve kuzey sınırları ise tarihi süreç içinde dönemlere göre değişiklik göstermiştir. (Url-27) Likya Yolu, Türkiye’nin güneyinde, Fethiye’den Antalya’ya giden, 540 km’lik, yürümesi ortalama 29 gün süren işaretlenmiş bir yürüyüş rotasıdır. Rota, genel olarak Roma yolları, eski patikalar ve katır yollarından oluşur. (Url-26) Başlangıç noktası, Ölüdeniz, bitiş noktası ise Antalya’dan otobüsle ulaşabilen Geyikbayırı’dır.

Resim 1.5. Url-28 (Likya Yolu)

2) Aziz Paul Yolu

Aziz Paul, Hristiyanlığın erken döneminde oldukça etkili olan bir figürdü. Hristiyanlık dininin yönünü belirlemekte öncülük yapmıştır.(Url-29) Aziz Paul Yolu, Antalya'nın 10 km doğusundaki Perge ile Eğirdir Gölü'nün kuzeydoğusundaki Yalvaç arasında yer alan 500 km'lik ve yürümesi 27 gün süren işaretlenmiş bir rotadır. Kate Clow tarafından 2008 yılında turizmi kırsal kesime taşımak ve Aziz Paul'un Küçük Asya'daki ilk seyahatinde geçtiği yerler üzerinden yürüyüşçülere kırsala dair bir fikir vermek adına açılmıştır. (Url-26)

3) Evliya Çelebi Yolu

Evliya Çelebi, 17. yüzyılın önde gelen gezginlerinden ve 17. yüzyıl nesir yazarlarından. Elli yılı aşkın süreyle Avrupa, Batı Asya ve Mısır topraklarını gezmiş, gördüklerini de Seyahatnâme adlı 10 ciltlik eserinde toplamıştır. (Url-15) Evliya Çelebi Yolu, Türkiye'nin ilk at binme yolu olan ve doğumunun 400. yılı olan UNESCO'nun da Evliya Çelebi'nin yaşamı ve yaptıklarını kutlama yılı olarak ilan ettiği 2011 yılında açılmış olan bir kültür rotasıdır. (Url-26)

4) Karia Yolu

Karia Yolu, Muğla ve Aydın illerini kapsayan Türkiye'nin en uzun mesafeli - 820 km- trekking rotasıdır. İsmi antik çağda bu bölgede yaşamış Karia medeniyetinden alan yürüyüş rotası kendine özgü mimarisi ile çok sayıdaki köyden, el değmemiş koylardan, zeytin ve badem ağaçları ile dolu tepelerden ve irili ufaklı, kimisi sadece yürüyerek ulaşılabilen antik kentlerden geçmektedir. (Url-26) Aynı zamanda 2021 yılında National Geographic tarafından Dünyanın en iyi 6 macera rotasından biri olarak seçilmiştir.(Url-30)

5) Kaçkarlar Rotası

Kaçkar Dağları, Kafkaslar'ın bir uzantısıdır ve Karadeniz'i Anadolu'dan ayırır. Anadolu yarım adasının Karadeniz kıyıları boyunca yükselen Kaçkar sıradağları, batıda ıstıranca dağları ile başlar. Batı Karadeniz bölgesinde Köroğlu ve Ilgaz Dağları olarak devam eder. Orta Karadeniz bölgesinde Karagöl ve Çakırgöl dağları olarak devam eden bu sıradağlar Rize il sınırları içinde 3932 metre yüksekliğe ulaşırlar. (Url-31) Kaçkarlar, bio-çeşitlilik bakımından dünyadaki sayılı yerlerdendir. Burada, yıllanmış yemyeşil ormanlar, bir zamanlar boğaların otladığı yüksek yaylalar,

üç adet buzul küt-le ile çok sayıda buzul göl ve keskin bazalt zirveleri vardır.Rota, toplamda 40 günü aşmakta ve orta-zor olarak derecelendirilmektedir. (Url-26)

6) Frig Yolu

Frigya, günümüzde Afyonkarahisar, Ankara ve Eskişehir illerinin tamamı; Kütahya ilinin büyük bir bölümü ile Konya, Isparta ve Burdur illerinin kuzeyinde kalan coğrafyanın antik dönemdeki adıdır. Bölge bu adı, MÖ 7. yy'da parlak bir uygarlık kurmuş olan Friglerden almıştır. Üç noktadan başlayıp Frigya topraklarına giren yol Friglerin dini merkezi niteliğindeki Yazılıkaya Midas kentinde birleşir. Yolun toplam uzunluğu 506 km'dir. (Url-26)

7) Sultanlar Yolu

Sultanlar Yolu, 16.yy. Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın ayak izlerini takip eden bir uluslararası uzun menzilli doğa ve tarih yürüyüş parkurudur. Bu parkur Birinci ve İkinci Viyana sefer güzergâhlarını takip ederek Viyana'dan İstanbul'a kadar uzanmaktadır.Sultanlar Yolu, Kanuni Sultan Süleyman'ın Viyana Kuşatması sırasında otağını kurduğu Simmering'de başlayıp, Avusturya, Macaristan, Hırvatistan, Sırbistan ve Bulgaristan'ı geçerek Türkiye'de Süleymaniye Camii ve son olarak İstanbul'da Topkapı Sarayı'nda sona ermektedir.(Url-26)

8) Hz. İbrahim Yolu

Hız. İbrahim (a.s), Dicle ve Fırat nehri arasında bir bölgede doğan ve peygamberlerin babası olarak kabul edilen, peygamber efendimiz Hz. Muhammed (sav) 'in de oğlu İsmail'in soyundan geldiği bilinen, aynı zamanda oğlu ve Cebrail (a.s) ile birlikte Kâbe'yi inşa eden peygamberdir. Hz. İbrahim, hac görevini ilk defa yerine getiren peygamberdir. Hz. İbrahim'e (a.s) Allah tarafından 10 tane suhuf indirilmiştir. Dönemin kralı Nemrut'a davet için gitmiş ancak zalim kral Hz. İbrahim'i (a.s) ateşlere atmıştır. Ancak bu olay sonucunda bir mucize gerçekleşmiş Ateş Hz. İbrahim'i yakmamıştır. Bu olayın gerçekleşmesinden sonra Hz. İbrahim (a.s) eşi ve kendisine iman edenler ile birlikte Urfa'da bulunan Harran kasabasına göç etmiştir. Geride kalan kabilesi ile Nemrut Allah (C.C) tarafından sinek saldırısına uğramış ve helak olmuştur. Hz. İbrahim'in anısı, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Şanlıurfa halkı tarafından yaşatılmaktadır. Hz. İbrahim Yolu, Orta Doğu'da bu kültür izini takip eden bir yürüyüş kültür turizm rotasıdır. Rota, bir grup kutsal ve tarihi yeri, son derece ilginç tek bir güzergâhta buluşturmaktadır.(Url-26)

9) Via Egnatia Roma'dan Bizans'a Balkanlar Rotası

Via Egnatia , Roma İmparatorluğu'nun batı ve doğu kısmı arasındaki bağlantı olarak mükemmel bir yol olmuştur. MÖ 3. yüzyılda Via Appia'nın bir uzantısı olarak inşa edilmiş, Arnavutluk'taki Dıraç'tan (Dyrrachium) Balkanlar'dan Kuzey Makedonya ve Kuzey Yunanistan üzerinden Türkiye'de İstanbul'a kadar uzanır. Pek çok farklı etnik grup Via Egnatia'yı kullandı ve yollarında, karavan-saraylarında buluştu (Yunanlılar ve Yahudiler, Ulahlar ve Pomaklar, Türkler, Venedikliler, Mısırlılar ve Romanlar). (Url-32)

10) Hitit Yolu Güneş Kursunun İzinde

Hitit Yolu, Çorum kentinin en önemli simgesi ve dünya uygarlık tarihinin mihenk taşlarından biri sayılan Hititlerin yaşadığı bölgede yer almaktadır. Hitit Yolu, Hitit medeniyetinin önemli kentleri Hattuşa, Alacahöyük ve Şapinuva üçgenindeki tarihi güzergahlar ve yol üzerinde işaretlenen 17 yürüyüş parkuru, alternatif güzergâhlarla birlikte 380 kilometre, bisiklet parkurları ise 405 kilometredir. (Url-33)

11) Gastronomi Yolu

Gastronomi Yolu, Kızılırmak boyunca Türkiye'deki yürüyüş ve yemek temalarını öne çıkaran ilk ekoturizm çalışmasıdır. Rota, Kızılırmak havzası boyunca uzanan yerleşim birimlerinin kültürel, tarihsel ve doğal güzelliklerinin değerlendirilerek geleneksel ve özgün yemek kültürüyle harmanlandığı bir ekoturizm çalışmasıdır. Irmağın rotası boyunca doğanın kucağında ilerleyen yolculuk, ziyaretçilerine yaşamın ve zamanın sonsuz bir döngüde hiç durmaksızın nasıl aktığını göstermektedir. Kızılırmak Havzası Gastronomi ve Yürüyüş Rotaları 190 kilometre boyunca işaretlenen trekking rotaları üzerindeki 25 parkur, alternatif güzergahlarla birlikte toplam 305 kilometre uzunluğundadır. (Url-34)

12) Ağrı Dağı Yürüyüş Rotaları

Türkiye'nin ve Avrupa'nın en yüksek zirvesi olma özelliği taşıyan Ağrı Dağı iki zirveden oluşur. Bunlar 5.137 metrelik Büyük Ağrı ile 3.898 metrelik Küçük Ağrı'dır. Aynı zamanda kutsal kitaplara konu olan Nuh'un Gemisi efsanesi Ağrı'yı benzersiz kılan diğer unsurlar arasındadır. Güney yüzünden yapılan tırmanışlar "klasik rota" olarak nitelendirilir ve Ağrı'nın Doğubayazıt ilçesinden başlar. İğdır yönünden gerçekleştirilen kuzey rotaları ise daha teknik buzul tırmanışlarını içermektedir. (Url-15)

13) Küre Dağları Rotası

Küre Dağları Milli Parkı, Türkiye'nin özgün coğrafi alanlarından biridir. Kastamonu ili Azdavay, Cide, Pınarbaşı, Şenpazar ilçeleri ile Bartın ili Kurucasıle ve Ulus ilçeleri sınırları içerisinde bulunan milli park, endemik bitkileri, yaban hayatı, özgün mikro iklimi, jeomorfolojik oluşumları, derin vadi ve kanyonları, coşkun akarsuları, şelaleleri ve otantik değerleriyle oldukça bakir bir alan. Yöre ayrıca, tropik bölgeler dışında dünyanın ender coğrafyalarında rastlanan biyolojik çeşitliliğiyle bir açık hava müzesi konumunda. Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından yeryüzünün acil olarak korunması gereken 100, Türkiye'nin ise 9 sıcak noktasından biri seçilen park, 37 bin hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Rota, 482 kilometre boyunca işaretlenen güzergâh üzerindeki 36 parkur ve alternatif parkurlarla birlikte toplam 762 kilometreye ulaşmaktadır. (Url-26)

14) İstiklal Yolu

İstiklâl Yolu, Türkiye Kurtuluş savaşının en önemli sac ayaklarından birini oluşturmaktadır. 19. yüzyılın sonlarında gönüllülerle mahkumların ortak emekleriyle yapılan bu toprak yolda, İstanbul ve Rusya'dan gemilerle İnebolu'ya getirilen silah ve cephane tam üç yıl boyunca Ankara'ya taşınmış. Mustafa Kemal'in 'Gözüm Sakarya'da, Dumlupınar'da, kulağım İnebolu'da' sözleri, özgürlüğe koşan kağrı katarlarının geçtiği İstiklal Yolu'nun önemini vurgulamaktadır. Milli mücadelenin kilometre taşlarından biri olan İstiklal Yolu'nun 105 kilometrelik güzergahının 10 kilometresi patika, geri kalanını ise kağrı yolu üzerinde ilerlemektedir. (Url-26)

15) İdyma Yolu – Gökova'nın yürüyüş rotası

Gökova ve çevresindeki tüm köyleri birbirine bağlayan antik yollar, kervan yollar, patikalar ve kanyonlar İdyma yoluyla tekrar hayat bulmakta. 150 km uzunluğundaki 10 rota, Gökova Doğa Koruma alanındaki tarihi ve doğal güzellikleri korumak ve tanıtmak için oluşturulmuştur. (Url-26)

16) Sarıkamış Parkurları

Anadolu yarımadasının Kafkasya'ya geçiş noktasında yer alan Sarıkamış, 1500 ila 3000 metre irtifadaki yüksek platolar üzerine yayılmaktadır. Sarıkamış yerleşim merkezi zengin bir tarihi ve kültürel birikime sahiptir ve aynı zamanda ülkemizin en önemli kayak merkezlerinden birisidir. (Url-26)

17) Fethiye Yürüyüş Parkurları

1999 yılında Sunday Times tarafından dünyanın en iyi 10 yürüyüş parkurundan biri olarak seçilen Likya Yolu'nun da geçtiği Fethiye, sayısız alternatif yürüyüş güzergahlarına sahiptir. Türkiye'nin uluslararası standartlarda işaretlenmiş ilk uzun yürüyüş parkuru olan Likya Yolunun 79 kilometresi Fethiye bölgesinde yer alıyor. (Url-26)

18) Yenice Orman Yolları

Yenice Ormanları, Bolu Dağları'nın kuzeybatısında İncedere, Şimşirdere, Çitdere su toplama havzaları ve Safranbolu ilçesinin batısında kalan yer alan ormanları içerir. Yenice Ormanları; bütünlüğü bozulmamış geniş orman yapısı, çeşitli yaşam alanları, engebeli arazi yapısı ve derin vadileriyle, aynı zamanda yaban hayatı ve memeliler için de önemli bir alandır. Özellikle Yenice Mağarası bölgesel ölçekte nesli tehlike altında olan nalburunlu yarası (*Rhinolophus blasii*) türü dâhil birçok yarası türüne ev sahipliği yapar. Kelebekler açısından önem taşıyan alan, nesli küresel olarak tehlike altındaki olan apollo (*Parnassius apollo*) ve bölgesel ölçekte tehlike altındaki çok gözlü Eros mavisi (*Polyommatus eroides*) ile orman güzel esmeri (*Erebia medusa*) adlı türlere ev sahipliği yapar. (Url-35) Ayrıca Yenice Ormanları Doğal Hayatı Koruma Vakfı tarafından 'korunması gereken 100 sıcak nokta'dan biri ilan edilmiştir. 210 kilometre boyunca işaretlenen yol üzerindeki 21 parkur, alternatif güzergahlarla birlikte toplam 396 kilometreye ulaşmaktadır. (Url-26)

19) İki Deniz Arası

İki deniz arası, İstanbul'un yakın batısında, Karadeniz ile Marmara denizleri arasında dört günlük bir yürüyüş rotasıdır. Toplam uzunluğu 60 kilometredir. Her biri ortalama 15 kilometrelik 4 parçadan oluşan rota dört farklı günde de yürünebilir. Rota şehrin en dışından merkezine katman katman ilerler. Orman ve kırsal alanlardan, su havzalarından geçerek şehrin merkezine varır. (Url-36)

20) Ephesus-Mimas Yolu

Efes – Mimas Yolu, yerleşimi sekiz bin yıl önceye giden İzmir yarımadasında, tarihin izini süren rotaların ortak adıdır. Yürüyüş ve bisiklet yolları ile geçilebilen parkurların yanı sıra zeytin ve bağ temalı rotaları meraklılarına sunar. Mavi rota ise kimliğini denizden alan coğrafyanın sınırlar ötesine açılan kapısıdır. Selçuk, Menderes, Seferihisar, Güzelbahçe, Urla, Çeşme ve Karaburun ilçelerinden geçen Efes

(Selçuk) – Mimas (Karaburun) Yolu, bu güzergâhtaki tüm doğal, tarihi ve kültürel birikimi içerir. Toplam 709 km uzunluğunda 49 parkurdan oluşan yürüyüş yolu, antik Efes kentinde Artemis Tapınağı'nın önünden başlar; mitolojik adı Mimas olan Karaburun'da sona erer. (Url-37)

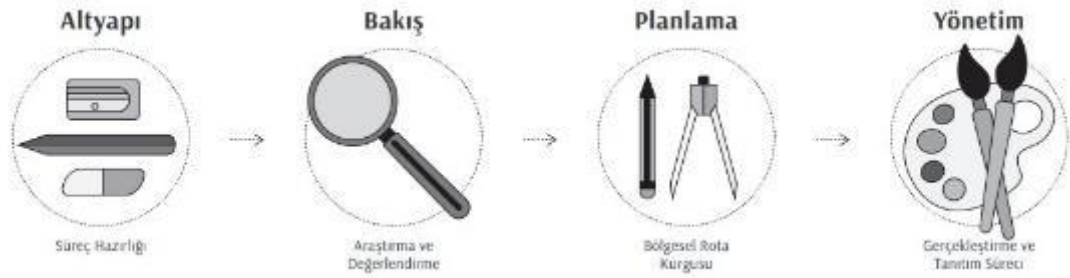
21) Hoşgörü Yolu

Hoşgörü Yolu, antik dönemde Romalıların hüküm sürdüğü, günümüzde İzmit (Nicomedia) ile İznik (Nikaia) arasında kalan bölgede, doğal yürüyüş yollarına dayalı, yakın tarihi ve doğa güzelliklerin görülmesi düşüncesiyle oluşturulmuştur. Hoşgörü Fermanı'nın yayınladığı (30 Nisan MS 311) tarihten sonra, dönemin başkenti ve Metropolis ünvanı olan tek şehir olan İzmit (Nicomedia), üzerinden İznik'e (Nikaia) ulaşan Hoşgörü Yolu'nun toplam uzunluğu, yaklaşık 126 km uzunluğundadır. (Url-26)

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜLTÜR ROTASI MODELİ

Kültür rotaları çok aşamalı ve planlanması gereken çalışmalardır. Aynı zamanda rotanın konu ve kapsam alanı itibariyle sınıflandırılması, kategorize edilmesi gerekmektedir. Çekül Vakfı'nın 2015 yılında yayımladığı, Kültür Rotaları Planlama Rehberi'nde kültür rotası modeli ve planlama aşamaları ayrıntılı olarak mercek altına alınmıştır. Çekül'e göre altyapı ve hazırlık süreci ile birlikte kültür rotası modeli dört aşamada planlanmaktadır; süreç hazırlığı, bakış, planlama ve yönetim.

Resim 2.1. Kültür Rotası Modeli (Çekül Kültür Rotaları Planlama Rehberi/ 2015)

1) Altyapı, Süreç Hazırlığı

Rota planlamada ilk adım, belediye kadrosundan doğal ve kültürel miras konularında çalışan birkaç kişilik bir ekibin hazırlık sürecini başlatması olmalıdır. Bu hedefe yönelik çalışacak, planlama, projelendirme ve izleme süreçlerinden sorumlu bir yapıda, ortak hareket edecek çalışma birimleri ve sorumluluk alanları şu şekilde olmalıdır:

- Yönetim komitesi (Yerel yönetim ve kamu kurumları il temsilcileri)
- Planlama ve proje birimi (İlçe belediyeleri, STK, müze ve özel sektör temsilcileri)
- Teknik çalışma birimi (Yerel yönetim, STK ve müze temsilcileri, ilgili uzmanlar, yerel rehberler, gönüllü grupları)

- Bilim kurulu (Yerel veya ulusal ölçekte; rota, kültür, ekoloji, arkeoloji, mimari, tarih, kırsal kalkınma, turizm vb. alanlarda çalışan uzmanlar, akademisyenler)
- Süreç boyunca düzenli toplantılar ve kurumlar arası canlı tutulan iletişim bu ön koşulları sağlamaya yardımcı olmaktadır. (ÇEKÜL,2015) Planlama ve uygulama çalışmalarının tutarlılığı ve takip edilebilirliği açısından bir süreç çizelgesinin hazırlanması gerekir.

	Yapılacaklar	Süre	Sorumlu aktör
Süreç hazırlığı	Yerel işbirliklerinin kurulması Çalışma birimlerinin kurulması Finansman araştırması	3 ay	Belediye ekibi (2-3 kişi)
Araştırma ve değerlendirme	Bölge belirleme Değer(ler) araştırması Değerlendirme ve tema belirleme	6 ay	Teknik çalışma birimi
Bölgesel rota kurgusu	Değişkenleri ve öncelikleri belirleme Güzergâh belirleme Özel proje alanları belirleme	3 ay	Teknik çalışma birimi Planlama ve proje birimi
Gerçekleştirme ve tanıtım	Uygulama aktörlerinin belirlenmesi Yönetim şeması ve eylem planının oluşturulması İletişim ve tanıtım stratejisinin oluşturulması Özel program ve proje uygulamaları	6 ay	Planlama ve proje birimi Yönetim komitesi
	Arazinin hazırlanması Yönlendirme sistemlerinin hazırlanması ve yerleştirilmesi		Teknik çalışma birimi

Resim 2.2. Kültür Rotası Modeli Süreç Çizelgesi (Çekül Kültür Rotaları Planlama Rehberi/ 2015)

2) Bakış , Araştırma ve Değerlendirme

Bir miras ögesini korumanın ve geliştirmenin ilk koşulu, öncelikle onu tüm yönleriyle tanımaktır. Tanımının ardından bu mirası sahiplenme, sonrasında ise onu korumak gelir. Bölgesel ölçekli bir rota çalışmasında, anlama ve değerlendirme adımları mekânsal kapsama bağlı olarak genişler. Dolayısıyla çalışılan bölgeyi farklılaştıran, kültür rotasına girdi oluşturacak değerlerin ortaya konması bu adımdaki esas amaç olmalıdır. Yer seçimi ve rotanın bölgeye hangi kapsamda yayılacağı öncelikle netleştirilmesi gereken konulardır. Çalışmanın gerçekçiliği ve niteliği açısından yer seçiminin doğru yapılması gerekir. Her bölge için bir kültür rotası planlanamayacağı gibi, mirasın yoğunluğu, tematik bütünlük ve işbirliği potansiyelleri yüksek olan bölgelerde rota planlama konusu rahatlıkla ele alınabilir.

Bir kültür rotasının planlanacağı yer ile ilgili dikkat edilmesi gereken bazı faktörler vardır. Bunlar; kültürel mirasın yoğunluğu ve çeşitliliği, korunmuş kültürel peyzaj alanları, tematik bir bütünlüğü temsil etmesi, yerelin taşıdığı işbirliği potansiyeli. (ÇEKÜL,2015) Planlanan kültür rotasının içeriği, fiziksel yapısı ve yereldeki etkileri, bölgenin hangi değerleriyle ele alındığına bağlıdır. Bu adım, esasında rota planlamanın ilk adımı olarak önem taşır. Çünkü bu aşamada bölgenin ne olduğu, değerleri, potansiyelleri ve sorunları anlaşılacaktır.

Bölge çalışmalarının ilk koşullarından biri, üst ölçekten başlayarak alt ölçeklere inen bir yaklaşımla analizdir. Bölgenin hem tarihsel hem de günümüz bağlamlarında nerede konumlandığı ve komşu bölgelerle ilişkileri ortaya konulmalıdır. Bütüncül ve tematik düşünme ise analiz süreçlerinden elde edilecek sonuçların rota planlamaya doğrudan hizmet etmesini sağlar. Bir bölgenin geçmişi ve bugününe birlikte bakmak, yerele özgü temaları ortaya çıkarmak, analiz sürecinde amaçlanması gereken adımlardır. Mekânsal, sosyal ve ekonomik koşulların birlikte araştırılması da rota çalışmalarının yerelle uyumunu sağlamak ve sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Rota planlama sürecinin en önemli boyutlarından biri yereli doğru yöntemlerle araştırmak ve değerini buradan yola çıkarak belirlemektir. Çalışılan bölgeyle ilgili kapsamlı bir literatür taraması araştırma sürecinin temelini oluşturur. Literatür taramasında öne çıkan önemli bir diğer araç seyyahların çizdiği haritalar ve gezi notlarıdır. Özellikle bölge ölçeğinde çizilmiş eski haritalar bugün bize yollar, yerleşimlerin konumları, önemleri ve coğrafi yapı gibi belirgin veriler sağlar. Yayın araştırmalarına ek olarak bölge ile ilgili çalışmaları bulunan uzmanlar da planlama sürecine dâhil edilmelidir. Bölgesel araştırma sürecinde, rotanın fiziki açıdan nasıl şekilleneceğini belirlememize yardımcı olan bir diğer adım arazi çalışmalarıdır. Bilgi toplanması gereken bir diğer araştırma yöntemi sözlü görüşmelerdir.

Geniş bir çerçeveye yayılacak araştırma aşamasında, elde edilecek bilgi toplamından kültür rotasının içeriğini, sunumunu ve tanıtımını zenginleştirecek konuların çıkarılması önemlidir. Kültür rotasının mekânda hayata geçirilmesini kolaylaştırmak amacıyla, özellikle kırsal arazide güvenliği sağlanmış mevcut dağ yolları ve patikalar değerlendirilebilir. Bunun yanında, bugün de kullanılan doğa yürüyüşü güzergâhları da araştırılmalı ve önerilecek rota kurgusunda değerlendirilmelidir. (ÇEKÜL, 2015)

Bir kültür rotası hazırlanırken bölgenin değerlendirilmesi, en temelde öne çıkan yerel değerlerin ve önceliklerin ortaya konmasıdır. Buna paralel olarak bölgeye ilişkin sorun ve tehditler de tüm yönleriyle ele alınmalıdır. Rota planlamasına konu edilen bir bölge değerlendirilirken, bütünden başlayıp parçalar üzerinden de ilerlenebilir. Genel karakteri ve bileşenleri anlaşılan bir bölge; değerlerin yoğunlaşması veya belirli temaların öne çıkması sonucu alt birimlere ayrılabilir. Bu noktada rota kurgusunda da sapmalar, alternatifler ve yeni senaryolar yaratmak mümkün olacaktır.

Bölgeyi öncelikle değerleri açısından anlamak için aşağıdaki başlıklar kullanılmalıdır;

- **Tarihsel ve kültürel bağlam:** Tarihsel rol, konum, komşular, üretim deseni, kültürel ve ekonomik ilişkiler
- **Tarihi yol izleri:** Döşeme izleri, mil taşları, köprüler
- **Arkeolojik izler:** Antik kentler ve/veya tekil yapı kalıntıları (kale, kilise, sarnıç, su kemeri vb.)
- **Kırsal doku:** Kırsal mimari, geleneksel yaşam, tarım ve hayvancılık
- **Tarihi kentler:** Sivil mimari, anıtsal yapılar, çarşılar, meydanlar vb.
- **Somut olmayan kültür mirası:** El sanatları, yemek kültürü, göç ritüelleri, üretim ritüelleri, hikâyeler vb.
- **Sembolik değerler:** Önemli kişiler, olaylar veya mekânlar
- **Doğal değerler:** Göl, nehir, dere, şelale, mağara, vadi, kanyon gibi görülmeye değer oluşumlar
- **Endemik değerler:** Yöreye özgü bitki ve yaban hayatı
- **Korunan doğal alanlar:** Milli parklar, tabiat parkları, sulak alanlar, anıt ağaçlar

Resim 2.3. (Çekül Kültür Rotaları Planlama Rehberi/ 2015)

Kültür mirasının korunması ve geliştirilmesini amaçlayan bir rota çalışmasının, bölgesel mirasa ve bileşenlerine yönelik detaylı bir yaklaşım benimsemesi önemlidir. Bu nedenle değerlendirme aşamasında, rota planlaması sayesinde geliştirilme potansiyeli taşıyan görünür değerler belirlenirken; unutulmuş veya saklı kalmış değerler de canlandırılmaları amacıyla ortaya çıkarılmalıdır. (ÇEKÜL, 2015)

3) Planlama

Bir kültür rotasının planlanacağı kent veya bölge, doğru başlıklar ve yöntemlerle araştırıldıktan sonra, rota kurgusu üzerinde çalışılabilir. Bölge ölçekli kültür rotalarının planlanmasında, rotanın mekândaki kurgusunu yönlendirecek çok sayıda değişken bulunur.

Bu değişkenler:

- Temalar (Tarihsel dönemler, yerel mimari, günlük yaşam, ekoloji vb.)
- Yerleşimlerin servis kapasiteleri (Konaklama, ticaret, toplu taşıma, sağlık hizmeti)
- Bölgelere göre arazi koşulları (Rahat, orta, engebeli, riskli)
- Kullanıcılar (Yaş, ülke, ilgi alanı, eğitim)
- Rota üzerinde hareket tipi (Yürüyüş, bisiklet, tırmanış, at, motosiklet vb.)
- Rotada geçirilecek süre (2-3 saat, günlük, birkaç günlük, haftalık, aylık)
- Yolculuk biçimi (Bireysel yolculuklar, grup etkinlikleri, organize turlar) (ÇEKÜL, 2015)

Temalar, kültür rotasının gerçekleştirileceği güzergâhın önemini belirleyen önemli değişkenlerdendir. Öyle ki rota, tarihi bir olayın geçtiği mekanlar arasında olabileceği gibi aynı zamanda mimari bir akımın izlerini takip eden tamamen mimari temalı bir kültür rotası da olabilmektedir. Rotayı belirlerken ana temayı bu etkenlere göre sınıflandırmak ve belirlemek gerekmektedir. Yine rotanın geçtiği bölge üzerinde durulacak, konaklanacak ve yemek yenilecek servis öğelerinin kapasitesinin de ziyaretçiler açısından yeterli kapasitede olması gerekmektedir. Kültür rotasının, hem hareket tipini belirlemek açısından, hem de kullanıcıların önceden bilgilendirilmesi açısından arazi yapısının belirlenmesi gerekmektedir. Rotanın hem arazi, hem uzunluk açısından rahatça deneyimlenebilmesi için hitap ettiği kitleyi belirlemek de son derece önemlidir. Rota üzerinde hareket tipini daha çok güzergâhın geçtiği arazinin yapısı belirlemektedir. Örneğin; rota arazisi engebeli ve dağlık bir alanda ise hareket tipi yürüyüş, bisiklet ya da tırmanış olarak belirlenebilir. Rota şehir içinde yer alan bir güzergâh ise toplu taşıma, araba, motosiklet, bisiklet veya yürüyüş de hareket tipi olarak önerilebilir. Rotada geçirilecek süre de, rota ana odak noktaları ve ona bağlı alt güzergâhlarını bölümlere ayırmak veya bir bütün olarak ele almak açısından önemli bir değişkendir. Kültür rotasının yolculuk biçimini ise daha çok rotanın teması belirlemektedir. Öyle ki rota tarihsel temalı bir rota ise, kullanıcıların gruplar halinde rehber eşliğinde rota ile buluşturulması daha doğru olacaktır.

Çok boyutlu işbirliği ortamlarına ihtiyaç duyan planlama süreçlerinde belirli ilkelerin takip edilmesi, farklı aktörler arasında yaklaşım ve uygulama eşgüdümünü sağlamaya yardımcı olur. İlkeli planlama kazanımları:

- Özgün bölge değerleri ve kaynaklarına karşı duyarlı bir tavır geliştirmek
- Aktörler arasında yaklaşım ve uygulama eşgüdümü sağlamak
- Rota çalışmasının sürdürülebilirliğini sağlamak

Rotanın mekânsal yaratımı için göz önünde bulundurulması gereken bu ilkeler; rota etaplarının ve üzerindeki bileşenlerin (yerleşimler, tarihi alanlar, doğal alanlar, tekil yapılar vb.) belirlenmesinde, önem derecelerinin ortaya konmasında, kısacası bütünün devamlı ve verimli bir sisteme dönüştürülmesinde de etkili olacaktır. (ÇEKÜL, 2015)

Kültür rotaları, mekânsal özellikleri ve bağlayıcı yapıları sayesinde, yerel ve bölgesel ölçekli ortaklık mekanizmaları kurulmasında işlevsel araçlardır. Bu ortaklık mekanizmasıyla, bir rota üzerindeki tüm öğeler bir araya getirilir, diğer bir deyişle mekânsal ve sosyal açıdan birliktelikleri sağlanır. Aynı zamanda, ortak bir mirası ve çevreyi paylaşan yerel aktörlerin katıldığı işbirliği zemini, yönetim ve uygulama süreçlerinin devamlılığını sağlarken, aktörler arası entegrasyonu da güçlendirilir. Bir miras ögesinin, en yakın çevresinden başlamak üzere insanla ilişkilendirilmesi, başta bu mirasın sahiplenilmesini ve yerelden hareketle korunmasını da sağlar. Kültürel ve doğal mirasın rota üzerinde etkin hale getirilmesi, ancak günümüz yaşamıyla bütünleştirici bir yaklaşımla korunmasına bağlıdır. Rota kurgusunun, bölge ölçeğinde bir tutarlılık yakalaması ancak bütüncül ilkesiyle sağlanabilir. Rota sistemi, her noktada coğrafyanın çeşitliliğini gözetmeli ve her tür özgün değere fiziksel ve/veya sosyal açıdan temas etmelidir. Belirlenen temaya bağlı olarak ele alınacak bölgesel çeşitlilik, daha dinamik bir sistem kurgulanmasını sağlarken, rota deneyimini de daha aktif hale getirecektir. Bu noktada esas olan, çeşitliliğin bütüncül bir kurgu dâhilinde kullanılmasıdır. Rota bileşenlerinin belirlenmesinde ve miras öğeleriyle ilgili aktif kullanım kararları verilmesinde, ilk olarak duyarlı bir eylem çerçevesi ortaya konulmalı ve planlama süreci buna göre yürütülmelidir. Ancak bu şekilde, sektörel gelişimin ve ekonomik faaliyetlerin doğal ve kültürel kaynaklar üzerindeki etkileri dengelenecek, rota ile mirasa dayalı bir canlandırma programı hayata geçirilecektir. Bununla birlikte yerel halkın görüşlerinin alınması, gerek rota planlanan alanın

anlaşılması ve yorumlanması aşamalarında, gerekse karar ve uygulama süreçlerinde yönlendirici etki taşır. Bu etkinin göz ardı edilmemesi, yerel halkın rota uygulamasını miras ile birlikte sahiplenmesini kuvvetlendirecektir. Bakış sürecinin son aşaması, rotanın bir dizi karar ve ilke ile mekânda kurgulanmasıdır. Tüm bileşenleriyle, tutarlı bir rota sistemi kurgulamak için, önceliklerin belirlenmesinin ardından, güzergâh ve yerleşim kararları, miras alanları ve proje alanları başlıkları üzerinden ilerlenmelidir. (ÇEKÜL, 2015)

Rotanın nasıl bir çizgi izleyeceği, hangi duraklara uğrayacağı, proje geliştirilecek odaklar gibi konulara karar verilirken kurgu önceliklerinin takip edilmesiyle, rota mekânda da oluşmaya başlayacaktır. Kültür rotalarının, mekândaki karşılığı kuşkusuz bir veya birden fazla güzergâh ile bunlar üzerindeki durak noktalarından oluşur. Bu nedenle doğru güzergâhların çizilmesinin ve durak noktalarının atanmasının, işlevsel ve sürdürülebilir bir rota sisteminin oluşturulmasında payı büyüktür. Buna istinaden kültür rotasını oluşturan birincil güzergâhlar ve ikincil güzergâhlar belirlenmelidir. Birincil güzergâhlar, bölge kimliğini en iyi temsil ettiği düşünülen ve seçilmiş öğelerin sıralandığı esas rotadır. İkincil güzergâhlar ise, sistemin omurgasına, mümkünse önemli bir odakta veya bir servis merkezinde bağlanan ve sistemi çeşitlendiren kılcallar olarak düşünülebilir. Bunun yanında rotada ana rota odakları ve destekleyici odaklar bulunmalıdır. Ana rota odakları, başlangıç ve bitiş odaklarına ek olarak, birincil güzergâh üzerinde bulunan ve etaplarının belirlenmesini sağlayan yerleşim merkezleridir. Destekleyici odaklar, rota etapları üzerindeki duraklama noktalarıdır. Destekleyici odaklar yine konaklama, kamp alanı, gıda gibi temel servis ihtiyaçlarına cevap verecek yerleşimlerdir. Rota sistemine esas önemini kazandıran değerler bütünü, kültürel ve doğal miras öğelerinden oluşur. Köyler, antik kentler, tarihi merkezler, tekil yapılar gibi bölge genelinde tekrar eden miras öğeleri, aynı zamanda yerel kimliği de meydana getirir. Bunun yanında, bölgesel araştırma aşamasında tespit edilen “özel karakterli alanlar” da rota sistemine dâhil edilmelidir. Bunlar, nadir bulunan bir değer veya değerler grubu, belirli bir kullanıcı grubu için anlam ifade eden sembolik değerler, Rota temasını temsil eden korunmuş ve erişilebilir değerler olarak sıralanabilir. Rotanın kurgulanması sırasında, rotanın arazi yapısına bağlı olarak değişkenlik gösterebilen, miras alanı, servis yerleşimi, özel karakter alanı gibi belirlenebilecek bir diğer başlık

da “aktivite alanları”dır. Özel ilgi alanı olan kullanıcılara yönelik ve zaman zaman uzmanlık da gerektiren aktivitelerin geliştirilebileceği bu alanlar, rota sistemini aktif hale getirecek ve yerel ekonomiyi destekleyecek odaklar olarak düşünülebilir. Bunlar da, bisiklet, dağcılık ve kaya tırmanışı, rafting, yamaç paraşütü, kuş gözlem vb. olarak sıralanabilir. (ÇEKÜL, 2015)

4) Yönetim

Bir kültür rotasının sürdürülebilir olması iyi bir yönetim ve katılımcı roller ile sağlanabilir. En başından sonuna kadar yönetim aşaması rotanın kurgulanması açısından son derece önemlidir. Kültür rotalarının hayata geçirilmesi, özellikle bölge ölçekli çalışmalarda çok aktörlü süreçler gerektirir. Başta kültürel ve doğal mirastan sorumlu kurumlar, idari birimler ve yerel halk gibi geniş bir paydaşlar toplamı, uygulama süreci boyunca eşgüdüm içinde ve ortak ilkeler doğrultusunda çalışmalıdır. Uygulamada rol alacak aktörlerin belirlenmesinde temel yaklaşım yerelin etkin kılınmasıdır. Bu yaklaşımın sonucu, bölgede yaşayan ve çalışanların bir araya gelmesi ve sahip oldukları ortak mirasa dair sorumluluklarını ortak projelere taşımaları olacaktır. Bu şekilde uygulamaların bölge paydaşları tarafından benimsenmesi ve sürekli kılınması sağlanabilir. Kültür rotasının, tarihselliği gereği ülke sınırlarını aşması durumunda, sınır ötesi ortaklıkların kurulması gerekir. Aynı zamanda sınır ötesi işbirlikleriyle ortak etkinlikler ve atölyeler düzenlenebilir. (ÇEKÜL, 2015)

Rotanın fiziksel bütünlüğü, işlerliği ve devamlılığını sağlamak amacıyla, belirli ilkeler gözetilmelidir. Bunlar; rota standartları, güvenli güzergâh, izleme ve bakımdır. Rota sisteminde bir bütünlük yakalanması ancak uygulamadan sorumlu aktörlerin ortak kararlar ve ilkeler doğrultusunda hareket etmesiyle mümkündür. Bu nedenle rota standartları tanımlanmalı ve bölge genelinde uygulanmasına dikkat edilmelidir. Yerel halk ve ziyaretçiler için güvenli bir güzergâhın kurgulanması, her aşamada son derece önemlidir. Güvenlik ilkesi güzergâh belirleme, çevre düzenlemeleri gibi eylem alanlarına yönelik kararları yönlendirmelidir. Rota sistemi işleyişini ve özellikle lokâl projelerini sürdürülebilir hale getirmek için düzenli bir izleme ve bakım mekanizması kurulmalıdır. Bu mekanizma, rotanın sadece planlanması ve hayata geçirilmesinde değil, sonrasında da nasıl işlediğine dair bir geri bildirim alma sistemidir. Rota kurgusunun, uygulama aşamasına gelindiğinde her şeyden önce tüm boyutlarıyla bir eylem planı oluşturulmalıdır. Eylem planının içermesi gereken başlıklar: rota

uygulama adımları, öneri projeler, sorumlu aktörler, bütçe ve uygulama süresidir. (ÇEKÜL, 2015)

Kültür rotasının başta yerel halk olmak üzere tüm potansiyel kullanıcılara duyurulması, anlatılması ve yaygınlaştırılmasıyla ilgili tüm araç ve adımları içeren çerçevenin bütününe rota iletişim stratejisi denebilir. Bu stratejinin esas amacı; yerel kimliği rotadaki bileşenler üzerinden sunmak ve rotanın tanıtımını tüm yönleriyle yaygınlaştırmaktır. İletişim stratejisi en başta kime yönelik bir sunum ve tanıtım hedeflendiğini ortaya koymalıdır. Bir kültür rotasının kime sunulacağı ve tanıtılacağı düşünülürse, öncelikle ziyaretçiler ve yerel halk başlıkları ele alınmalıdır. Verimli çalışacak bir iletişim stratejisine ulaşmanın öncelikli koşulu, özellikle bölge ölçeklerinde bütüncül sunum ve tanıtım yaklaşımının uygulanmasıdır. Bu yaklaşım eşliğinde, bölgesel değerlerin tanıtım yoluyla geliştirilmesi, hedef kitlelere güçlü ve kapsamlı bir bölge imajının yansıtılması amaçlanır. Sunum ve tanıtımda bütüncül yaklaşımın uygulama karşılığı temelde şu maddelerle açıklanabilir; belirlenen temaların tüm yönleriyle sunulması, bölge tarihselliğinin bütünsel anlatımı, miras alanlarının ilişkilendirilmesi. (ÇEKÜL, 2015)

Gerek yerel halk, gerekse ziyaretçilere yönelik oluşturulacak iletişim stratejisinin mutlaka rahat ve basit bir dille uygulanması gerekir. Bu şekilde sunum ve tanıtım araçlarının anlaşılma düzeyi yüksek tutulmuş olur. Rotanın geçtiği bölge kimliğinin doğru ve kapsamlı anlatımı için, yerinde veya uzaktan erişilebilir sunum malzemeleri özel olarak hazırlanmalıdır. Basılı kaynaklar sunum ve tanıtım uygulaması için öncelikle hazırlanması gereken araçlardır. Bu basılı kaynaklar; rota haritası, rehber kitap, tanıtım broşürü, tanıtım afişidir. Bunun yanı sıra günümüz teknolojisinin ulaştığı noktada, kültür mirasının sunumu ve tanıtımına yönelik çok sayıda yeni yöntem bulunur. Yapıların üç boyutlu canlandırmalarından, tarihi bir alanın kendi dönemindeki günlük yaşam pratiklerini yansıtan uygulamalara dek, bu tip yenilikçi teknolojiler kültür mirasını deneyimleyen kişiye hayal kurma ve mirasın özgün halini daha iyi anlama olanağı sağlar. Bu nedenle mirasın sunumu ve tanıtım çalışmaları yenilikçi teknoloji araçlarıyla da kurgulanmalı; yerel halkı ve ziyaretçileri destekleyen mobil uygulamalar, interaktif web ortamları, tarihi alanlarda canlandırma gibi yöntemlerle bölgeye dair yeni bir farkındalık yaratılmalıdır. (ÇEKÜL, 2015)

2.1. HAZIRLANAN ROTANIN KÜLTÜR ROTASI MODELİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Çekül' ün yayımladığı Kültür Rotaları Planlama Rehberi'nde, kültür rotası modeli dört aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; altyapı, bakış, planlama ve yönetimdir. İlk aşama olan altyapı sürecinde rotanın hazırlık süreçleri tamamlanır. Hazırlık süreçlerinin ardından bakış, araştırma ve değerlendirme aşaması gelmektedir. “Eyüpsultan'dan Süleymaniye'ye Mimar Sinan Farkındalık Rotası”, tarihi bir döneme ışık tutan, Osmanlı devletinin Baş Mimarı Mimar Sinan'ın eserlerini takip eden bir yürüyüş rotasıdır. Bu rota üzerinde Mimar Sinan'ın 16.yy.da inşa ettiği toplam 20 eseri bulunmaktadır.

Bakış, araştırma ve değerlendirme aşamasında rotanın ana odaklarını oluşturan 20 eser hakkında detaylı bir literatür taraması ve kaynak araştırılması yapılmıştır. Mimar Sinan'ın çok bilinen eserlerinin yanında daha az bilinen, saklı kalmış eserlerine de rotada yer verilmiştir. Bunun yanı sıra bölgenin coğrafi, sosyolojik, mimari ve tarihi özellikleri hakkında yine literatür taraması ve detaylı araştırma yapılmıştır. Aynı zamanda rota ana odakları etrafında bulunan tarihi öneme sahip kültür miraslarının oluşturacağı alt güzergâhlar oluşturulmuştur. Bölge ölçekli kültür rotalarının planlanmasında, rotanın mekândaki kurgusunu yönlendirecek çok sayıda değişken bulunur. Kültür rotası modelinin planlama aşamasında kültür rotası bu değişkenlere göre sınıflandırılmıştır.

Tema	Tarihsel bir dönem ve yerel mimari
Yerleşimlerin servis kapasitesi	Restoran, Otel, Pansiyon, toplu taşıma
Bölgelere göre arazi koşulları	Rahat ve engebesiz
Kullanıcılar	Her yaş grubu, yerel halk, yerli ve yabancı turist, ilgi alanı tarih ve mimarlık
Rota üzerinde hareket tipi	Yürüyüş, bisiklet, toplu taşıma, araç, motosiklet
Rotada geçirilecek süre	4 gün

Yolculuk biçimi	Bireysel yolculuklar, grup etkinlikleri, organize turlar
-----------------	--

Çizelge 2.1. Kültür Rotasının Kültür Rotası Modeline Göre Sınıflandırılması

Kültür rotası modelinin son aşaması yönetim aşamasıdır. Kültür rotasının her aşamasında yönetim oldukça önemli bir etkidir. İyi yönetilen bir rota süreci her aşamasında sürdürülebilir olmaktadır. Sürdürülebilir bir kültür rotası çalışması için işbirlikçi rollerle birlikte, yerel halkın katılımı son derece önemlidir. Yerel halkın dâhil olduğu bir çalışma ile yürütülen kültür rotası planlaması, rotanın salt yerli yabancı turistlerin katılımını gözetmez aynı zamanda yerel halkın rota kapsamında bulunan kültür mirasları hakkında bilgilendirilmesi ve korunması konusunda teşvik etmesi yanı sıra yerel esnafın ekonomisini kalkanıran bir çalışma olmaktadır. Kültür rotası çalışmasına dâhil olarak bölgede yapılacak anket çalışması ile Mimar Sinan'ın özellikle az bilinen eserlerinin hem bölge ziyaretçileri hem de yerel halk tarafından ne kadar tanındığı belirlenmiş olacaktır.

Yönetim aşamasında kültür rotasının tanıtım ve sunumu rotanın tanınması ve bilinirliği açısından önem teşkil etmektedir. Tanıtımın yapılacağı yöntemler günümüz teknolojisine ve çağa ayak uyduran sürdürülebilir yöntemler olmalıdır. “Eyüpsultan’dan Süleymaniye’ye Mimar Sinan Farkındalık Rotası” projesinde kullanılacak materyal ve yöntemler; rotayı yönlendiren tabelalar, tanıtım amaçlı afiş ve broşürler, kare kod okuyucu sistemlerdir. Ana odaklara yerleştirilen kare kod okuyucu sistemlerle ziyaretçilerin proje dahilinde yazılan uygulamaya yönlendirilmelerini, eserler hakkında bilgilenmelerini ve GPS girişi ile de rotanın içerisinde buldukları konumu görebilmelerini sağlamak hedeflenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EYÜPSULTAN VE FATİH İLÇELERİNİN ÖNEMİ

Eyüpsultan İstanbul Avrupa Yakası'nda Haliç'e kıyısı olan bir ilçe olmakla birlikte, İstanbul'un fethedilmesinden sonra Fatih Sultan Mehmed'in Ebu Eyyûb el-Ensari Hazretlerinin kabrini bulduğu ve Eyüpsultan Camii'ni inşa ettirdiği tarihten bugüne kadar müslümanlar için bir inanç merkezi olma niteliği taşımaktadır. Eyüp Sultan Camii yüzyıllardır ülkenin ve hatta dünyanın her yerinden ziyaretçi ağırlamaktadır. Camii'nin yanı sıra başta Ebu Eyyûb el-Ensari Hazretleri, Ebu Derda Hazretleri olmak üzere birçok sahabe ve ulvi şahsiyetlerin ve Sultan Reşad'ın türbeleri de yer almaktadır.

Bir inanç merkezi olmasının yanı sıra Eyüpsultan, fetihten önce yapılan bir camii, Osmanlı Devleti'nde padişahların Eyüpsultan Camii ziyaretlerinden sonra atlarına bindikleri binek taşı ve kılıç kuşanıp ata bindikleri, cülus törenlerinin yapıldığı Cülus Yolu, Sultan II. Mahmud'un iki sene karargâh olarak kullandığı Rami Kışla Binası, ünlü şair Pierre Loti'nin adını verdiği Pierre Loti tepesi, yine Sultan II. Mahmud döneminde askerlere üniforma dikilmesi için o dönem fabrika olarak kurulan Feshane Kültür Merkezi gibi pek çok önemli yapıya da sahiptir. Bunun yanında Eyüp Sultan'da Mimar Sinan'ın 30'a yakın eseri bulunmaktadır. Bir inanç merkezi olmasının yanı sıra Eyüpsultan, Mimar Sinan'ın kazandırdığı bu eserlerle birlikte mimari anlamda kıymetli bir değere sahiptir.

İstanbul, geçmişi M.Ö.8500 yılına dayanan neolitik dönemden günümüze kadar birçok imparatorluk ve tarihi geçmişi içinde barındıran dünyanın en önemli şehir merkezlerindedir. Neolitik dönem sakinleriyle başlayıp, Megaralılar, ardından Konstantin ve bugünkü kara surlarının yapıldığı II. Theodosius, Ayasofya'nın bugünkü halinin inşa edildiği I. Justinianus ve ardından son Bizans hanedanlığı Palaiologoslar ve son olarak Fatih tarafından 1453'te fethedilmesiyle birlikte Türklerin hâkimiyetine geçen İstanbul, tarih boyunca birçok önemli olaya, Roma İmparatorluğu'nun başkentliğine ve fetihten sonra da bir devrin kapanıp yeni bir

devrin açılmasına da tanıklık etmiştir. Türkler açısından şüphesiz ki İstanbul'un fethi, yeni bir devrin başlangıcı olması ve bu kadim şehrin yeni ev sahipleri olmaları açısından çok önemli bir yere sahiptir.

İstanbul'un fethiyle birlikte bugün Fatih ilçesine bağlı Tarihi Yarımada denilen Sarayburnu bölgesinde ilk yerleşimler başlamış ve mevcut kiliseler Fatih tarafından camiye çevrilmeye başlanmıştır. Fatih'te inşa edilen Fatih Camii Külliyesi, camiye dönüştürülen eski Bizans dönemi kiliseleri, yine Fatih döneminde inşa edilmeye başlanan Kapalıçarşı, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Mimar Sinan tarafından inşa edilen ve şehrin silüetini önemli ölçüde şekillendiren Süleymaniye Külliyesi, Şehzade Mehmed Külliyesi, Mihrimah Sultan Camii ve bunun gibi pek çok eseri ve sonraki dönemlerde yapılan, şehre değer katan pek çok yapı, İstanbul'u İstanbul yapan kültürel miraslardan bazılarıdır. Şehrin ilk yerleşimleri Konstantin dönemindeki surların içinde kalmaktaydı ve tarihi yarımada'nın Sarayburnu dediğimiz bugün Ayasofya ve Sultanahmet Camii'nin olduğu bölgede bulunmaktaydı. Bugünkü II.Theodosius döneminde yapılan Kara Surları, Zeyrek Camii ve çevresi, Süleymaniye Külliyesi ve çevresi, Sultanahmet ve Ayasofya arkeolojik sit alanı, Unesco Dünya Mirası listesinde yer almaktadır.

3.1. EYÜPSULTAN'IN TARİHİ, COĞRAFİ, SOSYOLOJİK VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Adını sınırları içerisinde kabri bulunan sahabe neslinden Ebu Eyyûb el-Ensârî'den alan Eyüpsultan, İstanbul'un Haliç'e kıyısı olan ilçelerinden birisidir. Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti; islâmiyet ve Müslümanlığın Medine'de kuvvetlenmesi ve yayılmasıyla ilgili olmak üzere, islam tarihinin önemli bir hadisesidir (622). Hz. Ebu Eyyûb El- Ensâri, peygamber efendimiz Hz. Muhammed (sav) Mekke'den Medine'ye hicret ettiğinde onu 7 ay boyunca evinde misafir etmiş ve ona mihmandarlık yapmıştır. Bu sebeple kendisi "Mihmandâr-ı Nebi" diye de anılmaktadır. İstanbul'un Müslümanlar tarafından ikinci kez kuşatılmaya başladığı tarihlerde Ebu Eyyûb El-Ensâri hazretleri, 80 yaşının üzerinde olmasına rağmen at üstünde bu topraklara gelip, Hz.Muhammed'in kutlu müjdesini gerçekleştirme şerefine nail olma arzusundaydı. Hz. Ebu Eyyûb El-Ensâri birçok kaynakta

belirtildiğine göre Eğri Kapı yakınlarında şehit düşmüş ve buraya yakın bir yere defnedilmiştir. Tarihler 1453'ü gösterdiğinde, İstanbul'un fethedilmesi ve Hz. Muhammed (sav) 'ın kutlu müjdesini gerçekleştirme arzusuyla Fatih Sultan Mehmed ve orduları İstanbul surlarına dayanmış ve tarihin akışını değiştirecek bu zafere doğru adım adım yaklaşmaktaydılar. Ebu Eyyûb El- Ensaâri Hazretlerinin Fatih'in hocalarından Akşemseddin Hazretlerinin işaret ettiği kabrinin bulunuşu, Mehmed Mermi Haskan'ın Eyüp Tarihi kitabında şöyle anlatılır: "Akşemseddin Hazretleri bir gün namaz kıldığı sırada secdeden başını kaldırmış mübârek gözleri kan çanağına dönmüş bir halde başında bekleyen genç Fatih'e, "Beğim, Hikmet-i Hudâ seccâdemizi tâ kabr-i Eyyûb üzre döşemişler. Hemen şu mahali kazsınlar." demiş. Toprak üç zürrâ derinliğinde kazıldıktan sonra, üzerinde kûfi hatla "Hâzâ kabrû Ebî Eyyûb" kitâbesi olan bir sanduka çıkmış. (Haskan, 1996)

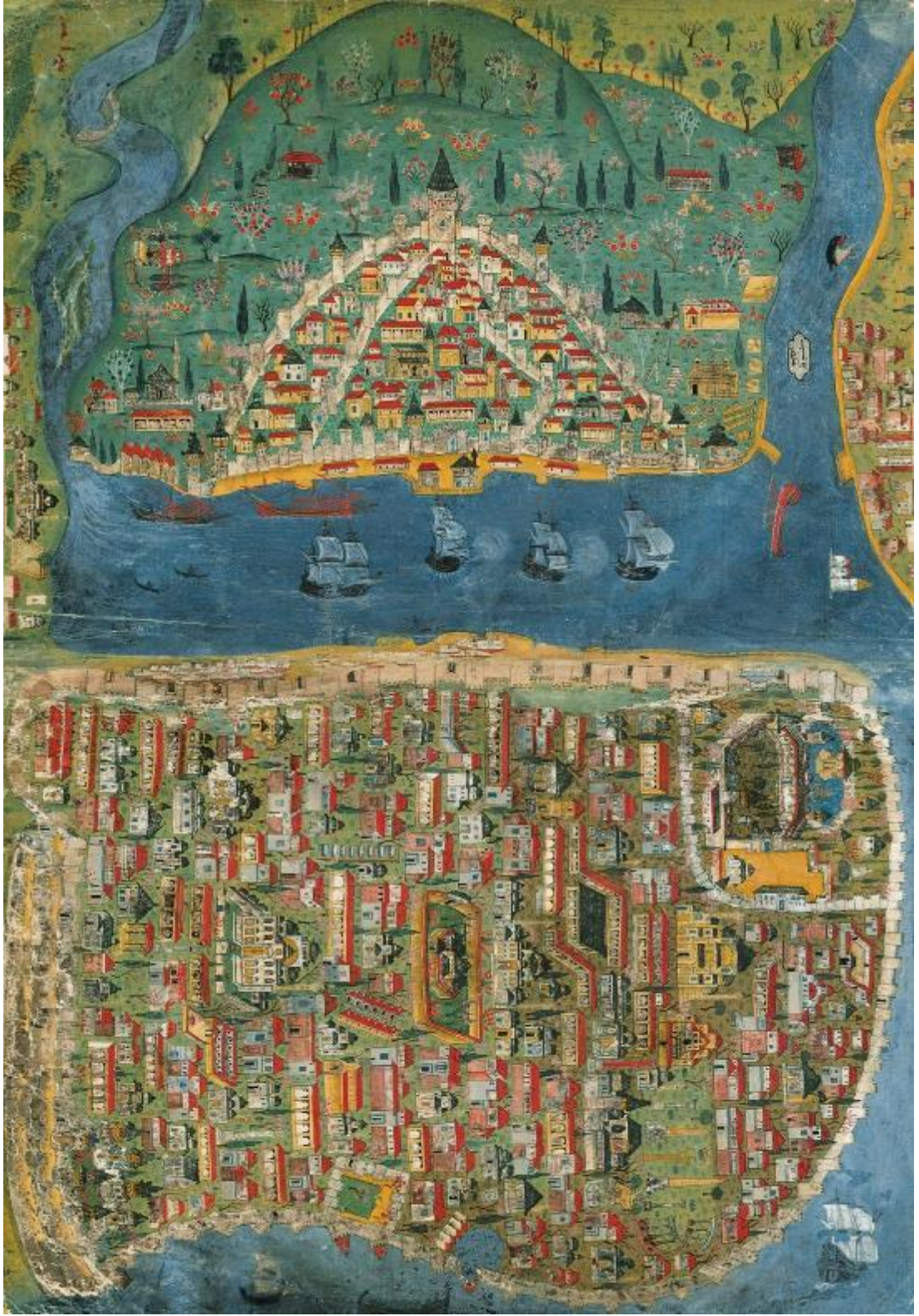
Bunun üzerine Fatih Ebu Eyyûb El- Ensâri Hazretlerinin bugünkü yerinde kabrini ve türbesini yaptırmıştır. Ebu Eyyûb El-Ensâri Hazretleri, halk diliyle Eyüpsultan Hazretleri Türbesi, yüzyıllardır Müslümanlar ve yerli yabancı turistler tarafından ziyaret edilmeye devam etmektedir. Bugün Eyüpsultan'da, Ebu Eyyûb El-Ensâri Hazretlerinin yanı sıra yine sahabe neslinden Ebu Derda Hazretleri, Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından Ayas Paşa'ya ait olan Ayas Paşa Türbesi, 16.yy.'da sadrazamlık görevinde bulunmuş olan Siyavuş Paşa'nın Türbesi, Hüsrev Paşa Türbesi, Sultan Reşad Kabri gibi birçok türbe ve hazire bulunmaktadır. Eyüpsultan her ne kadar daha çok fetihten sonra ilk Müslüman yerleşimlerinin görüldüğü bir yer olsa da, fetih hazırlıkları sırasında yapıldığı düşünülen bugün Topçular'da bulunan Topçu Başı Esat Ağa Camii, bu yerleşimlerin fetihten önce başlamış olabileceğini doğrular niteliktedir. Öyle ki camiinin mermer kitâbesinde camiinin Fatih Sultan Mehmed'in Topçu başı Esat Ağa tarafından 1452 tarihinde yapıldığı yazmaktadır. Camiinin bu tarihlerde yapıldığına dair kesin bir belge bulunmamakla birlikte, Hadîkatü'l-Cevâmi'de caminin Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapıldığından bahsedilir. Eyüpsultan Topçular Mahallesi adını, fetih döneminde zamanını burada geçiren topçu birliklerinden ve yine Eyüpsultan Düğmeciler mahallesi adını, fetih döneminde top döküm işlerinin yapıldığı asıl adı "Dökmeciler" olan yerden almaktadır. Bu doğrultuda adları zikredilen yerlerin fetihle

doğrudan ilişkisi olduğu ve Topçu Başı Esat Ağa Camii'nin de bu dönemde yapılmış olması kuvvetle ihtimal olarak görünmektedir.

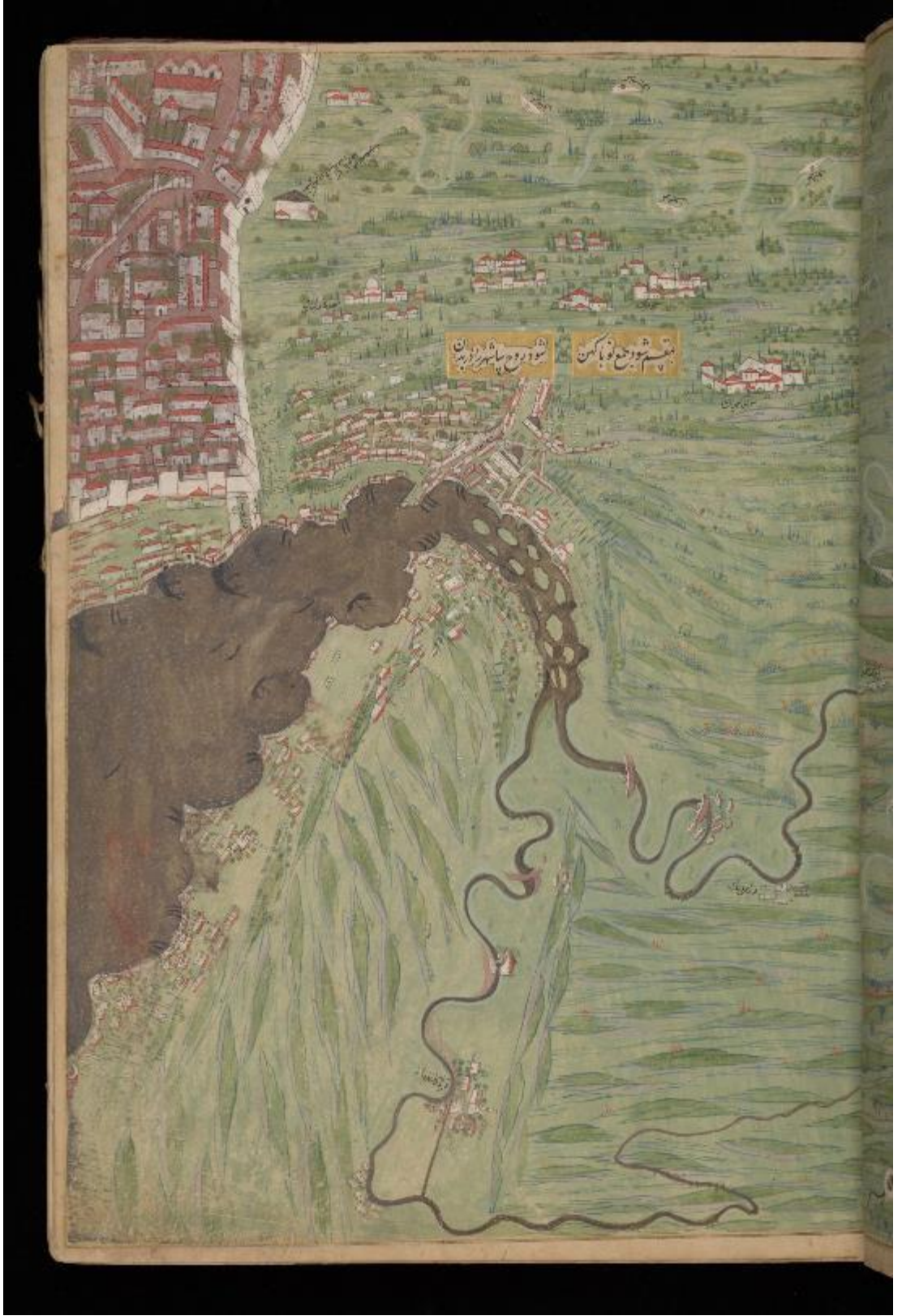
Celal Esad Arseven, *Eski İstanbul* adlı eserinde Eyüp'ten şöyle bahseder, “Blakharnae Sarayı denilen yerin civarında ve Haliç civarında Cosmidion isminde bir köy vardı. Şimdiki Eyüp'ün olduğu yeri işgal eden bu köyde büyük bir kilise ile çeşmeler ve şatolar vardı.” Cosmidion köyünün küçük ve havasının güzel olduğu, av hayvanları ile meşhur bir yer olduğundan bahsedilir. Cosmidion'da aynı zamanda I.Leon döneminde yaptırılan Ayamama adında bir avsarayın varlığından bahsedilir. Sarayın yanında ise Ayamama Kilisesi ve manastırı bulunmaktaydı. Aynı zamanda bugün Defterdar mevki civarında Feshane'nin bulunduğu arazide Fatma Sultan Sarayı'nın bulunduğu bahsedilir. Ayamama Kilisesi ve manastırı Haçlı seferleri sırasında tahrip edilmiş ve oldukça hasar almıştır. Cosmidion civarındaki diğer başlıca kiliseler ise, Aya Fotini, Ayios Pantelemon, Ayios Anargyros'tır. İstanbul'un fethinden sonra Eyüpsultan ve civarında değişik tarihlerde 46 camii ve mescit, 49 tekke, 72 çeşme, 2 hamam ve bir çok türbe ve sahilсарay yapılmıştır. (Haskan, 1996)

Kentlerin tarihi dokusunu analiz etmek ve çok katmanlılığını anlayabilmek için eski haritalar, gravürler ve minyatürler oldukça önemlidir. Öyle ki bunlar, günümüze ulaşamayan yapıları, kent bölgelerinde yerleşimin hangi tarihlerde başladığını ve yahut yapıların özgün yerleşimlerini ve görünüşlerini incelemek adına yararlanılan önemli kaynaklardır. Örneğin; 16.yy.da Matrakçı Nasuh'un yaptığı en çok bilinen eserlerinden İstanbul Minyatürü'nde Eyüp semti anıtsal Eyüpsultan Külliyesi ve yanında bulunan kubbeli daha küçük yapılar görülebilmektedir. (Resim 3. 1)

Bunun yanında yine Nakkaş Osman'ın 1579-80 tarihli Kırkçeşme Suları haritasında, Eyüp iskânı karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu eserde, Eyüpsultan Camii yanı sıra, Zal Mahmud Paşa Camii ve Eyüp çevresindeki mahalleler de görülebilmektedir. (Resim 3. 2)

Resim 3. 1. Matrakçı Nasuh'un İstanbul Minyatürü (Sol üst tarafta Eyüpsultan Camii ve diğer yapılar) (Url-53)

Resim 3. 2. Nakkaş Osman'ın İstanbul Kırkçeşme Su Yolları Haritası (Url-54)

Eyüpsultan ilçesi coğrafi olarak, Avrupa Yakası'nda, Çatalca Yarımadası'nda yer almaktadır. İlçe doğuda Sarıyer, Şişli, Kağıthâne, güneydoğuda Beyoğlu, güneyde Fatih ve Zeytinburnu, güneybatıda Bayrampaşa, batıda ve kuzeybatıda Gaziosmanpaşa ilçeleri ile çevrilidir. İlçe Haliç'in son bulduğu noktada başlayan, kuzeyde Karadeniz kıyılarına kadar uzanan 242 km²'lik geniş bir alana sahiptir. Eyüpsultan İlçesi'nin kırsal alanı kuzeybatıya, Karadeniz'e doğru uzanmaktadır. Kentsel alan engebeli bir yüzeyde yerleşmiş olmasına karşın Eyüpsultan'ın kırsal alanı fazla yüksek olmayan tepeler, sırtlar ve hafif düzlüklerden oluşmaktadır. Batı Yakası'nda su bölümü hattı Doğu Yakası'na kıyasla, yakın olduğundan akarsular güneye, Haliç'e doğru akmaktadır. Eyüpsultan İlçesi coğrafi konumu ve fiziki coğrafya özellikleri nedeni ile aynı enlemde yer alan birçok yerleşmelerin ikliminden daha farklı özelliklere sahiptir. Alan Akdeniz ve Karadeniz iklimlerinin kesişme sahasıdır. Genel olarak bozulmuş Akdeniz iklimi ile etkisini yitirmiş Karadeniz ikliminin hâkim olduğu bir geçiş alanıdır. Eyüpsultan'ın tarihi merkezi Haliç doğal suyolu üzerinde bulunmaktadır. İstanbul ve Beyoğlu platolarını birbirinden ayıran Haliç'in oluşumu Boğaziçi ile aynıdır. Haliç Çatalca Yarımadası'nın yağış alanı en büyük çukurluğudur. Bir akarsu gibi menderes çizen, girintileri, çıkıntıları, küçük koyları ve burunları bulunan, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanan Haliç'in ağız ile Kağıthâne ve Alibeyköy derelerinin bitimi arasında yaklaşık 8 km mesafe vardır. Haliç'in en geniş yeri ağız kısmında 1010 m, iç kısmında ise Kasımpaşa - Cibâli arasında 700 m'dir. Haliç'in en derin yeri Galata ve Atatürk Köprüleri arasında 42 m'dir. (Url-38)

Fâtih İstanbul'un fethinden sonra, bir taraftan şehrin imâr ve iskân faaliyetleri ile ilgilenirken, bir taraftan da İstanbul'un birçok yerini iskâna açmıştır. Eyüpsultan da fetihten sonra yerleşime açılan ilk semtlerden birisi olmuştur. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin şahsında kurulan Eyüpsultan, İstanbul için artık manevi bir yer ve inanç merkezi niteliği taşımaktaydı. Eyüpsultan zamanla Mekke, Medine ve Kudüs'ten sonra İslâm âleminin en çok sevilen ve ziyaret edilen bölgelerinden biri hâline gelmiştir. Türbe ve camiilerin yanı sıra tekkeler ve dergâhlar da Eyüpsultan'ın sosyolojik yapısını şekillendiren önemli merkezler olmuştur. Bunlara örnek verecek olursak; Hatuniye Tekkesi, Afife Hatun Tekkesi, Özbekler Tekkesi, Hüsrev Paşa Tekkesi, Sivâsi Tekkesi vb. söylenebilir. Tekkeler aynı zamanda, muhitlerindeki dul, yaşlı, yoksul ve barınma imkânı olmayanlara sahip çıkarak, bir nevi darülaceze hizmeti vermişir. Örneğin,

Eyüpsultan'daki Hâtûniye Tekkesi, bahsedilen husûsa dâir görevi yerine getirdiği için, yani dul ve kimsesiz kadınları ağırladığı için, bu isimle anılmıştır.

Büyük bir sosyo-kültürel tarihî zenginliğe ev sahipliği yapan Eyüpsultan'ı ziyaret edenlerin konaklama, yeme, içme, barınma ihtiyacının karşılanması amacıyla burada köşk, iskele, pazar, çarşı, fırın, hamam, çanak çömlek, oyuncakçı, yoğurtçu dükkânları, kahvehâneler gibi muhtelif yapılar inşâ edilmiştir. Dolayısıyla Osmanlı'dan îtibâren Eyüpsultan, sadece dînî yaşamın canlı olduğu bir merkez değil, aynı zamanda ticaret, turizm ve kültürel etkinlikleriyle İstanbul'un dikkat çeken semtlerinden biri olmuştur. (Çetin, 2018)

3.1.1. Fatih'in Tarihi, Coğrafi, Sosyolojik ve Mimari Özellikleri

İstanbul, neolitik dönemden günümüze kadar birçok imparatorluk ve tarihi geçmişi içinde barındıran dünyanın en önemli şehir merkezlerindedir. M.Ö. 6500 Fikirtepe yerleşimleri, daha sonra M.Ö. 7.yy'da Megaralılar'ın Khalkedon yani Kadıköy'ün karşı yakasını keşfetmeleri ile kentte ilk yerleşimler başlamıştır. Ardından M.Ö. 2. ve 3.yy'larda Septimus Severus imparatorluğunda kentin önemli yapılarının imarına Hipodrom ile başlanmıştır. M.Ö. 4.yy'da Byzantion'u ele geçiren Constantine kenti yeniden imar etmeye başlamış ve Sarayburnu'nu çevreleyen surların ilk halini inşa etmiştir. Ayrıca Valens su kemeri, Havarium Kilisesi, Çemberlitaş diye bilinen Constantine sütunu ve birinci Ayasofya'nın yapımı da yine bu dönemde gerçekleşmiştir. Evliya Çelebi Seyahatname'sinde, İstanbul'un dokuz kez imâr edildiğini, İstanbul'a ilk temel atanın Hz. Süleyman olduğunu ve dokuzuncu imar edenin ise İmparator Constantine olduğunu yazar. Ayrıca Constantine'in şehrin imâr faaliyetlerine oldukça önem verdiğini yazmaktadır. (Kahraman,2021)

I.Teodosios döneminde ise Roma İmparatorluğu Doğu Roma ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmış ve bin yıllık Doğu Roma diğer bir adıyla Bizans İmparatorluğunun temelleri atılmıştır. 6.yy'da ise I.Justinianus Doğu Roma İmparatorluğun'un başına geçmiş ve 532 yılında on beş asırdır varlığını sürdüren kadim mabed Ayasofya'yı inşa etmiştir. Aynı dönem ortaya çıkan Nika isyanı kente büyük ölçüde zarar vermiş ve Ayasofya'nın yeniden inşa edilmesine neden olmuştur. M.Ö. 7.yy'da ise İstanbul ilk defa Müslümanlar tarafından kuşatılmaya başlanmıştır. Daha sonra 13.yy başlarında gerçekleşen 4. Haçlı Seferleri ile kentte birçok kilise

tahrip edilmiş ve yağmalanmıştır. 50 yıl süren Haçlı istilasının ardından imparatorluğun başına gelen son Bizans hanedanı Palaiologoslar Haçlı hâkimiyetine son vermiş ve Doğu Roma İmparatorluğunu İstanbul'un fethine kadar yeniden ele geçirmişlerdir. 1453 İstanbul'un Sultan II. Mehmed tarafından fethedilmesiyle birlikte Bizans hâkimiyeti sona ermiş ve Suriçi diye adlandırılan Sarayburnu'nda ilk yerleşimler ve şehrin imarına başlanmıştır. Fatih'in yeni İstanbul'da gerçekleştireceği imar faaliyetlerinin ilk adımı Ayasofya'nın bir müslüman mabedine dönüştürülmesiydi. Ardından Bizans imparatorluğu tarafından kullanılan kilise yapılarının yine birer müslüman mabedine yani camiye dönüştürülmesi adımı gelmiştir. Fatih'in bir sonraki adımı ise Havarium Kilise yapısının yerine İstanbul'a ilk Selatin Camii'sini yani Fatih Camii'sini yaptırmaktı. Evliya Çelebi Seyahatname adlı eserinde, Fatih Camii'nden şöyle bahsetmektedir; "Bu camii'nin mihrabı önündeki cennet bağından nişan verir bir İrem bağı içinde Fatih Gazii'nin ve ehlinin nur dolu türbeleri vardır. Ondan başka camiinin üç tarafında büyük bir ova gibi avlusu vardır ki sekiz yerde kapıları vardır. Avlunun iki tarafında bahçeler vardır, ondan hariç camiinin iki tarafında Semaniye medreseleri vardır." Fatih Sultan Mehmed'in ardından gelen oğlu Sultan II. Bayezid ise, 1506 yılında eski Theodosius forumunun yerine Bayezid Camii'ni yaptırmıştır. Daha sonra Yavuz Sultan Selim tahta geçmiş ve Devlet-i Âliye için oldukça büyük adımlar atılmıştır. Halifelik artık Osmanlılara geçmiş, birçok sefer ve fetih müjdesi gelmiştir. Bunların yanı sıra, imparatorluğun bünyesine önemli devlet adamları dâhil olmuştur. Onlardan biri ise Ağırnas'lı Abdülmennan oğlu Mimar Sinan'dır. Mimar Sinan, Kayseri'nin Ağırnas köyünde doğmuş ve devşirilerek Enderunda yetiştirilmiş daha sonra saraya Mimarbaşı olacak olan yetenekli bir mimardır. 16.yy'da Kanuni Sultan Süleyman döneminde en iyi eserlerini vermiş ve Fatih'te Sultan Süleyman için kalfalık eserim dediği Süleymaniye Camii'ni inşa etmiştir.

Fatih, tarih boyunca İstanbul'un en katmanlı bölgesi olmuş, birçok imparatorluğa merkezlik yapmış, pek çok kez kuşatma altına alınmış ve özellikle Tarihi Yarımada'da hala varlığını sürdüren yüzlerce yıllık kültür miraslarına ev sahipliği yapmakta olan kadim bir yerleşim yeridir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. MİMAR SİNAN VE İSTANBUL'DAKİ ESERLERİ

Mimar Sinan, Osmanlı klasik dönem mimarlığına ve Türk mimarlık tarihine adını altın harflerle yazdırmış; zamanın ötesinde üstün mühendislik ve mimarlık dehası, beş asırdır konuşmaya ve yaşamaya devam eden eserleri ile adeta bir Osmanlı mucizesidir. Osmanlının bereketli topraklarında yetişmiş kıymetli bir cevherdir. Prof. Dr. Suphi Saatçi'nin tabiriyle onu bir "Osmanlı Mucizesi" yapan salt Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde yapmış olduğu muazzam eserler değil, aynı zamanda yaşamış olduğu 16.yy.'nin çok daha ötesinde üstün bir dehaya ve zihin dünyasına sahip olmasıydı. Bu nedenle Sinan'ı anlamak, esasında öncelikle onun yaşadığı çağı ve coğrafyayı tanımayı gerektirir.

Mimar Sinan, Osmanlı İmparatorluğunun oldukça geniş bir alana yayılan bir hâkimiyet sürdüğü 16.yy.'nin ilk yıllarında, Halifeliğin Osmanlı İmparatorluğuna geçtiği 9. Osmanlı padişahı ve İslam halifesi Yavuz Sultan Selim saltanatında, Rum nüfusun yoğun olarak bulunduğu Kayseri'nin Ağırnas kasabasında dünyaya gelmiştir. Ağırnas, Kayseri'nin Kuzey Doğusu'nda kalan, yaklaşık 3000 yıllık bir geçmişe sahip, özellikle yeraltı şehirleriyle bilinen eski bir yerleşim yeridir. Sinan'ın dünyaya geldiği dönemde Ağırnas'ta müslüman nüfusun yanı sıra yoğun bir hristiyan nüfusun da yer aldığı bilinmektedir. Yavuz Sultan Selim döneminden önce Anadolu'dan devşirme alınmamakla birlikte Yavuz Sultan Selim ile gelen yeni uygulama Acemi birliğine katılmak üzere Anadolu'dan devşirme oğlanlar getirilmesine olanak sağlıyordu. Mimar Sinan tahminen 10-12 yaşlarında iken, Ermeni veya Rum kökenli Abdülmennan'ın oğlu olarak dünyaya geldiği Kayseri sancağından Sai Çelebi'nin kaleme aldığı ve Sinan'ın anılarını anlattığı Tezkiret-ül Bünyan adlı eserde kendisinin de bahsettiği gibi devşirme olarak alınıp Acemi oğlanlar ocağına getirilmiştir.

Prof. Dr. Suphi Saatçi tarafından Bir Osmanlı Mucizesi adı ile sadeleştirilerek yeniden kaleme alınan Tezkiret-ül Bünyanda geçen Sinan'ın kendi ifadeleriyle bahsettiği kısım şöyledir;

"Bu değersiz kul, Sultan Selim Han'ın saltanat bahçesinin devşirmesi olup, Kayseri sancağından oğlan devşirilmesine ilk defa o zaman başlanmıştı. Acemi

oğlanlar arasından sağlam karakterlilere uygulanan kurallara bağlı olarak kendi isteğimle dülgerliğe seçildim. Ustamın eli altında, tıpkı bir pergel gibi ayağım sabit olarak merkez ve çevreyi gözledim. Sonunda yine tıpkı bir pergel gibi yay çizerek, görgümü artırmak için diyarlar gezmeye istek duydum. Bir zaman padişah hizmetinde Arap ve Acem ülkelerinde gezip tozdum. Her saray kubbesinin tepesinden ve her harabe köşesinden bir şeyler kaparak bilgi, görgümü artırdım. İstanbul'a dönerek zamanın ileri gelenlerinin hizmetinde çalıştım ve yeniçeri olarak kapıya çıktım."

Mimar Sinan'ın doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, birçok kaynakta doğum tarihi M.1489-1490 olarak belirtilmiştir. Afet İnan, Mimar Sinan'ın hayat hikayesini kaleme aldığı Mimar Koca Sinan kitabında Sinan'ın doğum tarihinin 29 Mayıs 1490 olduğunu, dedesinin Marangoz Doğan Yusuf Ağa, babasının ise Abdülmennan olduğunu belirtmiştir.(İnan, 1968) Bunun yanında Sinan'ın anılarının kaleme alındığı Tezkiret-ül Bünyan'da da doğum tarihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Sinan'ın Kayseri sancağından devşirilerek Acemi oğlanlar birliğine getirildiği tarih Tezkiret-ül Bünyan'da M.1512-1520 olarak belirtilmiştir. Kaynaklara göre Sinan M.1489-1490 tarihinde doğdu ise devşirilme yaşının 20-22 civarı olması gerekmekte ve bu da bir devşirme için ileri bir yaştır. Saatçi'ye göre Sinan'ın 1512 tarihinde devşirildiği doğru kabul edilirse ve 10-12 yaşlarında olduğu göz önüne alınırsa, doğum tarihinin M.1500-1502 olması daha makul bir yaklaşımdır. Bunun yanısıra en doğru görüş ise daha yuvarlak bir tahminle Sinan'ın 16.yy.başlarında doğmuş olabileceği yönündedir. (Saatçi, 2019) Prof. Dr. Hayati Develi'de 2019 tarihli Düşünen Şehir Dergisi'ndeki yazısında Sinan'ın devşirme yaşının 7-8 civarı olduğunu, 20'li yaşların devşirmek için ileri bir yaş olduğunu belirtmiştir. (Develi, 2019) Afet İnan, Mimar Sinan'ın hayat hikâyesini kaleme aldığı Mimar Koca Sinan kitabında Sinan'ın doğum tarihinin 29 Mayıs 1490 olduğunu, dedesinin Marangoz Doğan Yusuf Ağa, babasının ise Abdülmennan olduğunu belirtmiştir.

Sinan'ın tarihi kaynaklardaki tek gerçek portresini bize ulaştıran minyatür Nakkaş Osman'ın "Tarih-i Sultan Süleyman" yazmasındaki minyatürdür. Minyatürde Kanuni Sultan Süleyman'ın cenaze töreni resmedilmiş ve minyatürün sol üstünde elinde zirâ çubuğu tutan bir kişinin dikkat çektiği, bu kişiyi ise Mimar Sinan olduğu ileri sürülmüştür. (Mülayim, 2013)

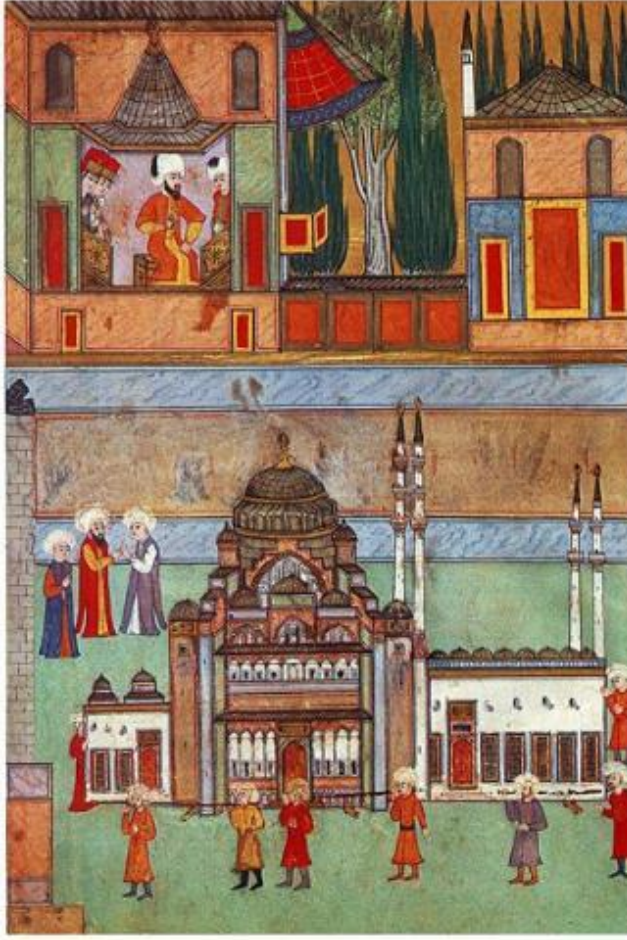

Resim 4. 1. Sultan Süleyman Han'ın Cenaze Törenini Simgeleyen Minyatür (Url-55)

Resim 4. 2. Minyatürde (Soldaki) Elinde Zirâ Tutan ve Mimar Sinan Olduğu Düşünülen Kişi (Url-55)

Sinan'ın resmedildiği düşünülen bir başka minyatür ise, III.Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in sünnet düğününün resmedildiği M.1582 tarihli minyatürdür. Minyatürde altta Süleymaniye'nin maketi taşınmakta üstte ise Sinan yanında iki kişi ile birlikte resmedilmiştir. (Mülayim, 2013)

Resim 4. 3. Minyatürde Yanında İki Kişi İle Mimar Sinan Olduğu Düşünülen Kişi (Url-55)

Sinan, 1512’de devşirme olarak getirildiği Acemi oğlanlar ocağında kendi ifadesinde de belirttiği gibi dülgerlik yani marangozluk mesleğini seçmiş ve bu alanda kabiliyet kazanmıştır. Sinan, dülgerlikte kendini geliştirirken öte yandan Yavuz Sultan Selim’in 1514 Çaldıran, 1517 Mısır seferlerine katılmış ve İslam Mimarisini yakından gözlemleme imkânı bulmuştur.

Tarihler 1520'yi gösterdiğinde, Osmanlı İmparatorluğuna muhteşem yüzyılımı yaşatacak olan Osmanlı Devletinin 10. cihan padişahı Kanuni Sultan Süleyman Han babası I.Selim'in ölümü üzerine tahta geçmiş, 1521'de ise ilk seferini Belgrad'a yapmıştı. Sinan, Kanuni Sultan Süleyman'ın düzenlediği Belgrad seferine Yeniçeri, 1522'de düzenlediği Rodos Seferine ise Atlı Sekban olarak katılmış daha sonra Acemi Oğlanlar Yayabaşılığına (Bölük Komutanı) terfi ettirilmişti. Daha sonra Zemberekçi başı ve Başteknisyen olarak yükselmişti.

Sinan, hayatının belki de dönüm noktası sayılabilecek, onu Mimar Sinan yapma yolunda en büyük adımı attıran 1533 İran Seferine sadrazam Lütfi Paşa önderliğinde katılmış ve mesleğindeki belki de ilk başarısını burada elde etmiştir. Lütfi Paşa Safevilere karşı yapılan sefer sırasında Van Gölü'ne gelen ordunun karşı kıyıya ulaşabilmesi için Sinan'dan üç kadirge yapmasını istemiştir. Sadrazamın isteği üzerine Sinan, kadirgaları inşa ederek ordunun gölün karşısına geçmesini sağlamış, Lütfi Paşa'nın takdirini kazanmış ve bu sayede ilk başarısına muvaffak olmuştur. Bu hadise Tezkiret-ül Bünyan'da da zikredilmiştir. Mimar Sinan, bu hadise üzerine Lütfi Paşa'nın zihninde yer edinmiş ve hadise daha sonra Karaboğdan Seferi sırasında Prut Nehri'nde mesleğinin ilk adımını atmasına ve mimarbaşılığa gelmesine vesile olacak olan köprüyü inşa etmesine zemin hazırlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman Han'ın 1538'de Karaboğdan'a yaptığı sefer sırasında Prut Nehri kenarına gelen ordu bataklık bir zeminle karşılaştı. Yapılan köprü denemeleri başarısızlıkla sonuçlanınca Lütfi Paşa'nın aklına, daha önce İran Seferi sırasında kabiliyeti ile öne çıkan Sinan gelmiş ve Padişaha köprüyü Sinan'ın yapabileceğini Tezkiret-ül Bünyan'da da belirtildiği gibi ifade etmiştir:

“Saadetli Padişahım, bu köprünün yapımı, Sinan Subaşı denilen kulunuzun becerisiyle gerçekleşebilir. Kendisi haseki kulunuzdur. Çok tanınmış usta ve işbilir mimardır” Demeleri üzerine, bu değersiz kula Padişah'ın yüce buyrukları ulaştı. Hemen adı geçen suyun üzerinde bir güzel köprünün yapımına başladım. On gün içinde yüksek bir köprü yaptım. İslam ordusu ile bütün canlıların şahı, sevinçle geçtiler.” (Saatçi, 2005)

Sinan'ın elde ettiği bu iki başarısı, dönemin Mimarbaşı görevinde olan Acem Ali de vefat edince onu sarayın Baş Mimarı yapmak için önemli bir vesile olmuştur.

Sarayın Baş Mimarı Acem Ali vefat edince Mimarbaşılık görevi boş kalmış, bunun zerine M.1539'da Veziriazam Ayas Paşa'da vefat edince Paşa'nın mezarının yapılması için en uygun kişinin Sinan olduğunu düşünen Lütfi Paşa, bu talebini kendisine iletmiş, daha sonra Sinan, Paşa'nın teklifini kabul ederek hadiseyi meşhur beyitleriyle taçlandırmıştır:

*Murad idindim olam ta ki mi'mâr
Kemâlimle koyam âlemde asâr*

*Dir idim ki miyesser eyleye Hak
Bana bir âli beytullah yapmak*

*Olacak var imiş hikmet-i İlâhın
Gelb manzûrı oldum padişâhın*

Günümüz Türkçesi ile:

Sonunda mimar olarak yetkinliğimle
Amaladım dünyada eserler bırakmayı

Derdim ki Allah bana
Nasip etsin bir yüksek cami yapmayı

Olacağı varmış hikmeti işte Allah'ın
Gelip gözdesi oldum Padişah'ın

Sinan, doğup büyüdüğü Selçuklu eserleri ile bezeli Kayseri'yi, hem Yavuz Sultan Selim hem de Kanuni sultan Süleyman saltanatında yer aldığı seferlerde gezip gördüğü Acem ve Arap diyarlarını, Balkanları, Romanya'yı buralarda görüp hayranlıkla seyrettiği mimari yapıları, İstanbul'a geldiğinde ileride ihtişamıyla yarışacak bir cami yapmayı hedeflediği Ayasofya'yı, üstün mimari dehasını ve kabiliyetini Hassa Mimarlar Ocağı'na aktarmayı başarmıştı.

Dolayısı ile Hassa Mimarlar Ocağı'nın onun elinde güçlenip büyük bir üretim merkezi gibi çalıştığını söylemek çok doğru olacaktır. (Sözen, 2019)

Devşirme kökenli Sadrazam Ayas Paşa'nın 1539'daki ölümü üzerine Eyüpsultan'da yaptırılan baldaken tarzındaki türbesi, Sinan'ın henüz Mimar Baş olmadan evvel inşa ettiği ilk eseridir. Mimar Sinan gerek Mimar Baş'lığında gerekse öncesinde Osmanlı İmparatorluğunun birçok yerinde camiler, mescitler, hamamlar, medreseler, türbeler ve külliyeler inşa etmiş, Osmanlı Klasik Dönem mimarisini önemli ölçüde şekillendirmiş, özellikle eserlerinin çoğunun yer aldığı İstanbul'un imar edilmesinde büyük rol oynamıştır. İlk külliyesi olan Haseki Külliyesi'ni İstanbul'da Kanuni Sultan Süleyman Han'ın Haseki zevcesi Hürrem Sultan için, Üsküdar ve Edirne'deki Mihrimah Sultan Camisini Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın kıymetlileri Mihrimah Sultan için, yine Şehzade Mehmed Külliyesini Kanuni Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın kıymetli şehzadeleri Şehzade Mehmed için yapmış, dönemin en yüksek bütçeli projesi olan 55 km uzunluğundaki Kırkçeşme Su Yolları Projesi'ni hayata geçirmiş ve İstanbul'un su sorununu büyük ölçüde çözüme kavuşturmuş, İstanbul silüetini tamamlayan bir Osmanlı mührü Süleymaniye Külliyesi'ni Kanuni Sultan Süleyman Han için ve Edirne'nin en gözde yerinde kubbeyi zirveye taşıyan Selimiye Camii'ni Sultan II. Selim için yapmıştır. Sinan 50 yıl aktif bir şekilde çalıştığı Hassa Mimarlar Ocağı'nda bulunduğu süre zarfında bu uzun ve bereketli ömründe Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü birçok bölgede, Anadolu'da ve İstanbul'da 400'e yakın eser vermiştir.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde hızla artan nüfus beraberinde pek çok sorunu getirmekteydi. Bunların başında ise suyun yetersizliği geliyordu. Kanuni'nin Belgrad ve Kağıthâne'deki temiz suyu şehre ulaştırabilecek bir çözüm isteği üzerine Sinan, Roma döneminde inşa edilen eski su yollarını üstün mühendislik kabiliyetiyle yeniden ihya ederek hayata geçirmeyi başarmış, kullanılmaz halde olan İstanbul Kırkçeşme Su Yolu'nu kullanılabilir hale getirmiştir. Kırkçeşme Su Yolu, 55 kilometrelik hat boyunca uzanan ve bünyesinde 4 su kemeri, maksemeler, bacalar, ızgaralar ve yüzlerce çeşme barındıran oldukça geniş çaplı ve bütçeli bir projedir. Bu sayede artan nüfusun su ihtiyacı önemli ölçüde karşılanmıştır. Bunun yanı sıra Sinan'ın su mimarisine ve İstanbul'a kattığı 33 adet su kemeri bulunmaktadır. (Aygün, 2019)

Tarihler M.1550'yi gösterdiğinde cihan padişahı Kanuni Sultan Süleyman, o güne dek pek çok esere imza atmış, kadim şehrin önemli külliyelerini yapmış Mimarbaşı'dan imparatorluğunun mührünü İstanbul silüetine kazıyacak, yüzyıllarca varlığını sürdürecektir bir külliye inşa etmesini ister. Sultan, külliye için en uygun yerin, İstanbul'un hemen her yerinden görülebilen, Galata semtine bakan, Haliç'in sırtında İstanbul'un 3.tepesinde, Eski Saray'ın bulunduğu arazi olduğuna karar vermiş ve daha sonra Sinan külliyesinin inşası için hazırlıklarına başlamıştı. 7 yıl gibi kısa bir sürede İstanbul'un simgesi sayılan külliyesinin inşasını tamamlayıp Sultan'a sunmuştur.

Şemsi Paşa gibi deniz kenarında yer alan küçük bir külliye karşılık, Sinan'ın Süleymaniye'de İstanbul şehrinin en isabetli tepesini seçmesi bir tesadüf eseri değildir. Bu yapıya büyük bir değer katan, inşa edildiği yer seçiminin çok isabetli olduğundan da kaynaklanıyor. Bu husus hiç şüphesiz Sinan'ın bir dünya başkenti olan İstanbul şehri üzerindeki gözleminin başarılı bir sonucudur. Bu isabetli seçimle Süleymaniye hem Sinan'ın hem İstanbul'un hem de Süleyman'ın simgesel varlığıdır. (Saatçi, 2019)

Süleymaniye Külliyesi, içerisindeki eğitim yapıları, cami ve sosyal alanlarla birlikte yapıldığı dönemde her bakımdan donanımlı bir komplekstir. Yüzyıllardır varlığıyla, İstanbul silüetine yansıyan duruşuyla, mâneviyatı ve hikâyeleri ile şiirlere, romanlara, resimlere konu olmuştur. Birçok sanatçıya ilham olmuş, hakkında pek çok kitap yazılmıştır. Sinan'ı anlamak, hem yaşadığı çağı ve coğrafyayı hem de zihin dünyasını ve değerlerini tanımayı gerektirir. Turgut Cansever'e göre, Sinan'ın mensup bulunduğu Osmanlı dünyasını ve İslam düşüncelerini göz ardı ederek eserlerine bakıldığında yalnızca yalın bir tasarım ve ürün olarak değerlendirilir. Oysa onlar bir inanma biçiminin bir zihin dünyasının ve akıp gelen bir sürekliliğin tezahürleridir. Dolayısı ile ilahi hakikat ve tevhid kavramları anlaşılmeden nasıl felsefi, kelâmî, fihhi düşünsel bir mesele anlaşılmazsa sosyal veya teknik bir mesele de anlaşılmaz.(Asım, 2019)

Osmanlı medeniyetinin insan, hayat ve toplum algısını bünyesinde toplayan en olgun örnek şüphesiz Süleymaniye Külliyesi'dir. Caminin bir kalp gibi merkezde yer aldığı ve diğer bütün yapıların bir "U" düzeni içinde onun etrafında sıralandığı biçim Süleymaniye Külliyesi'nde esas olarak alınmıştır. Ölümü ve öte dünyayı temsil eden hazire ile toplumu ifade eden iç avlunun tam ortasına cami yerleştirilmiştir. Böylece, uzaktan ve yakından, her yolun, sonunda oraya, yani hayat ve ölümün, dünya ve

ahiretin birlik ve bütünlüğüne çıktığını hatırlatan bir çekim merkezi oluşturulmuştur. (Gerçik, 2019) Sinan'ın özellikle Süleymaniye nezdinde medeniyete büyük katkısı, şehre bir siluet vermek ve şehrin simgesel haritasını çizmek şeklinde olmuştur. İstanbul'un tepelerine, hâkim bölgelerine, ana arterlerine ve kıyılarına yerleştirdiği yapıları; şehrin hafızasında, sembolizminde ve gündelik hayatında kalıcı etkiler bırakır. Bakışları kendine toplar, merkezî alanları belirler ve kendi etrafında bir hayatın kurulmasını kolaylaştırır. Bu yapılar birer mühürdür, damgadır ve dolayısıyla kimliktir. Sinan ise, şehre kimlik veren bir dehadır. (Alver, 2019)

4.1. MİMAR SİNAN'IN İSTANBUL'DAKİ ESERLERİ

Mimar Sinan, hayatı boyunca 400'ün üzerinde esere imza atmış, imparatorluk topraklarının imar edilmesinde büyük rol oynamıştır. Eserlerinin çoğu İstanbul ve çevresinde yoğunlaşmış, kadim şehirde yazma kaynaklara göre yaklaşık 335 eser bırakmıştır. Bu eserlerin 182 adedi günümüze ulaşmış, geri kalan 153 adedi farklı sebeplerden dolayı varlığını sürdürememiştir. Suphi Saatçi'nin Marmara'nın Mimarı Sinan isimli katalog eserinde belirttiğine göre, Sinan'ın İstanbul dışında Marmara Bölgesi'nde inşa ettiği eser sayısı 50'dir. Bunların 33 adedi günümüze ulaşmış, geri kalan 17'si ise günümüze ulaşmamıştır. (Saatçi, 2020) Sinan'ın İstanbul'daki eserlerini ilçelere göre sıralayacak olursak:

Bahçelievler

İskender Çelebi Bahçesi Sarayı (Onarım)

Mihrimah Sultan Bahçesi'nde Su Dolabı

Rüstem Paşa Sarayı

Beşiktaş

Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi

Hüsrev Kethüda (Ortaköy) Hamamı

Sinan Paşa Hamamı

Sinan Paşa Medresesi

Yahya Efendi Medresesi

Yahya Efendi Türbesi

Beykoz

Beykoz Hamamı
Gazi İskender Paşa Camii
Gazi İskender Paşa Hamamı
Gazi İskender Paşa Medresesi
Gazi İskender Paşa Türbesi
Kethüda Canfeda Kadın Hamamı

Beyoğlu

Arap Ahmed Paşa Türbesi (Fındıklı)
Buğday (Mahzeni) Ambarı (Galata)
Çavuşbaşı Camii
Ebü'l Fazl Efendi Camii (Tophane)
Ebü'l Fazl Türbesi (Tophane)
Galata Sarayı (Galatasaray)
Güzelce Kasım Paşa Camii (Beyoğlu)
Güzelce Kasım Paşa Medresesi (Beyoğlu)
Hasan Efendi Mescidi (Emin Bey Camii) (Beyoğlu)
Hasbahçe Yalısı Ambarı (Hasköy)
Hayreddin Paşa Hamamı (Kemeraltı)
Hayreddin Paşa Hamamı (Tophane)
Kaysunizade Mescidi (Halıcıoğlu)
Kılıç Ali Paşa Camii (Tophane)
Kılıç Ali Paşa Hamamı (Tophane)
Kılıç Ali Paşa Türbesi (Tophane)
Kiremitçi Ahmed Çelebi Mescidi (Hasköy)
Memi Kethüda Mescidi (Beyoğlu)
Molla Çelebi Camii (Fındıklı)
Molla Çelebi Hamamı (Fındıklı)
Muhyiddin Çelebi (Çukurcuma) Camii (Beyoğlu)
Piyale Paşa Camii (Kasımpaşa)

Rüstem Paşa Kervansarayı (Galata)
Saraçhane Mescidi (Beyoğlu)
Sokollu Mehmed Paşa (Azapkapı) Camii (Azapkapı)
Sokollu Mehmed Paşa (Yeşildirek) Hamamı (Azapkapı)
Süheyl Bey (Salıpazarı) Mescidi (Beyoğlu)
Şah Huban Hatun Sarayı (Kasımpaşa)
Şahkulu Medresesi (Beyoğlu)
Şehzade Cihangir Camii (Beyoğlu)
Tersane Zift Mahzeni (Kasımpaşa)
Tophane Mahzeni (Tophane)
Turşucuzade Hüseyin Çelebi Camii (Beyoğlu)
Yahya Kethüda Mescidi (Yahya Kâhya Camii) (Beyoğlu)
Yakup Ağa Hamamı (Beyoğlu)

Büyükçekmece

Kapıağası (Haramidere) Köprüsü
Sokollu Mehmed Paşa Mescidi
Sultan Süleyman(Büyükçekmece) Köprüsü
Sultan Süleyman Kervansarayı

Çatalca

Damat Ferhat Paşa Camii
Hüsrev Kethüda (Belediye) Hamamı

Eyüpsultan

Arpacıbaşı Mescidi
Ayas Paşa Türbesi
Davut Ağa Mescidi
Defterdar Mahmud çelebi Mescidi
Dere Hamamı (Çömlekçiler/Akarçeşme)
Dökmecibaşı Mescidi

Dukanizade Mehmed Paşa Türbesi
Emir Buhari Camii (Otakçılar)
Emir Buhari Hamamı (Otakçılar)
Evvel bend (Paşa) Kemer
Havz-ı Kebir (Büyük havuz/ Başhavuz)
Kovuk Kemer
Lala Hüseyin Paşa Türbesi
Nişancı Mustafa Paşa Camii (Nişanca)
Nişancı Mustafa Paşa Hamamı (Nişanca)
Pertev Paşa Türbesi
Semiz Ali Paşa Türbesi
Semiz Ali Paşa Sarayı
Siyavuş Paşa Türbesi
Sokollu Mehmed Paşa Türbesi
Sokollu Mehmed Paşa Darülkurrası
Süleyman Subaşı Mescidi (Münzevi Camii)
Şah Sultan Camii
Şah Sultan Tekkesi
Türbe Hamamı (Eski Yeni Hamam)
Uzun Kemer
Zal Mahmud Paşa Camii (Akarçeşme)
Zal Mahmud Paşa Medresesi 1 (Akarçeşme)
Zal Mahmud Paşa Medresesi 2 (Akarçeşme)
Zal Mahmud Paşa Sarayı (Akarçeşme)
Zal Mahmud Paşa Türbesi (Akarçeşme)

Fatih

Abdi Subaşı Mescidi (Kuburbeli Camii) (Fener)
Abdurrahman Çelebi Camii (Çapa)
Abdurrahman Çelebi Türbesi (Çapa)
Ağazade Medresesi (Fatih?)
Ahi Çelebi Camii (Yemiş İskelesi)

Ahmed Ağa Medresesi (Çapa)
Arakıyeci Ahmed Çelebi Mescidi (Kocamustafapaşa)
Atmeydanı Sarayı (Onarım)
Baba Çelebi Medresesi
Bali Paşa Camii (Yenibahçe)
Bali Paşa Türbesi (Yenibahçe)
Barbaros Hayreddin Paşa Hamamı (Çinili Hamam) (Zeyrek)
Bayram Çelebi (Yokuşbaşı) Mescidi (Samatya)
Bina Emini Sinan Ağa Camii (Fatih)
Cafer Ağa (Soğukkuyu) Medresesi
Cebehane Ambarı (Topkapı Sarayı)
Çavuş Mescidi (Silivrikapı)
Çivizade Efendi Mescidi (Topkapı)
Damat Ferhat Paşa Sarayı (Atmeydanı)
Damat Ferhat Paşa Sarayı (Beyazıt)
Debbağ Hacı Hamza Mescidi (Kocamustafapaşa)
Duhanizade Mescidi (Kocamustafapaşa)
Duhterzade Rüstem Paşa Türbesi (Şehzadebaşı)
Ebussuud Efendi (Macuncu) Hamamı (Çapa)
Emin Sinan Efendi Medresesi (Küçükpazar)
Emir Ali Çelebi Mescidi (Karagümrük)
Enderun Hamam (Topkapı Sarayı)
Ferruh Kethüda (Balat) Camii
Güzel Ahmed Paşa Sarayı (Atmeydanı)
Güzel Ahmed Paşa Türbesi (Edirnekapı)
Hacegizade Medresesi (Fatih)
Hacegizade Mescidi (Fatih)
Hacı Evhad Camii (Yedikule)
Hacı Hasan Mescidi (Zeyrek)
Hacı İlyas Mescidi (Sarıgüzel)
Hacı İvaz (Ayvazkasap) Mescidi (Sarıgüzel)
Hacı Nasuh Mescidi (Aynalıçeşme Camii) (Sarıgüzel)

Hadım İbrahim Paşa Mesicidi (Manastır) (İsakapısı)
Hadım İbrahim Paşa Camii (Silivrikapı)
Hadım İbrahim Paşa Hamamı (Silivrikapı)
Hadım İbrahim Paşa Medresesi (İsakapısı)
Hadım İbrahim Paşa Türbesi (Silivrikapı)
Hafız Mustafa Çelebi Mescidi (Yenibahçe)
Hakım Mehmed Çelebi Medresesi (Fatih)
Hamamî Hatun Camii (Samatya)
Hamid Efendi (Fil Yokuşu) Medresesi (Zeyrek)
Hamid Efendi Mescidi (Zeyrek)
Haseki Bostan Hamamı (Haseki)
Haseki Hafsa Sultan Türbesi (Fatih)
Haseki Hürrem Sultan Hamamı (Ayasofya)
Haseki Hürrem Sultan (Yahudiler) Hamamı (Bahçekapı)
Haseki Hürrem Sultan Camii
Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası
Haseki Hürrem Sultan Medresesi
Haseki Hürrem Sultan Mektebi
Haseki Hürrem Sultan Türbesi (Süleymaniye)
Hatab Ambarı (Topkapı Sarayı)
Haydar Paşa Hamamı (Zeyrek)
Hersek Bodrumu Mescidi (Ayasofya)
Hünkâr Hamamı (Topkapı Sarayı)
Hürrem Çavuş Camii (Karagümrük)
Hüseyin Çelebi (Bezzazistan Kethüdası) Medresesi (Sultanselim)
Hüseyin Çelebi (Bezzazistan Kethüdası) Mescidi (Sultanselim)
Hüsrev Çelebi Ramazan Efendi Camii (Kocamustafapaşa)
Hüsrev Kethüda Darülkurrası (Vefa)
Hüsrev Kethüda Medresesi (Fatih?)
Hüsrev Paşa Türbesi (Yenibahçe)
İbrahim Paşa Kervansarayı (Mercan)
İbrahim Paşa Medresesi (Çarşamba)

İlyaszade Mescidi (Topkapı dıŖı)
Ka'riye Medresesi (Yavuzselim)
Kadızzade Efendi (Çırçır) Darülkurrası (Fatih)
Kadızzade Efendi (Çırçır) Mescidi (Fatih)
Kapıağası Mahmud Ağa Camii (Ahırkapı)
Kapıağası Yakup Ağa Hamamı (Samatya)
Kapudan Ali PaŖa (Fener İskelesi) Hamamı (Fener)
Kara Ahmed PaŖa Camii (Topkapı)
Kara Ahmed PaŖa Medresesi (Topkapı)
Kara Ahmed PaŖa Türbesi (Topkapı)
Kemhacılar Kârhanesi Mescidi (Çakmakçılar)
Kirmasti Medresesi (Yenileme) (Fatih)
Koca Mustafa PaŖa (Eski Ali PaŖa) Hamamı (Yenibahçe)
Koca Sinan PaŖa Sarayı (Fatih?)
Kuyumcular Kârhanesi Mescidi (Çakmakçılar)
KürkçübaŖı (Kumkapı) Mescidi
Lütfi PaŖa Hamamı (Yenibahçe)
Mahmud Ağa Sarayı (Yenibahçe)
Malul Emir Efendi Medresesi (İncirli Medrese) (Karagümruk)
Mehmed Ağa Camii (Fatih)
Mehmed Ağa Medresesi (ÇatalçeŖme)
Mehmed Ağa Türbesi (Fatih)
Mehmed Çelebi Medresesi (Laleli)
Merkez Efendi Camii
Merkez Efendi Hamamı (Merkezefendi)
Mesih Mehmed PaŖa Camii (Yenibahçe)
Mesih Mehmed PaŖa Türbesi (Yenibahçe)
Mihrimah Sultan Camii (Edirnekapı)
Mihrimah Sultan Hamamı (Edirnekapı)
Mihrimah Sultan Medresesi (Edirnekapı)
MimarbaŖı Sinan Ağa Mescidi (Yenibahçe)
Muhsine Hatun Mescidi (Kumkapı)

Mutfaklar (Topkapı Sarayı)
Müftü Kadızade Efendi Darülkurrası (Fatih)
Müftü Sadi Çelebi Darülkurrası (Fatih)
Nişancı Mehmed Bey Medresesi (Altımermer)
Nişancı Mehmed Paşa Camii (Karagümrük)
Nişancı Mehmed Paşa Türbesi (Karagümrük)
Odabaşı Behruz Ağa Hamamı(Şehremini)
Osman Şah Validesi Camii (Aksaray)
Osman Şah Validesi Medresesi (Aksaray)
Pertev Paşa Kervansarayı (Uzunçarşı)
Pertev Paşa Sarayı (Vefa)
Perviz Efendi Medresesi (Fatih)
Ruznameci Abdi Çelebi Mescidi (Samatya)
Rüstem Paşa Camii (Tahtakale)
Rüstem Paşa Hamamı (Cibali)
Rüstem Paşa Kervansarayı (Cebeci Hanı) (Bitpazarı)
Rüstem Paşa Medresesi (Cağaloğlu)
Rüstem Paşa Mescidi (Yenibahçe)
Rüstem Paşa Sarayı (Kadırga)
Rüstem Paşa Türbesi (Şehzadebaşı)
Sarayı-1 Atik (Onarım) (Bayezıt)
Sarayı-1 Cedid (Onarım) (Topkapı Sarayı)
Sarı Gürz (Sarıgüzel) Hamamı (Sarıgüzel)
Sarrafbaşı Mescidi (Topkapı dışı)
Sekban Ali Bey Medresesi (Karagümrük)
Semiz Ali Paşa Kervansarayı (Hanı) (Bitpazarı)
Semiz Ali Paşa Medresesi (Zincirlikuyu)
Semiz Ali Paşa Sarayı (Atmeydanı)
Simkeşbaşı İskender Ağa Mescidi (Simkeş Camii) (Yenibahçe)
Sinan Paşa Sarayı (Kapudan) (Atmeydanı)
Sinan Paşa Mescidi (Yenibahçe)
Siyavuş Paşa Sarayı (Süleymaniye)

Sofu Mehmed Paşa Darülhadisi (Babıali)
Sofu Mehmed Paşa Darülkurrası (Fatih?)
Sofu Mehmed Paşa Sarayı (Hocapaşa)
Sokollu Mehmed Paşa Camii (Kadırğa)
Sokollu Mehmed Paşa Medresesi (Kadırğa)
Sokollu Mehmed Paşa Sarayı (Kadırğa)
Sokollu Mehmed Paşa Sarayı (SultanAhmed)
Sokollu Mehmed Paşa Tekkesi (Kadırğa)
Sultan Bayezıd Kızı Camii (Fatih)
Sultan Birinci Selim Camii (Yavuzselim)
Sultan Birinci Selim İmareti (Yavuzselim)
Sultan Birinci Selim Medresesi (Yavuzselim)
Sultan Birinci Selim Kervansarayı (Yavuzselim)
Sultan Birinci Selim Mektebi(Yavuzselim)
Sultan Birinci Selim Türbesi (Yavuzselim)
Sultan İkinci Bayezid Camii (Onarım) (Bayezid)
Sultan İkinci Bayezid Köşkü (Topkapı Sarayı)
Sultan İkinci Selim Türbesi (Ayasofya)
Sultan Süleyman (Dökmeciler) Hamamı (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Darülhadisi (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Camisi (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Darülkurrası (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Darülhadisi (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Darüşşifası (Süleymaniye)
Sultan Süleyman İmareti (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Kervansarayı (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Medresesi (Evvel) (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Medresesi (Sani) (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Medresesi (Rabi) (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Medresesi (Salis) (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Mektebi (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Türbesi (Süleymaniye)

Sultan III.Murad Köşkü (Topkapı Sarayı)
Süleyman Çelebi (Üsküplü) Camii (Cibali)
Süleyman Subaşı (Unkapanı) Camii (Unkapanı)
Süleyman Subaşı Medresesi (Süleymaniye)
Süleyman Subaşı Mescidi (Kirazlı Mescid) (Süleymaniye)
Şah Huban Hatun Türbesi (Yenibahçe)
Şehzade Mehmed Camii (Şehzadebaşı)
Şehzade Mehmed İmareti (Darüzziyafe) (Şehzadebaşı)
Şehzade Mehmed Kervansarayı (Şehzadebaşı)
Şehzade Mehmed Medresesi (Şehzadebaşı)
Şehzade Mehmed Mektebi (Şehzadebaşı)
Şehzade Mehmed Türbesi (Şehzadebaşı)
Şehzadeler Türbesi (Ayasofya)
Şerifezade Efendi Medresesi (Çarşamba)
Şerifezade Efendi Mescidi (Çarşamba)
Şeyh Ferhad Mescidi (Kumkapı)
Topkapı Sarayı(Saray-1 Cedid) Onarım
Topkapı Sarayı Valide Sultan Hamamı
Tuti Kadı Medresesi
Tüfenkhane Mescidi (Unkapanı)
Un Ambarı (Unkapanı)
Üçbaş (Nureddin Hamza) Medresesi (Karagümrük)
Üçbaş (Nureddin Hamza) Mescidi (Karagümrük)
Ümm-i Veled Medresesi (Karagümrük)
Valide Sultan (Ayakapı) Hamamı (Ayakapı)
Valide Sultan Hamamı (Çemberlitaş)
Valide Sultan Hamamı (Topkapı Sarayı)
Valide Sultan Türbesi (Ayasofya)
Yayabaşı Mescidi (Fener)
Yenikapı Sarayı (Onarım) (Silivrikapı)
Yunus Bey Camii (Draman)
Yunus Bey Medresesi (Draman)

Kadıköy

Fenerbahçe Sarayı

Küçükçekmece

Abdüselam Çelebi Medresesi

Halkalı Pınar Sarayı (Onarım)

Odabaşı Köprüsü (Halkalı)

Sokollu Mehmed Paşa Sarayı (Halkalı)

Sarıyer

Salih Paşazade Hamamı

Silivri

Rüstem Paşa Camii

Sultan Süleyman (Silivri) Köprüsü

Sultangazi

Güzelce (Gözlüce) Kemer (Cebeciköy)

Mağlova Su Kemer (Muallak Kemer) (Kemerburgaz)

Üsküdar

Atik Valide Sultan (Nurbanu) Camii (Toptaşı)

Atik Valide Sultan (Nurbanu) Darülkurrası (Toptaşı)

Atik Valide Sultan (Nurbanu) Darüşşifası (Toptaşı)

Atik Valide Sultan (Nurbanu) Hamamı (Toptaşı)

Atik Valide Sultan (Nurbanu) Hamamı (Üsküdar)

Atik Valide Sultan (Nurbanu) İmareti (Toptaşı)

Atik Valide Sultan (Nurbanu) Kervansarayı (Toptaşı)

Atik Valide Sultan (Nurbanu) Medresesi (Toptaşı)

Atik Valide Sultan (Nurbanu) Mektebi (Toptaşı)

Atik Valide Sultan (Nurbanu) Tekkesi (Toptaşı)

Behram Paşa Türbesi (Üsküdar)
Hacı Paşa Mescidi (Üsküdar)
Hacı Paşa Türbesi (Üsküdar)
Hüseyin Paşa Hamamı (Üsküdar)
Kandilli Sarayı (Onarım) (Kandilli)
Koca Mehmed Paşa Sarayı (Üsküdar)
Mevlâna Efendi Camii (Üsküdar)
Mihrimah Sultan Camii (Üsküdar)
Mihrimah Sultan İmareti (Üsküdar)
Rüstem Paşa Sarayı (Üsküdar)
Sinan Paşa Türbesi (Üsküdar)
Siyavuş Paşa Sarayı (Üsküdar)
Sultan İkinci Selim Köşkü (Üsküdar)
Sultan Üçüncü Murat Köşkü (Üsküdar)
Şemsi Ahmed Paşa Camii (Üsküdar)
Şemsi Ahmed Paşa Medresesi (Üsküdar)
Şemsi Ahmed Paşa Tekkesi (Üsküdar)
Şemsi Ahmed Paşa Türbesi (Üsküdar)
Üsküdar Sarayı (Üsküdar)
Üsküdar Sarayı Hamamı 1 (Üsküdar)
Üsküdar Sarayı Hamamı 2 (Üsküdar)
Üsküdar Sarayı Hamamı 3 (Üsküdar)

Zeytinburnu

Merkezi Efendi Camii (Merkezefendi)
Merkezi Efendi Hamamı (Merkezefendi)

4.2. MİMAR SİNAN'IN EYÜPSULTAN'DAKİ ESERLERİ

Mimar Sinan'ın İstanbul'da bıraktığı 335 eserden 31 adedi Eyüpsultan ilçesinde bulunmaktadır:

Arpacıbaşı Mescidi
Ayas Paşa Türbesi

Davut Ağa Mescidi
Defterdar Mahmud çelebi Mescidi
Dere Hamamı (Çömlekçiler/Akarçeşme)
Dökmecibaşı Mescidi
Dukanizade Mehmed Paşa Türbesi
Emir Buhari Camii (Otakçılar)
Emir Buhari Hamamı (Otakçılar)
Evvel bend (Paşa) Kemer
Havz-ı Kebir (Büyük havuz/ Başhavuz)
Kovuk Kemer
Lala Hüseyin Paşa Türbesi
Nişancı Mustafa Paşa Camii (Nişanca)
Nişancı Mustafa Paşa Hamamı (Nişanca)
Pertev Paşa Türbesi
Semiz Ali Paşa Türbesi
Semiz Ali Paşa Sarayı
Siyavuş Paşa Türbesi
Sokollu Mehmed Paşa Türbesi
Sokollu Mehmed Paşa Darülkurrası
Süleyman Subaşı Mescidi (Münzevi Camii)
Şah Sultan Camii
Şah Sultan Tekkesi
Türbe Hamamı (Eski Yeni Hamam)
Uzun Kemer
Zal Mahmud Paşa Camii (Akarçeşme)
Zal Mahmud Paşa Medresesi 1 (Akarçeşme)
Zal Mahmud Paşa Medresesi 2 (Akarçeşme)
Zal Mahmud Paşa Sarayı (Akarçeşme)
Zal Mahmud Paşa Türbesi (Akarçeşme)

4.3. MİMAR SİNAN'IN FATİH'TEKİ ESERLERİ

Mimar Sinan'ın İstanbul'da bıraktığı 335 eserden 197 adedi Tarihi Yarımada'yı da içine alan Fatih ilçesinde bulunmaktadır:

- Abdi Subaşı Mescidi (Kuburbeli Camii) (Fener)
- Abdurrahman Çelebi Camii (Çapa)
- Abdurrahman Çelebi Türbesi (Çapa)
- Ağazade Medresesi (Fatih?)
- Ahi Çelebi Camii (Yemiş İskelesi)
- Ahmed Ağa Medresesi (Çapa)
- Arakıyeci Ahmed Çelebi Mescidi (Kocamustafapaşa)
- Atmeydanı Sarayı (Onarım)
- Baba Çelebi Medresesi
- Bali Paşa Camii (Yenibahçe)
- Bali Paşa Türbesi (Yenibahçe)
- Barbaros Hayreddin Paşa Hamamı (Çinili Hamam) (Zeyrek)
- Bayram Çelebi (Yokuşbaşı) Mescidi (Samatya)
- Bina Emine Sinan Ağa Camii (Fatih)
- Cafer Ağa (Soğukkuyu) Medresesi
- Cebahane Ambarı (Topkapı Sarayı)
- Çavuş Mescidi (Silivrikapı)
- Çivizade Efendi Mescidi (Topkapı)
- Damat Ferhat Paşa Sarayı (Atmeydanı)
- Damat Ferhat Paşa Sarayı (Beyazıt)
- Debbağ Hacı Hamza Mescidi (Kocamustafapaşa)
- Duhanizade Mescidi (Kocamustafapaşa)
- Duhterzade Rüstem Paşa Türbesi (Şehzadebaşı)
- Ebussuud Efendi (Macuncu) Hamamı (Çapa)
- Emin Sinan Efendi Medresesi (Küçükpazar)
- Emir Ali Çelebi Mescidi (Karagümrük)
- Enderun Hamamı (Topkapı Sarayı)
- Ferruh Kethüda (Balat) Camii
- Güzel Ahmed Paşa Sarayı (Atmeydanı)

Güzel Ahmed Paşa Türbesi (Edirnekapı)
Hacegizade Medresesi (Fatih)
Hacegizade Mescidi (Fatih)
Hacı Evhad Camii (Yedikule)
Hacı Hasan Mescidi (Zeyrek)
Hacı İlyas Mescidi (Sarıgüzel)
Hacı İvaz (Ayvazkasap) Mescidi (Sarıgüzel)
Hacı Nasuh Mescidi (Aynalıçeşme Camii) (Sarıgüzel)
Hadım İbrahim Paşa Mescidi (Manastır) (İsakapısı)
Hadım İbrahim Paşa Camii (Silivrikapı)
Hadım İbrahim Paşa Hamamı (Silivrikapı)
Hadım İbrahim Paşa Medresesi (İsakapısı)
Hadım İbrahim Paşa Türbesi (Silivrikapı)
Hafız Mustafa Çelebi Mescidi (Yenibahçe)
Hakîm Mehmed Çelebi Medresesi (Fatih)
Hamamî Hatun Camii (Samatya)
Hamid Efendi (Fil Yokuşu) Medresesi (Zeyrek)
Hamid Efendi Mescidi (Zeyrek)
Haseki Bostan Hamamı (Haseki)
Haseki Hafsa Sultan Türbesi (Fatih)
Haseki Hürrem Sultan Hamamı (Ayasofya)
Haseki Hürrem Sultan (Yahudiler) Hamamı (Bahçekapı)
Haseki Hürrem Sultan Camii
Haseki Hürrem Sultan Darüşşifası
Haseki Hürrem Sultan Medresesi
Haseki Hürrem Sultan Mektebi
Haseki Hürrem Sultan Türbesi (Süleymaniye)
Hatab Ambarı (Topkapı Sarayı)
Haydar Paşa Hamamı (Zeyrek)
Hersek Bodrumu Mescidi (Ayasofya)
Hünkâr Hamamı (Topkapı Sarayı)
Hürrem Çavuş Camii (Karagümrük)

Hüseyin Çelebi (Bezzazistan Kethüdası) Medresesi (Sultanselim)
Hüseyin Çelebi (Bezzazistan Kethüdası) Mescidi (Sultanselim)
Hüsrev Çelebi Ramazan Efendi Camii (Kocamustafapaşa)
Hüsrev Kethüda Darülkurrası (Vefa)
Hüsrev Kethüda Medresesi (Fatih?)
Hüsrev Paşa Türbesi (Yenibahçe)
İbrahim Paşa Kervansarayı (Mercan)
İbrahim Paşa Medresesi (Çarşamba)
İlyaszade Mescidi (Topkapı dıŖı)
Ka'riye Medresesi (Yavuzselim)
Kadızzade Efendi (Çırçır) Darülkurrası (Fatih)
Kadızzade Efendi (Çırçır) Mescidi (Fatih)
Kapiağası Mahmud Ağa Camii (Ahırkapı)
Kapiağası Yakup Ağa Hamamı (Samatya)
Kapudan Ali Paşa (Fener İskelesi) Hamamı (Fener)
Kara Ahmed Paşa Camii (Topkapı)
Kara Ahmed Paşa Medresesi (Topkapı)
Kara Ahmed Paşa Türbesi (Topkapı)
Kemhacılar Kârhanesi Mescidi (Çakmakçılar)
Kirmasti Medresesi (Yenileme) (Fatih)
Koca Mustafa Paşa (Eski Ali Paşa) Hamamı (Yenibahçe)
Koca Sinan Paşa Sarayı (Fatih?)
Kuyumcular Kârhanesi Mescidi (Çakmakçılar)
Kürkçübaşı (Kumkapı) Mescidi
Lütfi Paşa Hamamı (Yenibahçe)
Mahmud Ağa Sarayı (Yenibahçe)
Malul Emir Efendi Medresesi (İncirli Medrese) (Karagümrük)
Mehmed Ağa Camii (Fatih)
Mehmed Ağa Medresesi (Çatalçeşme)
Mehmed Ağa Türbesi (Fatih)
Mehmed Çelebi Medresesi (Laleli)
Merkez Efendi Camii

Merkez Efendi Hamamı (Merkezefendi)
Mesih Mehmed Paşa Camii (Yenibahçe)
Mesih Mehmed Paşa Türbesi (Yenibahçe)
Mihrimah Sultan Camii (Edirnekapı)
Mihrimah Sultan Hamamı (Edirnekapı)
Mihrimah Sultan Medresesi (Edirnekapı)
Mimarbaşı Sinan Ağa Mescidi (Yenibahçe)
Muhsine Hatun Mescidi (Kumkapı)
Mutfaklar (Topkapı Sarayı)
Müftü Kadızade Efendi Darülkurrası (Fatih)
Müftü Sadi Çelebi Darülkurrası (Fatih)
Nişancı Mehmed Bey Medresesi (Altımermer)
Nişancı Mehmed Paşa Camii (Karagümrük)
Nişancı Mehmed Paşa Türbesi (Karagümrük)
Odabaşı Behruz Ağa Hamamı(Şehremini)
Osman Şah Validesi Camii (Aksaray)
Osman Şah Validesi Medresesi (Aksaray)
Pertev Paşa Kervansarayı (Uzunçarşı)
Pertev Paşa Sarayı (Vefa)
Perviz Efendi Medresesi (Fatih)
Ruznameci Abdi Çelebi Mescidi (Samatya)
Rüstem Paşa Camii (Tahtakale)
Rüstem Paşa Hamamı (Cibali)
Rüstem Paşa Kervansarayı (Cebeci Hanı) (Bitpazarı)
Rüstem Paşa Medresesi (Cağaloğlu)
Rüstem Paşa Mescidi (Yenibahçe)
Rüstem Paşa Sarayı (Kadırga)
Rüstem Paşa Türbesi (Şehzadebaşı)
Sarayı-1 Atık (Onarım) (Bayezıt)
Sarayı-1 Cedid (Onarım) (Topkapı Sarayı)
Sarı Gürz (Sarıgüzel) Hamamı (Sarıgüzel)
Sarrafbaşı Mescidi (Topkapı dışı)

Sekban Ali Bey Medresesi (Karag mruk)
Semiz Ali Paşa Kervansaray1 (Han1) (Bitpazar1)
Semiz Ali Paşa Medresesi (Zincirlikuyu)
Semiz Ali Paşa Saray1 (Atmeydan1)
SimkeŐbaŐ1 1skender AŐa Mescidi (Simkeş Camii) (YenibahÇe)
Sinan Paşa Saray1 (Kapudan) (Atmeydan1)
Sinan Paşa Mescidi (YenibahÇe)
Siyavuş Paşa Saray1 (Süleymaniye)
Sofu Mehmed Paşa Darülhadisi (Bab1ali)
Sofu Mehmed Paşa Dar lkurras1 (Fatih?)
Sofu Mehmed Paşa Saray1 (Hocapaşa)
Sokollu Mehmed Paşa Camii (Kadırga)
Sokollu Mehmed Paşa Medresesi (Kadırga)
Sokollu Mehmed Paşa Saray1 (Kadırga)
Sokollu Mehmed Paşa Saray1 (SultanAhmed)
Sokollu Mehmed Paşa Tekkesi (Kadırga)
Sultan Bayez1d K1z1 Camii (Fatih)
Sultan Birinci Selim Camii (Yavuzselim)
Sultan Birinci Selim 1mareti (Yavuzselim)
Sultan Birinci Selim Medresesi (Yavuzselim)
Sultan Birinci Selim Kervansaray1 (Yavuzselim)
Sultan Birinci Selim Mektebi(Yavuzselim)
Sultan Birinci Selim Türbesi (Yavuzselim)
Sultan 1kinci Bayezid Camii (Onarım) (Bayezid)
Sultan 1kinci Bayezid Köşkü (Topkap1 Saray1)
Sultan 1kinci Selim Türbesi (Ayasofya)
Sultan Süleyman (Dökmeciler) Hamam1 (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Darülhadisi (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Camisi (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Dar lkurras1 (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Darülhadisi (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Dar ŐŐifas1 (Süleymaniye)

Sultan Süleyman İmareti (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Kervansarayı (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Medresesi (Evvel) (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Medresesi (Sani) (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Medresesi (Rabi) (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Medresesi (Salis) (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Mektebi (Süleymaniye)
Sultan Süleyman Türbesi (Süleymaniye)
Sultan III. Murad Köşkü (Topkapı Sarayı)
Süleyman Çelebi (Üsküplü) Camii (Cibali)
Süleyman Subaşı (Unkapanı) Camii (Unkapanı)
Süleyman Subaşı Medresesi (Süleymaniye)
Süleyman Subaşı Mescidi (Kirazlı Mescid) (Süleymaniye)
Şah Huban Hatun Türbesi (Yenibahçe)
Şehzade Mehmed Camii (Şehzadebaşı)
Şehzade Mehmed İmareti (Darüzziyafe) (Şehzadebaşı)
Şehzade Mehmed Kervansarayı (Şehzadebaşı)
Şehzade Mehmed Medresesi (Şehzadebaşı)
Şehzade Mehmed Mektebi (Şehzadebaşı)
Şehzade Mehmed Türbesi (Şehzadebaşı)
Şehzadeler Türbesi (Ayasofya)
Şerifezade Efendi Medresesi (Çarşamba)
Şerifezade Efendi Mescidi (Çarşamba)
Şeyh Ferhad Mescidi (Kumkapı)
Topkapı Sarayı(Saray-ı Cedid) Onarım
Topkapı Sarayı Valide Sultan Hamamı
Tuti Kadı Medresesi
Tüfenkhane Mescidi (Unkapanı)
Un Ambarı (Unkapanı)
Üçbaş (Nureddin Hamza) Medresesi (Karagümrük)
Üçbaş (Nureddin Hamza) Mescidi (Karagümrük)
Ümm-i Veled Medresesi (Karagümrük)

Valide Sultan (Ayakapı) Hamamı (Ayakapı)

Valide Sultan Hamamı (Çemberlitaş)

Valide Sultan Hamamı (Topkapı Sarayı)

Valide Sultan Türbesi (Ayasofya)

Yayabaşı Mescidi (Fener)

Yenikapı Sarayı (Onarım) (Silivrikapı)

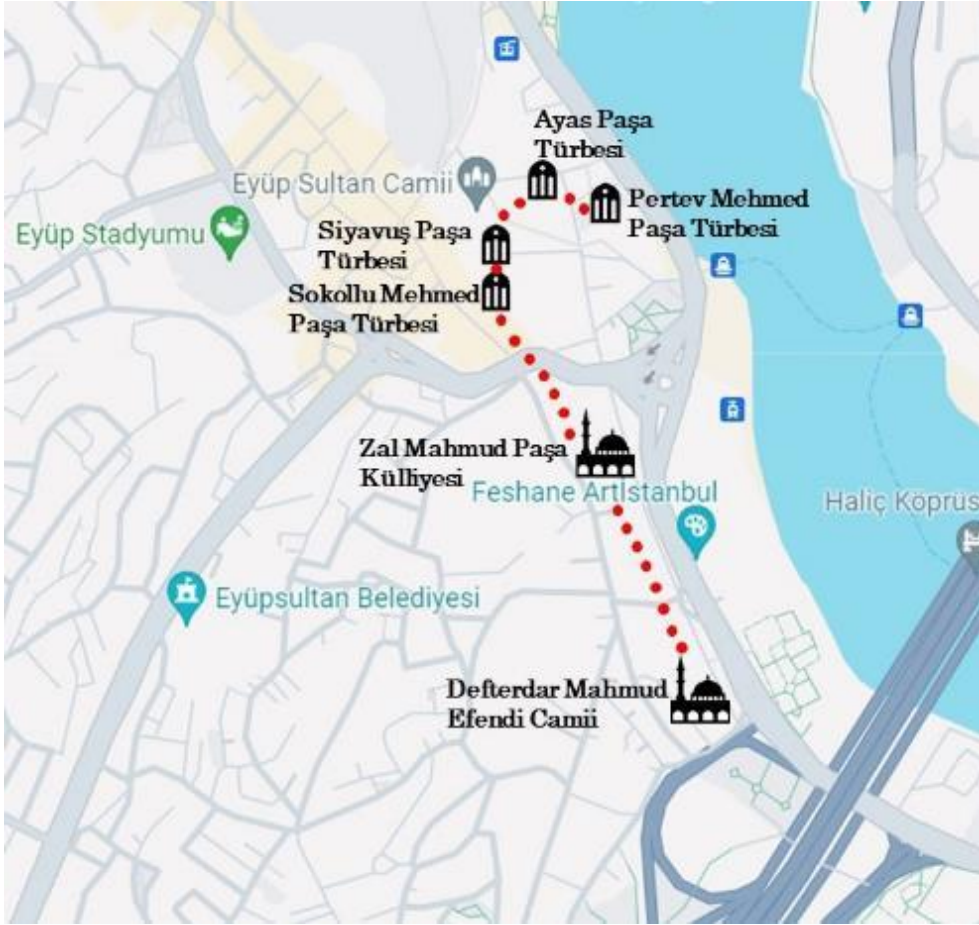
Yunus Bey Camii (Draman)

Yunus Bey Medresesi (Draman)

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. EYÜPSULTAN VE FATİH İLÇELERİNDE, MİMAR SİNAN ESERLERİ ODAK NOKTASINI OLUŞTURMAK ÜZERE BİR KÜLTÜR ROTASI OLUŞTURULMASI

5.1. BİRİNCİ GÜN

Resim 5. 1. Birinci Gün Rotası

1) PERTEV PAŞA TÜRBESİ

Pertev Paşa Türbesi, Eyüpsultan'da, Beybaba Sokağı üzerinde, Sultan Reşad Türbesi'nin yanında bulunmaktadır. Pertev Paşa'nın türbeyi, hayatta iken Mimar Sinan'a yaptırdığı ve 1572'deki ölümünden sonra buraya gömüldüğü bilinmektedir. Eyüp'teki mezar yapılarını başlıca üç grupta değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki üzeri bir kubbeyle örtülü etrafı duvarla kapatılmış standart türbeler, ikincisi

baldaken türbeler de dediğimiz açık türbeler ve nihayet üçüncü olarak üzeri açık etrafi duvar veya şebekelerle çevrilmiş bir bakıma küçük hazirelerdir. (Önkal, 1998)

Pertev Paşa Türbesi, dikdörtgen planlı olup ön cephesinde altı, arka cephesinde yedi penceresi bulunmaktadır. Evliya Çelebi Seyahatnâme'sinde, türbenin süslü bir kubbe ile örtülü olduğunu belirtir. Türbenin çatısı yıkılmadan önce ahşap olup, tavan tezyinatı ve renkleri çok ince ve kıymetli birer sanat eseri idi. (Ülgen)

Türbenin kemerli giriş kapısı üzerinde 4'er satırlık beyitler yazan bir kitabe bulunmaktadır. Kitabede yazan beyitler;

*Yapdı evvel türbesini eyledi âhir sefer
Pertev-i nûri hüda Paşa-yı firdevs-âşiyân
Küllü şeyy'in hâlikül sırrından aldı için haber
Terk idüb dünyâ evini cân gibi oldu revân
İş ü nûş iden fenâ bezminde kıldı âkibet
Câm-ı mevti sâkî-i devrân elinden nûş-i cân
Ah kim dest-i ecelden kimse hiç kurtulmadı
Ger emir-i tacdar ü ger vezir-i kâmrân
Kıldı yevm'ül-erbâ'da rihlet-i dar'ül-bekâ
Gurrei mâh-ı cumad'el-âhir olmuşdu i'yan
Ruhi-çün fâtiha okun Nihadi didi okuyup
Didi târih ide Hakk rahmet ola me'vâ-yı cinân (H.980)*

Günümüz Türkçesi ile;

Önce türbesini yaptı, sonunda ahirete göçtü.

Çünkü Allah nurunun parıltısı

Cennet yuvasının Paşası, "her şey helak olacaktır" sırrından haber almıştı

Dünya evini terk ederek, can gibi yola koyuldu.

Ölümlü eğlence meclisinde zevk ve sefa eden,

Sonunda ölüm kadehini kader sakisinin elinden içer

İster taç sahibi emir, ister mutlu vezir olsun,

Ne yazık ki, ecelin elinden hiç kimse kurtulamadı

Çarşamba günü ölümsüzlük dünyasına göçtü
Cemâdiyelâhir ayının ilk günü belli olmuştu
Nihadi Fatiha okudu ruhuna, gelsen de oku
Tarihini dedi: Allah rahmet ede, yuvası cennet ola. (H.980) (Erçağ)

Türbede Pertev Paşa dışında aile efrâdına ait 14 kabir bulunmaktadır. Pertev Paşa, asıl adıyla Pertev Mehmed Paşa, Kanuni Sultan Süleyman döneminde enderunda yetişmiş, Rikab-ı Hümâyun Ağalığı, Yeniçeri Ağalığı, Sokollu Mehmed Paşa'nın yerine Rumeli Beylerbeyliği ve vezirlik yapmış olup, Osmanlı döneminin önemli isimlerinden birisidir. Pertev Paşa İstanbul'da bir saray, han ve aynı zamanda İzmit'te Mimar Sinan'a camii, imâret, hamam, kervansaray, mektep ve çeşmesi bulunan bir külliye yaptırmıştır. (Haskan, 1996)

Resim 5. 2. Pertev Mehmed Paşa Türbesi (Fotograf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 3. Pertev Mehmed Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 4. Pertev Mehmed Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

2) AYAS PAŞA TÜRBEŞİ

Ayas Paşa Türbesi, Beybaba Sokağı'nın sağ köşesinde, Eyüpsultan Camii ve Pertev Paşa Türbesi'nin arasında bulunmaktadır. Banisi Veziriâzam Ayas Mehmed Paşa'dır. Türbe, Ayas Paşa'nın 1539'daki vefatının ardından Mimar Sinan tarafından, dört mermer sütun üzerine inşa edilmiştir. Ayas Paşa Türbesi, Sinan'ın henüz Mimar Başı olmadan evvel inşa ettiği ilk eseridir.

Ayas Paşa, II. Bayezid döneminde devşirilerek enderunda yetişmiş, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde birçok sefere katılmış, 1536'da Sadrazam İbrahim Paşa'nın boğdurulmasından sonra Veziriâzamlığa yükselmiş bir devlet adamıdır. Veziriâzam Ayas Paşa'nın Tekirdağ Vize civarında ve Saray civarında camii, medrese, mektep ve imaret gibi vakfiyeleri bulunmaktadır. Ayrıca kızı Merve Hatun'un da vakıfları bulunmaktadır.(Haskan, 1996)

Ayas Paşa Türbesi, Eyüp Sultan Camii'nin Bostan İskelesi'ne açılan avlu kapısının hemen sağında ve ihata duvarının içinde yer almaktadır. Kare planlı yanları açık türbe, kubbesi dört sütunla taşınan bir baldakendir. Ayas Paşa'nın mermer lahdi türbenin ortasındadır. Yanlardan madalyon bezemeli olan lahdin üzerinde baş ve ayak taşları yer almaktadır. Baş taşının iç yüzünde ve ayak taşının dış yüzünde Ayas Paşa'nın ölüm tarihini de içine alan dörder satırlık kitabe bulunmaktadır. (Saatçi, 1998)

Baş taşındaki kitabenin okunuşu şöyledir:

1. İntakale min Dâri'l-fenâ'
2. İlä dâri'l-beka'
3. EI-Merhûmü'l-mağfûr
4. Es-sa'îdü's-şehîd

Ayak taşındaki kitabenin okunuşu şöyledir:

1. E'l-muhtac ilâ rahmet'illâh
2. Ayas Paşa bin Muhammed
3. Fi evâhir Saferü'l-muzaffer
4. Senet sitte ve erba'in ve tis'amâ(e)

Kitabenin Türkçesi:

“ 946 yılı Safer ayının sonlarında, Allah'ın bağışına muhtaç, dua bekleyen, mutlu şehit Mehmet oğlu Ayas Paşa geçici dünyadan, kalıcı dünyaya göç etti.”

Asma kapının üzerindeki tek satırlık Arapça kitabe şöyledir:

“Afdalü'z-zikre la ilahe illallah Muhammedüaresûlü'l-lâh el-mü'minü hayyün fi'd-dâreyn. “

Kitabenin Türkçesi de şöyledir:

“Zikirlerin en iyisi: Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed de Allah'ın elçisidir. İnanan iki dünyada da diridir. “ Türbenin kitabesine göre Ayas Paşa'nın ölüm tarihi Miladi olarak 1539'a tekabül eden 946 Hicri yılının Safer ayının sonları olarak gösterilmiştir. (Saatçi,1988)

Veziriâzam Ayas Paşa'nın ölümü üzerine yapılacak türbenin inşa edilmesi için, sarayın hizmetinde bulunan Mimarbaşı Acem Ali'nin de merhum olması sebebiyle hali hazırda yeniçeri ocağında olan Mimar Sinan, Mimarbaşılık görevine tayin edilmiş ve ilk eserini Ayas Mehmed Paşa için yapmıştır.

Resim 5. 5. Ayas Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 6. Ayas Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

3)SİYAVUŞ PAŞA TÜRBEŞİ

Siyavuş Paşa Türbesi, Camii Kebir Caddesi üzerinde, Sokollu Mehmed Paşa Türbesi karşısında bulunmaktadır. Siyavuş Paşa Türbesi, aynı zamanda Eyüpsultan'da ki en büyük türbedir. Türbe, tek kubbeli olarak kesmetaştan yapılmıştır, sağ tarafında da bir çeşme bulunmaktadır. Siyavuş Paşa Türbesi, Siyavuş Paşa hayatta iken, Mimar Sinan'a vefat eden oğulları için yaptırılmıştır. Türbenin caddeye bakan penceresi üzerinde, Paşa'nın ölüm tarihi de yazılı olan bir kitabe bulunmaktadır. Kitabede yazan beyitler;

*Güzin-i Vezirân Siyavuş Paşa
Ki cây olmuşdu ana sadr-ı â'li
Olub lûtfi bu mebzul hâssiyle âmma
Senâsın iderlerdi a'la vü edna
İrüb nâgihan ana emr-i İlahi
İdüb istisal-eyledi azmi ukba
Urûc eyleyüp rûh-ı pâki alâya
Ana oldu gülzar-ı Firdevs me'vâ
Didi intikaline târih Hükmi
Siyavuş Paşa'ya adn oldu sükna
1101 (1602) (Haskan,1996)*

Günümüz Türkçesi ile:

Vezirlerin seçkini Siyavuş Paşa ki yeri en yüksek makam olmuştu. Bağı herkeşe bolca idi bu yüzden hem soylu hem sıradan kişiler ona dua ederdi. Allah'ın emri ona ansızın erişti. Korkmadan gelen emre boyun eğerek göçtü ahirete. Temiz ruhu göğe doğru yükseldi ve cennet bahçesi kendisine yuva oldu. Hekimi ölümüne şöyle tarih düştü cennet Siyavuş Paşa'ya mesken oldu. (Erçağ)

Türbede biri Siyavuş Paşa'ya ait olmak üzere on bir adet kabir bulunmaktadır. Kubbenin içerisinde kalem işleri ve kapısının yanında çini süslemeler yer almaktadır. Pencere kenarlarında çiniden ayetler ve pencere alınlıklarında Ayet-el Kürsi bulunmaktadır. Siyavuş Paşa Türbesi, yapı itibariyle iç ve dış mimarisinde bir takım farklılıklar göstermektedir. Öyle ki dışta on altıgen olan yapı planı, içeride ayaklarla sekizgen bir plan tipine dönüştürülmüş ve kubbe sekiz ayağa bindirilmiştir. (Kuran, 1986)

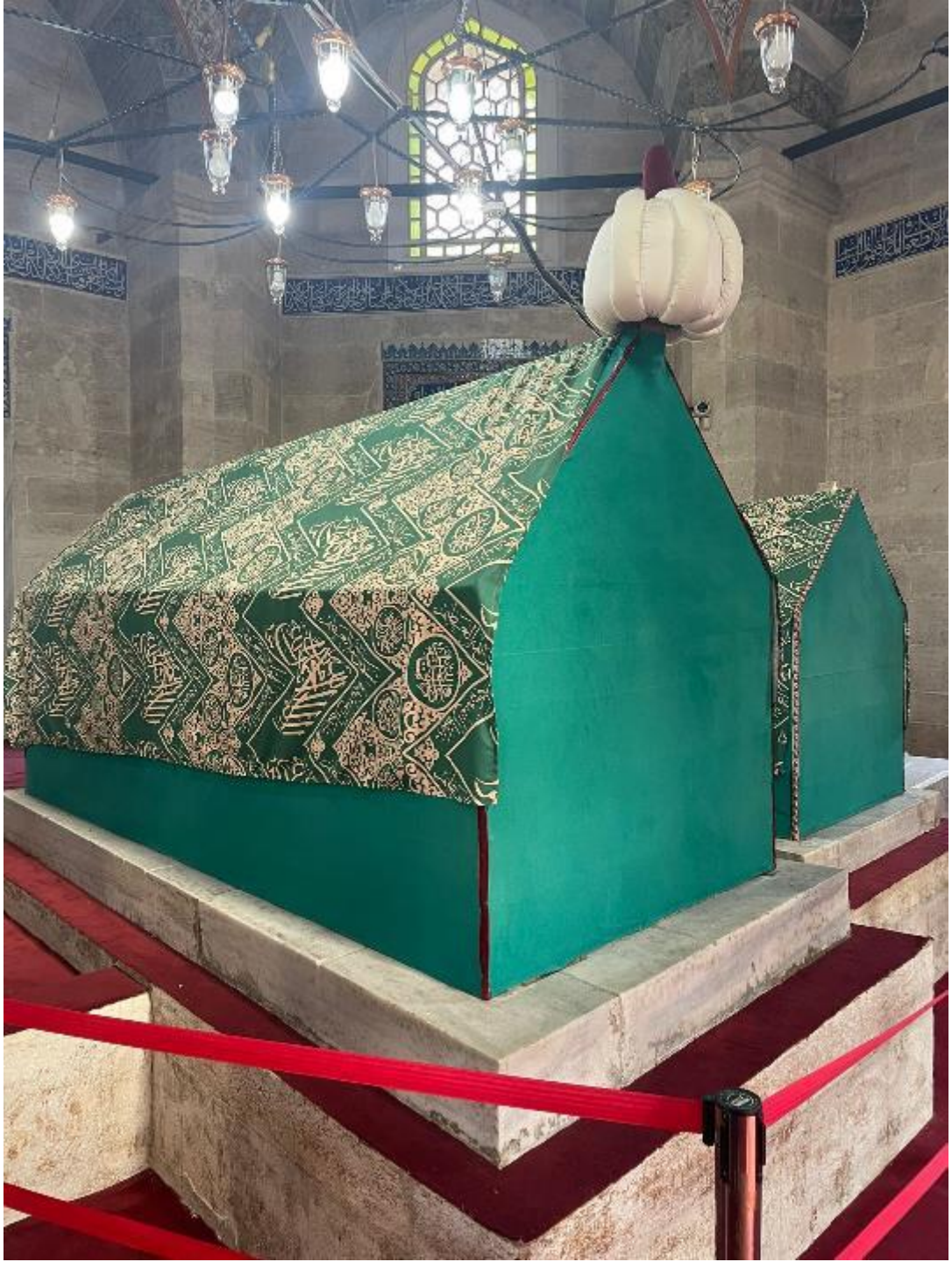
Resim 5. 7. Siyavuş Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 8. Siyavuş Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 9. Siyavuş Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 10. Siyavuş Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Siyavuş Paşa, aslen Hırvat ya da Macar kökenli olup, saraya devşirme olarak getirilmiş, Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat dönemlerinde Yeniçeri Ağalığı, Rumeli Beylerbeyliği ve sadrazamlık görevlerinde bulunmuş bir devlet

adamıdır. Ayrıca Evliya Çelebi Seyahatname'sinde şöyle bahseder; Güzel Siyavuş Paşa Süleyman Han veziridir, çarşı içerisinde yüksek bir kubbede bütün yakınları ile birlikte gömülüdür. (Kahraman, 2021) Sultan II. Selim'in kızı Fatma Sultan ile bir evliliği olmuştur. 1602'de vefat etmesi üzerine, daha önce sağlığında vefat eden oğulları için yaptırdığı türbeye defnedilmiştir. (Url-39)

4) SOKOLLU MEHMED PAŞA TÜRBESİ

Sokollu Mehmed Paşa Türbesi, Camii Kebir Caddesi üzerinde, Siyavuş Paşa Türbesi'nin karşısında bulunmaktadır. Türbe, Sokollu Mehmed Paşa tarafından genç yaşta vefat eden oğulları için Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde, vezir türbeleri içinde bundan büyük türbe, medrese ve imâret yoktur diye bahsetmiştir. (Kahraman, 2021)

Avlu kapısı üzerinde yazan kitabede 1568 (H.976) tarihi bulunmaktadır. Türbe, yanında bulunan medrese ile planlanmış ve medresenin uzunlama ekseni üzerinde yer almış, dershaneye bir revakla bağlanmıştır. (Saatçi, 2020)

Türbe, dıştan sekiz yüzlü kesmetaş kaplı, sağır kubbeli olup üst pencereleri vitraylı, alt pencereleri mermer sövelidir. Dıştan sekizgen olan türbe içten on altıgen olarak planlanmıştır. Cadde tarafında bulunan yüzünde küçük bir çeşmesi bulunmaktadır. Avlu kapısındaki kitabede yazan beyit şöyledir;

*Şah Selim'e Vezir-i â'zam olan
Yâ'ni hem-nâm-ı mefhar-ı dü-cihân
Eyleyüb hâkır-ı şerife hatûr
Ayet-i Küll-ü men aleyha fan
Kıldı bünyâd o Hazret-i Paşa
Bir makâm-ı şerif-i âli-şân
Merkad-i pâki evlâdı evlâdın
Hur u gilmâna ravza-i ridvân
Didi bu dâr-ı cennet-âsâya
İki târih idüb Nihâdi hemân
Peş makâm-ı latif cây-ı şerif
Türbei pâk-i dâr-ı ehl-i cinân
976 (Url-39)*

Günümüz Türkçesi ile:

Şâh Selime vezir-i azam olan, yani iki cihan adaşının mübârek hafızası üzerindeki her şey fanidir ayetini hatırladı,

Paşa hazretleri ile bir mübarek yüce makam yaptırdı. Çocuklarının temiz türbesi huri ve gençlere Cennet bahçesi oldu.

Bu süslü eve Cennet diyen Nihâdî, hemen iki tarih düşürdü: 976 (Erçağ)

Sokollu Mehmed Paşa'nın kaynaklarda Sırp veya Boşnak kökenli olduğundan bahsedilmektedir. Aynı zamanda Sokollu Mehmed Paşa'nın Bosna'nın Vişegrad kazasının Rudo nahiyesinde bulunan Sokoloviç köyünde dünyaya geldiğinden ve adının devşirilmeden önce Bayo olduğundan bahsedilir. Bununla birlikte, Gülru Necipoğlu Sinan Çağı kitabında, Sokollu Mehmed Paşa'nın aslen Ortodoks ve Sırp kökenli olduğundan bahsetmiştir. (Necipoğlu, 2013)

Boyunun uzunluğu sebebiyle bazı Osmanlı kaynaklarında 'Tavil' veya 'uzun' lakabıyla da anılmıştır.

Sokollu Mehmed Paşa, devşirildikten sonra Mehmed adını almış ve Edirne sarayında eğitim aldıktan sonra İstanbul'a saraya getirilmiştir. Sarayda farklı görevler aldıktan sonra Kaptan-ı Derya olarak ve daha sonra vezîr-i âzam olarak görev yapmıştır. (Zararsız, 2021)

Sokollu Mehmed Paşa, Sultan Süleyman'ın veziri azamı iken iki şehzadesi arasındaki rekabeti denetim altına almış, Rüstem Paşa'nın ölümü üzerine ise ikinci vezirliğe yükselmiş ve İsmihan Sultan ile evlenmiştir. Kanuni'nin son seferi olan Zigetvar seferine de katılmıştır. Üç padişaha veziriazamlık yapan Sokollu Mehmed Paşa (H.987) 1579'da vefat etmiş ve çocukları için yaptırdığı türbeye defnedilmiştir. (Necipoğlu, 2013)

Resim 5. 11. Sokollu Mehmed Türbesi Giriş Kapısındaki Kitabe (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

5)SOKOLLU MEHMED PAŞA MEDRESESİ VE DÂRÜLKURRÂSİ

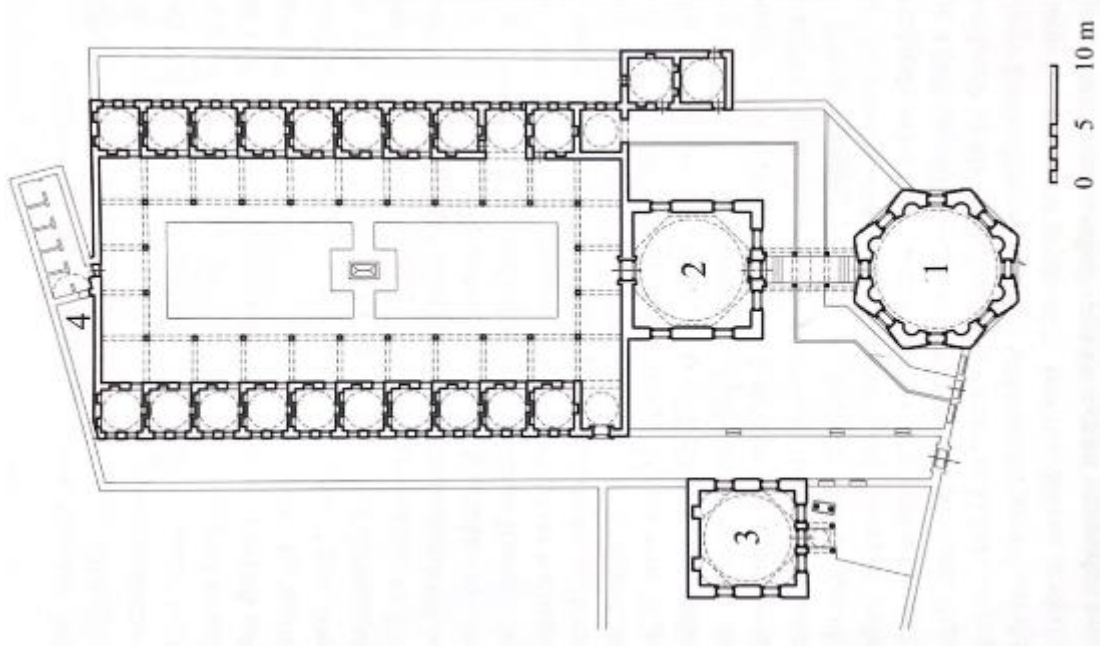
Sokollu Mehmed Paşa Medresesi ve Dârülkurrâsî, Camii Kebir Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Halk arasında yazılı medrese olarak da bilinmektedir. Medrese, türbe ve dârülkurrâ olarak Sokollu Mehmed Paşa'nın eşi ve aynı zamanda Sultan II. Selim'in kızı İsmihan Sultan adına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Bunun yanı sıra Kadirga'da aynı vakfiyeye ait olan Sokollu Mehmed Paşa Camii de yine Sokollu Mehmed Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Sokollu Mehmed Paşa Medresesinin türbeye en yakın olan tarafında tek kubbeli bir dersane binası bulunmaktadır. Dersane kapısı ile türbenin arasında saçaklı bir revakla yapılan bir bağlantı yolu bulunmaktadır. Bu yapı üslubu, Ortaçağ Anadolu Selçuklu yapılarında sık görülen medrese-türbe ilişkisinin Osmanlı Mimarlığının gündemine getirilmesi olarak yorumlanabilir. (Ahunbay, 1988) Medrese, dikdörtgen planlı inşa edilmiştir. Medrese, avlunun iki tarafında sıralanmış öğrenci odaları ve yüksek kubbeli dersane yapısından oluşmaktadır.

Resim 5. 12. Sokollu Mehmed Paşa Medresesi ve Dârülkurrâsî (Url.39)

Sokollu Mehmed Paşa Medresesi, uzun bir dönem Sağlık Bakanlığına bağlı Eyüp Merkez Sağlık Ocağı olarak kullanılmıştır. (Saatçi, 2020) Dârülkurrâ, Eyüpsultan'daki Sokollu Mehmed Paşa Külliyesi'nin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Kuzey yönüne açılan, sivri kemerli, ikisi gömme dört sütundan meydana gelen kubbeli

bir giriş revakı ile tromplu bir kubbeyle örtülü, kare planlı tek bir mekândan oluşmaktadır. Sokollu Mehmed Paşa Medresesi günümüzde Eyüpsultan İlçe Müftülüğü tarafından kullanılmakta olup medrese işlevine devam etmektedir.

Resim 5. 13. Sokollu Mehmed Paşa Medresesi ve Dârülkurrası Plan (Necipoğlu, 2013)

- 1) Türbe
- 2) Dershane
- 3) Dârülkurrâ

Resim 5. 14. Solda Dârülkurra, Sağ İleride Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Girişi
(Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 15. Sokollu Mehmed Paşa Medresesi Girişi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 16. Dârülkurra Girişi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 17. Sokollu Mehmed Paşa Medresesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5.18. Sokollu Mehmed Paşa Medresesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 19. Sokollu Mehmed Paşa Medresesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

6)ZAL MAHMUD PAŞA KÜLLİYESİ

Resim 5. 20. Zal Mahmud Paşa Külliyesi (Url-39)

Zal Mahmud Paşa Külliyesi, Defterdar Caddesi ile Zal Paşa Caddesi arasında denize yakın bir konumda yer almaktadır. Külliye bir cami, medrese, türbe ve çeşmeden oluşmaktadır. Osmanlı vezirlerinden Zal Mahmud Paşa ve eşi Şah Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye Mimar Sinan'ın son dönem yapılarındandır.

Zal Mahmud Paşa, Enderun'da yetişmiş Kanuni Sultan Süleyman dönemi vezirlerindedir. Osmanlı tarihinde Zal Mahmud Paşa, Sultan II. Selim'in kızı Şah Sultan ile yapmış olduğu evliliğinin yanında, Şehzade Mustafa'nın boğdurulmasında fiilen rol almasıyla da tanınmıştır. Enderûn'dan yetişen Zal Mahmud, iri fizik yapısı ve güçlü kuvvetli oluşu nedeniyle sarayın güvenliğinden sorumlu "Saray Kapıcıları" arasında yer almıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Mahidevran'dan olan oğlu Şehzade Mustafa boğdurulmak üzere Nahçıvan Seferi sırasında Kanuni'nin otağına çağırılmış ve şehzade Sultan'ın yerine karşısında yedi dilsiz cellat ve saray kapıcılarından Zal Mahmud'u bulmuştur. Şehzade Mustafa, uzun süre direnmiş, hatta bir ara dilsiz cellatların elinden kurtulmuş fakat Zal Mahmud'un elinden kurtulamayarak, bizzat bu

zat tarafından sırtı yere getirilmiş ve kementle boğdurulmuştur. Kanuni Sultan Süleyman tarafından efsanevi kahraman Zaloğlu Rüstem'in pehlivanlığına ithafen "Zal" lakabı verilirken, ayrıca "Kapıcıbaşı" rütbesinin yanı sıra "inam" yani parayla da ödüllendirilmiştir. (Sönmez, 1988)

Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra yerine geçen II. Selim zamanında kendisine yaptığı iyiliği karşılıksız bırakmayarak Mahmud Ağa'yı Paşa yapmış ve vezirliğe getirmiştir. II. Selim öldüğünde Zal Mahmud Paşa'nın Sokullu Mehmed Paşa (Veziriazam), Pertev Paşa ve Ahmed Paşa'dan sonra dördüncü vezirliğe kadar yükselmiş olduğu anlaşılmaktadır. (Armağan,2003) Zal Mahmud Paşa, Eşi Şah Sultan ile aynı yıl (1577) vefat etmiş ve külliyein içerisinde bulunan türbeeye gömülmüşlerdir.

Camii ve bir medrese ve buna bağlı ikinci medrese düşük bir platformda ve dar bir merdivenle inilen bir alt kotta bulunmaktadır. Doğan Kuban, Zal Mahmud Paşa Külliyesi'nin medresesinin, iki farklı kotta tasarlanan tek İstanbul medresesi olduğunu belirtmiştir. (Kuban, 2021)

Zal Mahmud Paşa Külliyesi'nin iki farklı kot üzerine yerleşimi zeminin engebeli oluşundan kaynaklanmaktadır. Sinan'ın zemini ve topografyayı göz önüne alarak külliyei iki bölüme ayırdığı görülmektedir. Üst kotta Şah Sultan Medresesi, alt kotta ise Zal Mahmud Paşa Medresesi ve türbeleri yer almaktadır. Külliyein banilerinden Zal Mahmud Paşa'nın eşi Şah Sultan'ın II. Selim'in kızı olduğunu düşünürsek Sinan'ın bu plan yerleşimindeki hanedan soyunu vurgulayan üslubunu görebiliriz.

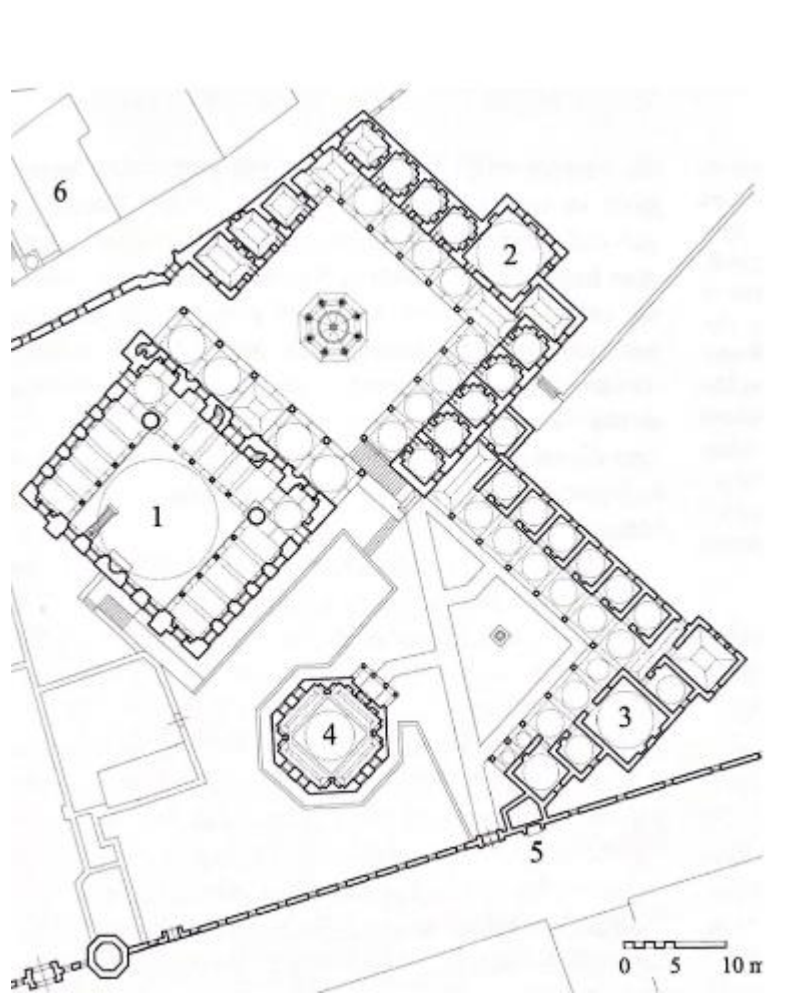
Resim 5. 21. Zal Mahmud Paşa Külliyesi Fevkâni Şadırvan Avlusu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 22. Zal Mahmud Paşa Külliyesi Fevkâni Giriş Kapısı (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 23. Zal Mahmud Paşa Camii Revaklı Son Cemaat Yeri (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 24. Zal Mahmud Paşa Külliyesi Plan Şeması (Necipoğlu, 2013)

- 1) Camii
- 2) Üst Kottaki Şahsultan Medresesi
- 3) Alt Kottaki Zal Mahmud Paşa Medresesi
- 4) Türbe
- 5) Çeşme ve Külliye'nin Feshane Caddesi Tarafındaki Girişi

Osmanlı devletinde, dîvanda görev alan vezirler, kazasker, defterdar ve nişancılar kubbeli camii yaptırabiliyordu. Geriye kalanlar ise ancak ahşap çatılı, tek minareli, tek şerefeli camii ve mescit yaptırabilme hakkına sahipti. Sinan, işverenleri için daha ihtişamlı bir yapı ortaya koyabilmek için camilerde, medreseleri avluya birleştirerek tasarlamış ve böylece şadırvanlı bir avlu etkisi oluşturabilmişti. (Günay,

2019) Bu açıdan Zal Mahmud Paşa Külliyesi, Sinan'ın bu tekniğini kullandığı güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Bunun yanı sıra, mimarlığın özünden fedakârlık etmeden ekonomi sağlamak Sinan'ın en önemli özelliklerinden birisidir. Öyle ki külliye içerisinde ikinci derece önemde gördüğü yapılarda salt kesme taş yerine taş-tuğla almalı duvar sistemini kullanarak malzeme maliyetini azaltmayı başarmıştır. (Günay, 2019) Zal Mahmud Paşa Külliyesine baktığımızda, caminin son cemaat yerinde bulunan duvarları, minaresi, türbe yapısı ve üst kota çıkan merdiven girişi haricinde almalı duvar sisteminin kullanıldığını görmekteyiz.

Zal Mahmud Paşa Camii, dikdörtgen plan şeması, dört sıra pencere yüksek duvarlar üzerine oturtulmuş kubbesi, üç tarafı mahfillerle çevrili geniş ibadet alanı, etrafı çinilerle süslenmiş mihrabı ve beyaz mermerden yapılmış süslü ve ihtişamlı minberiyle aydınlık ve iç açıcı bir mabet olarak karşımıza çıkmaktadır. Sinan, camide sade ve gösterişten uzak bir tasarım anlayışını benimsemenin yanı sıra, minberde daha gösterişli ve detaylı bir mermer işçiliği tercih etmiştir. Kible duvarında mihrâbın iki yanında ikişer pencere, bir üst sırada mihrâbı ortalarak beş pencere, bir üst sırada ise dört pencere ve onun üstünde tek bir yuvarlak pencere yer almaktadır. Mukarnaslı mihrâbın etrafı çini bordürle süslenmiş, aynı çini süslemeler, mihrâbın iki yanındaki pencere alınlıklarında da kullanılmıştır. Kible duvarı dışındaki mahfillerin alt kısmında, beş sıra sivri kemerli revakla ayrılmış üç bölüm yer almaktadır. Camii girişinde beş kemerli revakla ayrılmış son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinde camiye giriş kapısının bulunduğu duvar kesme taştan yapılmıştır.

Zal Mahmud Paşa Camisinde, cümle kapısı üstünde, ana kubbede, pandantiflerde, mihrabın sağ ve solundaki pencerelerinde üstlerinde, mihrap duvarında, mihrapta, minarede, kuzey duvarında hatlar bulunmaktadır. Cümle kapısı üstünde celî sülüs hat ile yeşil zemin üzerine altın yıldız ile Mearic Suresi'nin 34. ve 35. ayetleri, Arapça olarak yazılmıştır. Anlamı şöyledir: "Namazlarını korurlar, (bütün şartları ve rükünleri ile onu eda ederler) işte onlar, cennetlerde ağırlanırlar." Ana kubbede celi sülüs hat ile Arapça olarak Fatır Suresi 41. âyet yazılıdır. Anlamı: "Allah zeval bulmasınlar diye, gökleri ve yeri tutmaktadır. Andolsun, zeval bulsalar, kendisinden sonra, artık onları kimse tutamaz. Şüphesiz O, halimdir, çok bağışlayandır."

Pendantiflerde, celî sülüs hat ile yine aynı teknik ile, dört Halife isimleri; Ebubekir, Ömer, Osman, Ali yazılmıştır. Mihrabın sağ ve solundaki pencerelerin üstlerinde sülüs hat ile besmeleden sonra, Felak ve Nas Sureleri yazılmıştır. Mihrap duvarındaki celî sülüs hat ile Allah ve Muhammed yazılıdır. Minberde ise sülüs hat kullanılarak, mermer üstü kazıma tekniğiyle Kelime-i Tevhid yazılmıştır. (Özsayınar, 2002)

Semavi Eyice, caminin sağ tarafındaki taş minaresinin bugünkü durumu ile orijinal olmadığı, İstanbul'da büyük ölçüde tahribat yapan 1894 depreminde zarar gördüğü ve arkasından şimdiki biçimiyle yeniden yapıldığını belirtmektedir. (Eyice, 2002)

Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde külliyyeden şöyle bahsetmektedir; “Camiilerin en güzeli Zal Paşa Camii'dir ki irem bağı içinde iki tarafı yol ve pek parlaktır. Osmanlı ülkesinde olan vezir camiileri içinde bundan nurlusu yoktur. 366 cam billur ise süslüdür.”

Şah Sultan Medresesi (üst medrese), Kalenderhane Caddesi'nden şadırvan avlusuna girişte yer alan üst kottaki medresedir. U biçimli plan yerleşimine sahiptir. Medresenin bir kolu doğu tarafına doğru meylederek açılır. Kubbeli dersane yapısı ve sekiz öğrenci odası, ayna tonozlu beş odası bulunmaktadır. (Saatçi, 2020)

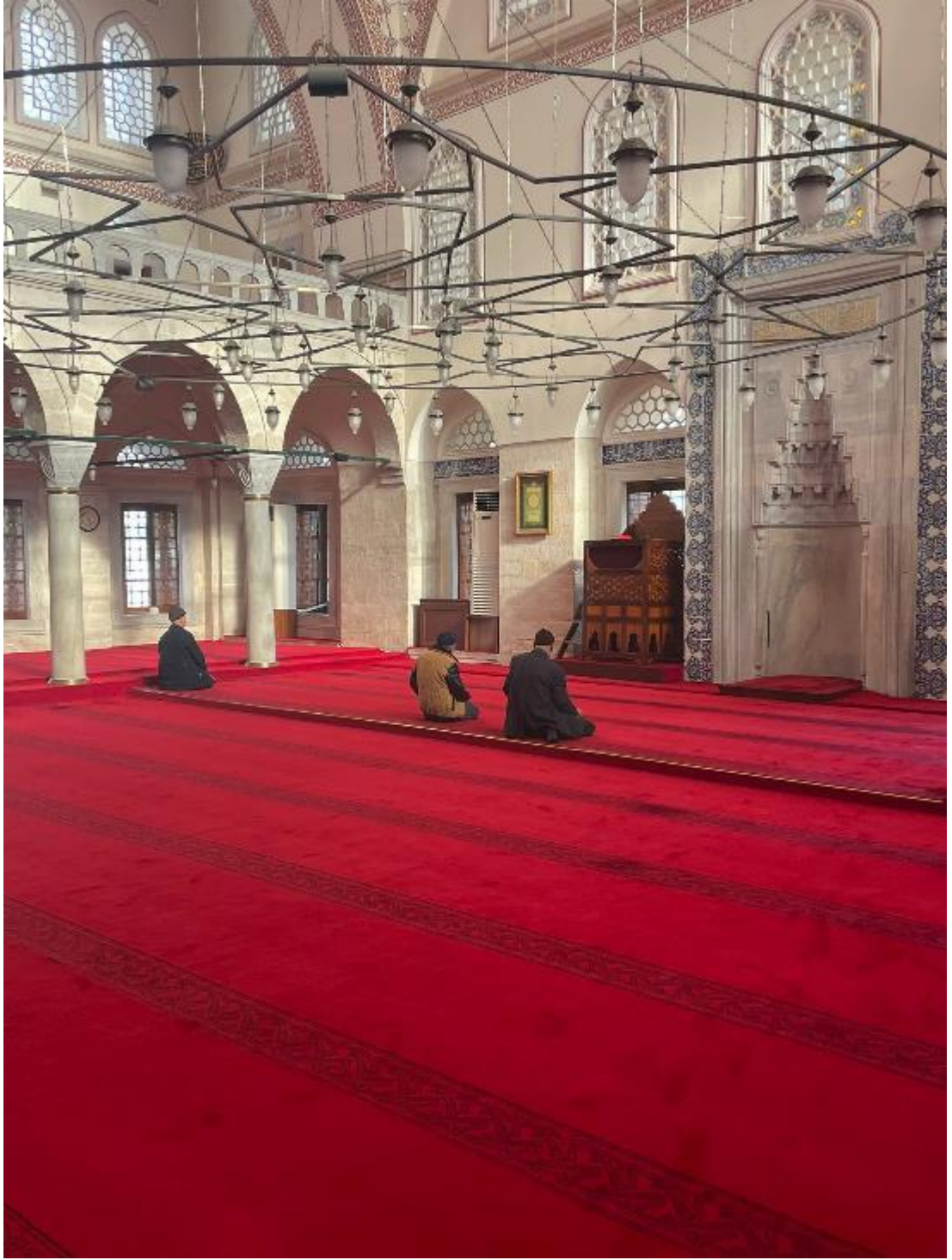
Zal Mahmud paşa Medresesi (alt medrese), Feshane Caddesi üzerinde, türbenin de yer aldığı külliyyenin avlulu bir diğer medrese yapısıdır. Külliyyenin yapımına teknik açıdan bu ilk olarak bu medreseden başlandığı tahmin edilmektedir. (Saatçi, 2020) L plan tipinde bir yerleşimi olan medresenin doğu tarafında üç adet kubbeli öğrenci odası, dersane ve bir ayna tonozlu oda bulunmaktadır. Medresenin uzun olan kolunda ise altı adet kubbeli öğrenci odası bulunmaktadır.

Külliyyede bulunan Zal Mahmud Paşa ve eşi Şah Sultan'ın metfun oldukları türbenin, yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte külliyyenin son yapısı olduğu tahmin edilmektedir. (Saatçi, 2020) Alt Kottaki Zal Mahmud Paşa Medresesi'nin avlusunda bulunmaktadır. Dıştan sekizgen içten haçvâri plan tipine göre inşa edilmiş, kubbeli, önü revaklı bir yapıdır. Küfeki taşından yapılmıştır. Bu sebeple almaşık duvar sistemi ile inşa edilen külliyyenin odak noktası olmuştur.

Camii ve medreselerde herhangi bir kitâbe ve tarih bulunmamaktadır. Yalnızca Feshane Caddesi üzerindeki giriş duvarında bulunan çeşmenin üzerinde (1589-1590) tarihli bir kitâbe vardır.

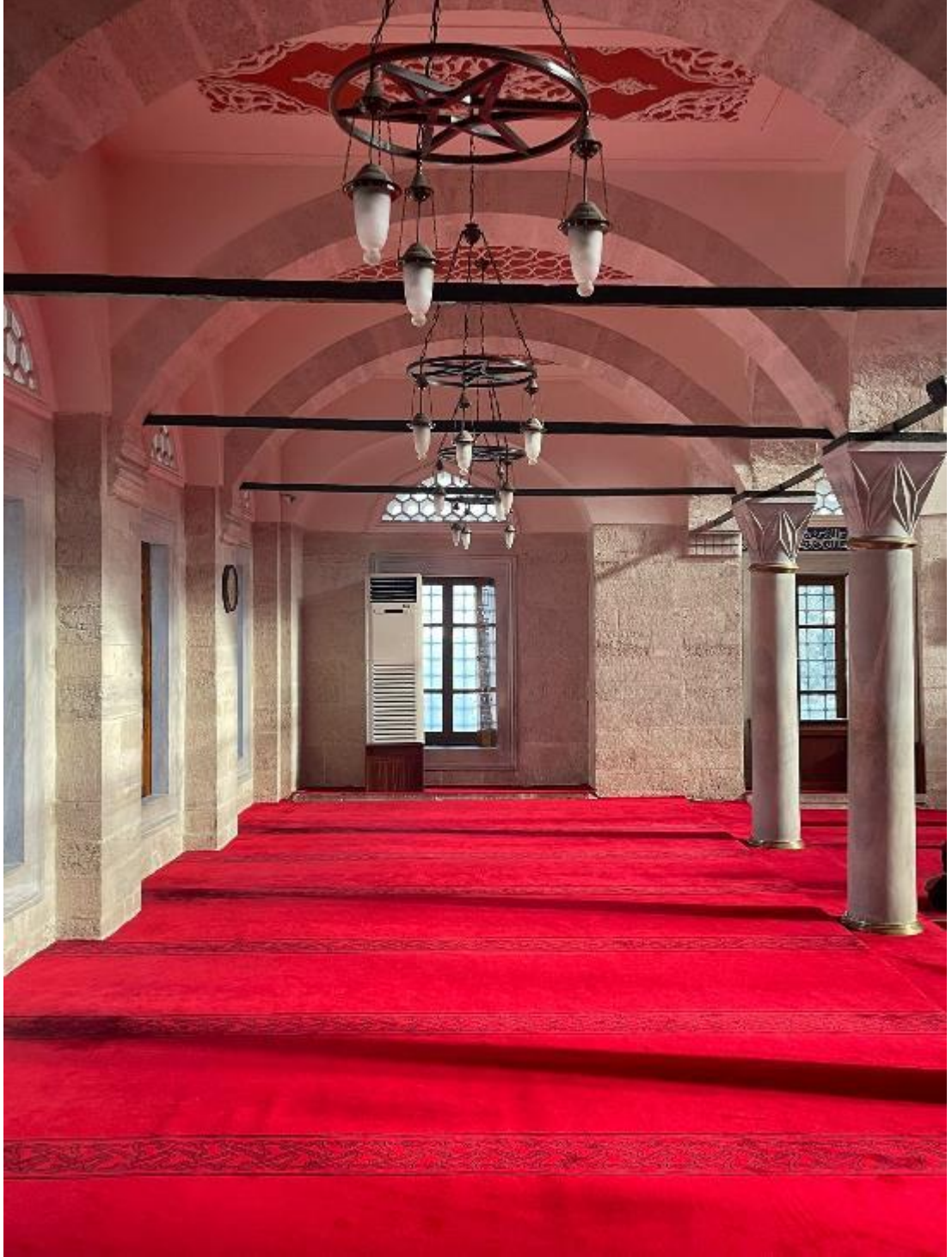
Resim 5. 25. Zal Mahmud Paşa Cami (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 26. Zal Mahmud Paşa Cami İçi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 27. Zal Mahmud Paşa Cami İçi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 28. Zal Mahmud Paşa Cami İçi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 29. Zal Mahmud Paşa Külliyesi Alt Kottan Üst Kota Çıkan Merdivenler
(Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 30. Zal Mahmud Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 31. Zal Mahmud Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

Resim 5. 32. Zal Mahmud Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 29.02.2024)

7) DEFTERDÂR MAHMUD EFENDİ CAMİİ

Eyüpsultan Defterdâr semtinde, Defterdâr Caddesi ile Çömlekçiler Arkası Sokak arasındadır. Defterdâr Camii olarak da bilinir. Camii ahşap çatılı, kareye yakın planlı inşa edilmiş bir Mimar Sinan eseridir. Kesme taştan yapılmıştır. Bazı kaynaklar caminin ilk yapıldığında kubbeli bir yapı olduğu, fakat geçirdiği depremler sonrası onarılarak ahşap çatı ile kapatıldığından bahsetmektedir.

Caminin banisi Hattat Defterdâr Nazlı Mahmud Efendi'dir. Kanuni döneminde iki defa başdefterdâr olmuştur. Camiinin arkasında ise Defterdâr Mahmud Efendi'nin metfun bulunduğu baldaken tarzda yapılmış türbesi bulunmaktadır.

Caminin üç kemerli, dört mermer sütunlu revağı içerisinde son cemaat yeri ve camii giriş kapısı bulunmaktadır. Ayvansarayî Hafız Hüseyin Efendi'nin *Hadikatü'l-Cevâmi* eserinde, caminin avlusunda yer alan bir taş mektepten bahsedilir fakat yapı günümüze ulaşmamıştır. (Ayvansaraylı, 1987) Camii kapısı üzerinde yer alan 1541 tarihli kitabede şöyle yazmaktadır;

Hazih 'üd-dâr 'üs-sa'id ehliha

Essetü Lillah Rabb 'ül-âlemin

Kadd bezâ-hâ ehl-i hayr mansaf

Barek Allah ni'am ecr 'ül-âlemin

Kul manzumen kezâ târihhen

İnnhâ dâr 'ün likavmin mühtedin

948 (1541)

Günümüz Türkçesi ile:

İçerisindikileri saadetli olan bu mescid,

Âlemlerin Rabbi olan Allah için yapılmıştır.

Onu insafılı, hayır sahibi yaptı.
Allah mübarek etsin, ne de güzel bir ödüdür.

Tarihi manzum olarak şöyle söylendi;
O, hidayete erenlerin evidir.
948 (1541) (Ayvansaraylı, 1987)

Caminin banisi Defterdâr Mahmud Efendi hattat olduğu için, caminin mütevazı bir şekilde kısa tutulan minaresinin âlemine bir hokka ve kalem koydurmak istemiş fakat daha sonra caminin geçirdiği depremler sonrasında hokkanın içindeki kalem kaybolmuştur. Yapılan onarımlar sonrasında ise tekrar hokkanın içine kalem konulmuştur. (Ayvansaraylı, 1987)

Resim 5. 33. Defterdâr Mahmud efendi Camii Minaresi Hokka ve Kalem

Defterdâr Nazlı Mahmud Efendi'nin caminin avlusunda bulunan türbesi baldaken tarzda yapılmasıyla yine Eyüpsultan'daki bir Mimar Sinan eseri olan Ayas Paşa Türbesi'ni andırmaktadır. Kubbesi sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş, dört mermer sütunla taşınmaktadır. 1546 tarihli kitabesinde şöyle yazmaktadır;

Merhum ve mağfur sahib 'ül hayrat ve 'l hasenat

Defterdâr Mahmud Çelebi Efendi ruhiçün fâtiha 953 (1546) (Haskan, 1996)

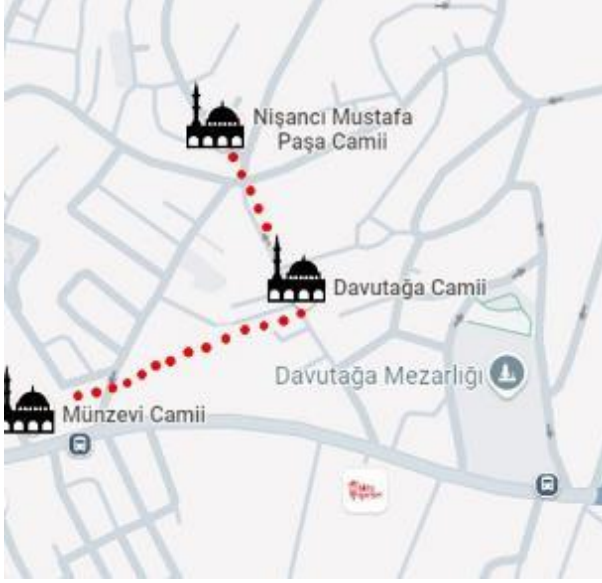

Resim 5. 34. Defterdâr Mahmud efendi Camii (Url 49)

Resim 5. 35. Defterdâr Mahmud efendi Camii (Url 49)

5.2. İKİNCİ GÜN

Resim 5. 36. İkinci Gün Rotası

8) NİŞANCI MUSTAFA PAŞA CAMİİ

Bugün Eyüpsultan Nişancı Mahallesi Nişanca Sokak üzerinde bulunan camii, Kanuni Sultan Süleyman döneminin önemli nişancılarından Celalzâde Nişancı Mustafa Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Camii, aynı zamanda bulunduğu mahalleye adını vermiştir.

Evliya Çelebi *Seyahatname*'sinde camiden şöyle bahsetmektedir; “ Kalabalık bir cemaati olan, aydınlık güzel bir camidir. Elli adet mescidi, dört tekkesi, yeni yapılan bir hamamı ve yirmi adet dükkânları vardır. Ancak hanları yoktur. Nişancı Paşa'nın gönül açan aydınlık bir hamamı vardır ki benzersiz cinsindedir. “(Kahraman,2021) Nişancı Mustafa Paşa Camii, yapıldığı dönemde Evliya Çelebi'nin bahsettiği özelliklere sahip iken ne yazık ki günümüzde özgünlüğünü koruyamamış ve özellikle 1780 yılında geçirdiği yangın neticesinde adeta yeniden inşa edilmiştir. Buna rağmen camii yanındaki yapılarla birlikte o dönemde bulunduğu mahalleyi şekillendiren önemli bir mabettir.

Nişancı Mustafa paşa ve kendisi gibi nişancılık görevinde bulunmuş olan kardeşi Salih Efendi'nin hazireleri de burada bulunmaktadır. *Hadikatü'l-Cevâmi*' de mezar taşında yazan ölüm tarihi 975(1568) olarak belirtilmiştir.

Caminin yanındaki mektep ve çeşmeyi, Sultan II. Mustafa saltanatında (1703-1704) veziriazamlık yapmış, aynı zamanda Eyüpsultan Rami semtine de adını vermiş olan Rami Mehmed Paşa yaptırmıştır. (Ayvansaraylı,1987) Mektep daha sonra restore edilerek çocuk kütüphanesi haline getirilmiştir. Camiden yaklaşık yüz elli yıl sonra inşa edildiği söylenen mektebin yerinde başka bir okulun bulunduğu ve Rami Mehmed Paşa'nın burada okuduğu söylenmektedir. (Bozdağ, 2004) Aynı zamanda Rami Mehmed Paşa'nın bugün üzerinde Rami kütüphanesinin bulunduğu Rami çiftliği arazisi de bulunmaktaydı.

Günümüzdeki hali ile dikdörtgen planlı, sakıflı yani ahşap çatılı olarak görülen camii, iki sıra pencerele moloz taş duvar örgüsü ile inşa edilmiştir. Evliya Çelebi'nin de bahsettiği üzere caminin yanında bir hamam, Halveti dervişleri için tekkeler ve Paşa'nın Eyüp sahiline yakın bir de sarayı bulunmaktaydı. (Necipoğlu, 2017)

Sıvalı olarak görünen caminin mütevazı minaresi kesme taştan tek şerefeli olarak yapılmıştır. Caminin alt katı dükkân olarak kullanılmaktadır, üst kata dışarıdan eklenen bir merdivenle çıkılır. Üst katta sıbyan mektebi vardır. Son cemaat yeri yakın zamanda eklenen bir ek yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Resim 5. 37. Nişancı Mustafa Paşa Camii İçi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 22.05.2024)

Özgün özelliklerini koruyamayan caminin içerisinde yalınlıktan uzak, yoğun bir çini kullanımı söz konusudur. Caminin Nişanca Caddesi tarafında Sultan II. Mahmud'un kızı Mihrimah Sultan'ın yaptırdığı bir çeşme hayratı bulunmaktadır.

Resim 5. 38. Nişancı Mustafa Paşa Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 22.05.2024)

9) BABÜSSAADE AĞASI DAVUT AĞA CAMİİ

Babüssaade Ağası Davut Ağa, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Babüssaade Ağalığına yükselmiş bir şahsiyettir. Davut Ağa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan camii Eyüpsultan Nişanca Mahallesi, Davut Ağa Caddesi üzerinde, Sertarikzâde Tekkesi yanında bulunmaktadır. Aynı zamanda Kapıağası Mescidi de denilmektedir. Caminin yapım yılı, Davut Ağa'nın da vefat ettiği 1555 (962) yılına tarihlenir. Minare önünde Babüssaade Davut Ağa'nın haziresi bulunmaktadır.

Davut Ağa Camii, Mimar Sinan eseri olup sakıflı, kısa minareli ve mütevazı bir Osmanlı mabedidir. Caminin yapıldığı dönemdeki özgün plan şemasını korunmuş fakat geçirdiği onarımlar ve son restorasyon çalışması sonrasında mimari öğeleri önemli ölçüde değişime uğramıştır.

Ahşap çatılı camiler kategorisinde yer alan yapının, asıl ibadet mekânı olan harim bölümü kare planlı olarak düzenlenmiş ve almaşık duvar tekniğiyle inşa edilmiştir. Harimin içinde kuzey tarafta ahşap dikmeler üzerine oturmuş, ahşap mahfil bulunmaktadır. Harimin güneybatı köşesinde özgün olmayan minber ve güneydoğu köşesinde yine özgün olmayan mermer malzemedeki inşa edilmiş vaaz kürsüsü vardır. (Ağaoğlu, Sarımeşe, 2017)

Caminin alt ve üst olmak üzere iki sıra pencere düzeni bulunmaktadır. Alt pencereler mermer söveli demir parmaklıklı, üst pencerelerinin çerçevesi alçı ve camları vitraylıdır. Caminin harim bölümünde ahşap merdivenle çıkılan yine ahşap direkli bir mahfil bulunmaktadır. Yapının son cemaat yerinin 19.yy sonlarında kapatıldığı bilinmektedir. Caminin ibadet sahnı kapısı üzerinde üç satır halinde hazırlanmış şu kitabe yer almaktadır;

Mescid-i Dâvud Ağa-ı serây vehû bil-cûd mu'alla ziil-âcirûn

Sâhibül-hayrât fî hami el-atâne sal Lillahül-kerim anh acirûn

Lehan hatif leha târihe Ka'bet'ül-asha mayi ve elfzirin

962 (1555) (Haskan, 1996)

Günümüz Türkçesi ile ;

"Saray Ağası Davud'un Camii, cömertlikte acizlerin sığınağıdır.

O hayrat sahibi ünlü Hatem gibidir.

Allah, onu kendisine engel olmak isteyenlerden korusun.

Hatiften, bu caminin tarihi için şöyle ses geldi: Ey dostların Ka'besi ve kurtuluşa erenlerin sığınağı. 962 (1555)

Resim 5. 39. Babüssaade Ağası Davut Ağa Camii Kitabe (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 22.05.2024)

Davut Ağa Camii, klasik görünümünü koruyan fakat son cemaat yeri değişikliğe uğramış bir Sinan eseridir. On dokuzuncu yüzyıl sonlarında dış yüzü tahtayla kaplanan son cemaat yerinin eski meşe direkleri kaplamanın altında durmakta ve özgün direkliğin cephede dört, yanlarda ikişer açıklıkta olduğuna işaret etmektedir. (Kuran, 1988)

Caminin içine, kütüphane odası olarak kullanılan bazı ekler yapılmıştır. Ancak uyumlu olmayan malzemeler kullanılması, mescidin yalın ve saf görünümünü zedelemiştir. Yanından giden asfalt yolun kotunun yükselmesi ise, ihata duvarındaki pencerelerin hemzemin hale gelmesine yol açmıştır. Bu arada aynı yoldan geçen araçlar tarafından, zaman zaman ihata duvarına çarpmaları, duvarın ve pencere sövelerinin kırılıp dağılmasına yol açtığı gözlemlenmiştir. (Saatçi, 2000)

Resim 5. 40. Babüssaade Ağası Davut Ağa Camii İçi 2018’de Tamamlanan Restorasyonundan Önceki Görünümü (Url-39)

Resim 5. 41. Babüssaade Ağası Davut Ağa Camii 2018’de Tamamlanan Restorasyondan Önceki Görünümü (Url-39)

Resim 5. 42. Babüssaade Ağası Davut Ağa Camii Restorasyon Sonrası Görünümü (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 22.05.2024)

Resim 5. 43. Babüssaade Ağası Davut Ağa Camii Restorasyon Sonrası Görünümü
(Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 22.05.2024)

Resim 5. 44. Babüssaade Ağası Davut Ağa Camii Muhtemelen Daha Önce Şadırvan olarak Kullanılmış Su Deposu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 22.05.2024)

10) MÜNZEVİ CAMİİ

Karcı Süleyman Subaşı Mescidi, Müzevir Camii olarak da bilinen Münzevi Camii, Eyüpsultan Nişanca Mahallesi, Otakçılar Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Camii Mimar Sinan'ın 16.yy. da inşa ettiği sakıflı camilerdendir. Banisi Karcı Süleyman Subaşıdır.

Hadikatü-l Cevâmi'de Münzevi Camii hakkında şöyle bahsedilir: “Nişancılar yakınındadır. Müzevir Süleyman Subaşı yaptırmıştır. Kendisi de mescidin çevresinde gömülüdür. Çoğu mescidin avlusunda bulunan ve oturak tahtası denilen ayak tahtasını ilk defa bu mescidi yaptıran icat etmiştir. Mahallesi vardır.”(Ayvansarayî, 1987)

Vakıf defterlerine göre Süleyman Subaşı bin Abdullah'ın Nisan 1545 (H.952) senesinde Hasan'ül Kassar imzasıyla bir vakfiyesi bulunmaktadır. Süleyman Subaşı'nın aynı vakfa ait Fatih Kirazlı Mescit Sokak'ta bulunan Kirazlı Mescit'i bulunmaktadır.(Haskan, 1996) Caminin kitabesi yoktur aynı zamanda cadde üzerinde kalan kitablesiz bir çeşmesi de vardır.

Mescidin en son geçirdiği restorasyon daha çok abartılı bir dekorasyon çalışmasına dönüşmüştür. (Saatçi, 2000) Ahşap olan ek kısım 1967 tarihli onarımda iki katlı ve kâgir olarak yenilenmiştir. Mescidin doğu kısmında imam için ayrılmış bir mekân varken, 2005 yılında bu yönde büyük boyutlu bir ibadet birimi daha eklenmiştir. İki yapının arasında bağlantı için bir geçiş koridoru oluşturulmuştur. (Orbeyi, 2019)

Resim 5. 45. Münzevi Camii 1940 yılına Ait Restorasyon Öncesi Görüntüsü (Orbeyi, 2019)

Resim 5. 46. Münzevi Camii Günümüze Ait Görüntüsü (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 22.05.2024)

Resim 5. 47. Münzevi Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 22.05.2024)

Resim 5. 48. Münzevi Cami (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 22.05.2024)

5.3. ÜÇÜNCÜ GÜN

Resim 5. 49. Üçüncü Gün Rotası

11) MİHRİMAH SULTAN KÜLLİYESİ

Edirnekapı Mihrimah Sultan Külliyesi, sur içinin bitiminde, İstanbul Fatih Edirnekapı’da Fevzi Paşa Caddesi ile Hacı Muhiddin Camii Sokağı arasında bulunmaktadır. Mihrimah Sultan Külliyesi, Kanuni Sultan Süleyman’ın kızı ve Rüstem Paşa’nın eşi Mihrimah Sultan tarafından Mimar Sinan’a yaptırılmıştır. Külliye; camii, hamam ve medreseden oluşmaktadır.

Evliya çelebi *Seyahatname*’sinde Mihrimah Sultan Camii hakkında şöyle bahseder; “ Edirnekapısı’nın iç yüzünde bir yüksek zemin üzerinde yüce bir camidir. Diğer selatin camilerinin Direkli İrem Köşkü’dür. Süleyman Han temiz kızı adına yaptırıp bütün masrafı padişah hazinesinden harcanmıştır. Mihrabı minberi ve mahfili gayet sanatlıdır. Hünkâr mahfili yoktur.

Dış avlusu baştan ayağa yüksek çınarlar ile gölgelenmiş bir avludur. Dört tarafı medrese odalarıdır. Bir hamamı ve çarşısı vardır. Aşevi ve hastanesi yoktur. Minaresi bir şerefeli on iki hane yüksek minaredir.” (Kahraman, 2021)

Resim 5. 50. Mihrimah Sultan Camii (Url-40)

Mihrimah Sultan Camii, Evliya Çelebi'nin de bahsettiği gibi Bizans'ın Blakherna Sarayı'ndan kalan tek yapı olan Tekfur Sarayı ve Kariye Camii'nin de bulunduğu İstanbul'un en yüksek tepelerinden birinde inşa edilmiştir. Bunun dolayısıdır ki yüksek duvarları üzerinde yükselen camiyi çevre semtlerin pek çoğundan görebilmek mümkündür. Mihrimah Sultan Camii için, içerisinin aksine dışarıdan bakıldığında sadeliğin zirvesidir denilebilir. Bazı kaynaklar, sade ve dik olan camiyi, Mimar Sinan'ın geldiği yerdeki Hasan Dağı'na benzetmektedirler. (Bahadıroğlu, 2013)

Hadikatü-l Cevâmi'de camiden şöyle bahsedilir; “Caminin iki medresesi, okulu çifte hamamı, mahfili vardır. Okulun bitişiğindeki yüksek bir türbede bazı yakınlarıyla birlikte Rüstem Paşa'nın damadı Ahmed Paşa gömülüdür. Sultan Süleyman Han kızı Mihrimah Sultan, Miladi 1558 tarihinde vefat edip babasının türbesine gömülmüştür.” (Ayvansarayî, 1987)

Mihrimah Sultan Edirnekapı'daki camiden önce Mimar Sinan'a Üsküdar'da yine aynı isimle çift minareli bir cami daha yaptırmıştır. Üsküdar Mihrimah Sultan

Cami, bir kadın bani için yaptırılan çifte minareli caminin ilk örneği olması ile kadının Osmanlı medeniyetindeki, sanılanın aksine, güçlü ve belirgin yerini de gözler önüne sermiş bulunmaktadır. Edirnekapı ve Üsküdar'daki bu iki cami, Sinan ve Mihrimah Sultan arasında günümüzde efsaneleşmiş, romanlara ve hikâyelere konu olmuş bir aşk rivayeti de doğurmuştur. Rivayete göre yılın sadece birkaç gününde (Nisan ve Mayıs aylarında) bir caminin arka cephesinden güneş batarken diğerinden ay doğmaktadır ve Sinan bunu, “Güneş ve Ay” manasına gelen “Mihrimah” isminden esinlenerek yapmıştır. Nitekim söz konusu aşkın doğruluğu kanıtlanmamakla birlikte, İlber Ortaylı'ya göre “Hikâyenin bir fanteziden efsaneden öteye geçmesi mümkün değildir.”

Ayrıca, Gülru Necipoğlu Sinan Çağı kitabında, bu aşk kurgusunun ilk defa yazar “Arthur Stratten” tarafından Mimar Sinan hakkında yazdığı biyografik romanda bahsedildiğini ve yazarın bunu herhangi bir kaynağa dayandırmadığını belirtir.

Rüstem Paşa ile Mihrimah Sultan'ın kızları Ayşe Sultan'ın eşi olan Güzel Ahmed Paşa vefat ettiğinde Külliye'nin içerisinde caminin yanında yine Mimar Sinan'a yaptırılan türbeye defnedilmiştir. Güzel Ahmed Paşa Türbesi, Sinan'ın diğer birçok eserinde uyguladığı almaşık duvar örgüsü ile inşa edilmiştir.

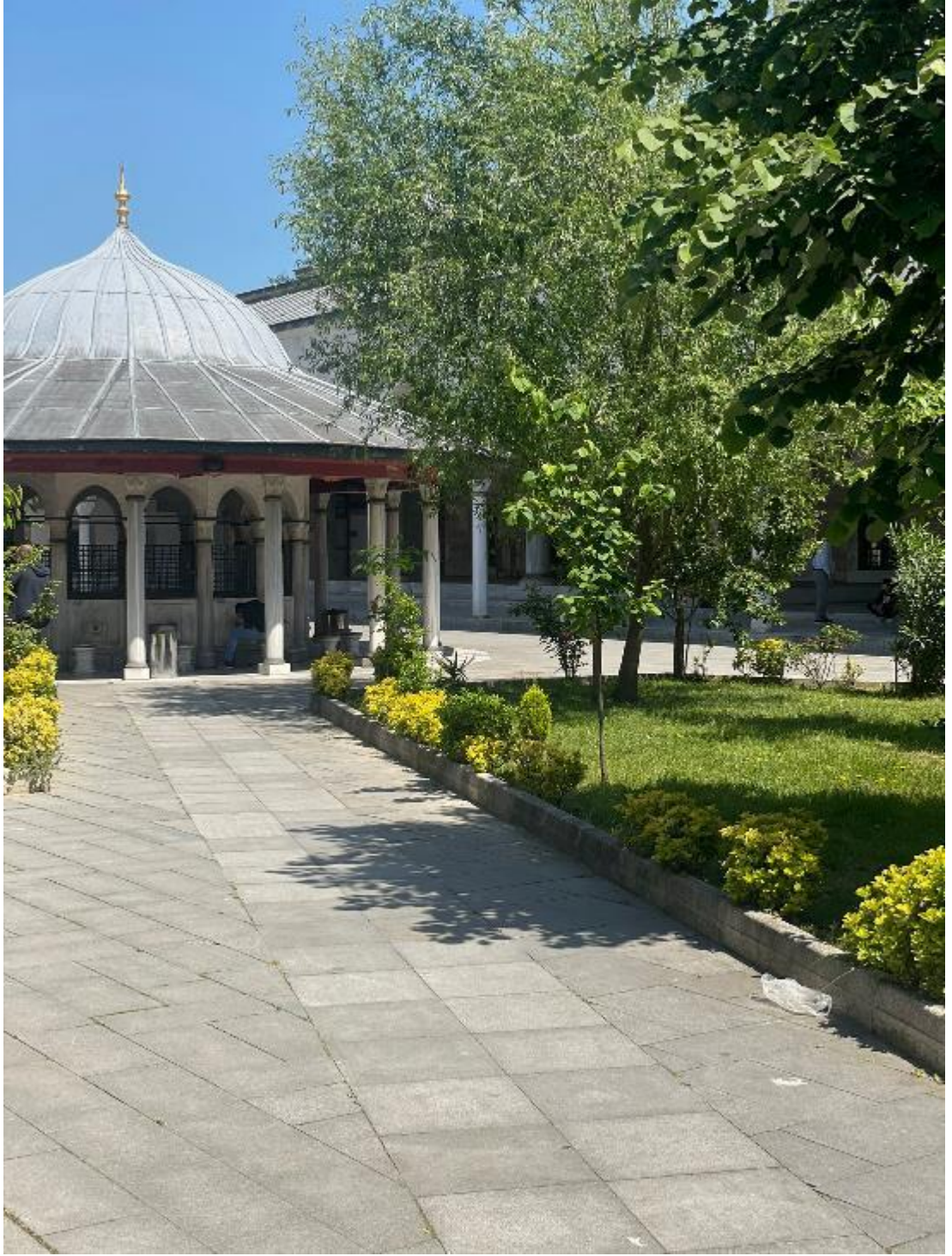
Hadikatü-l Cevâmi'de Mihrimah Sultan'ın Milâdi 1558 yılında vefat ettiği belirtilmiştir. Aptullah Kuran'a göre, caminin yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Miladi 1562-65 yıllarına tarihlenmekte, lâkin medreseye atanan ilk müderrisin 1568-69 yıllarında atandığı, vakfiyesinin ise 1570-71 yıllarında düzenlendiği göz önüne alınarak cami ve medresenin yapımına 1566'dan önce başlandığı ve Kanuni Sultan Süleyman'ın ölümünden sonra tamamlandığını düşünmek daha doğrudur. Dolayısı ile Mihrimah Sultan'ın babasının ölümünden daha sonra, büyük olasılıkla 1578 yılında vefat ettiğini kabul etmek mümkündür. (Kuran, 1986)

Resim 5. 51. Mihrimah Sultan Camii Yanında Güzel Ahmed Paşa Türbesi (Url-4)

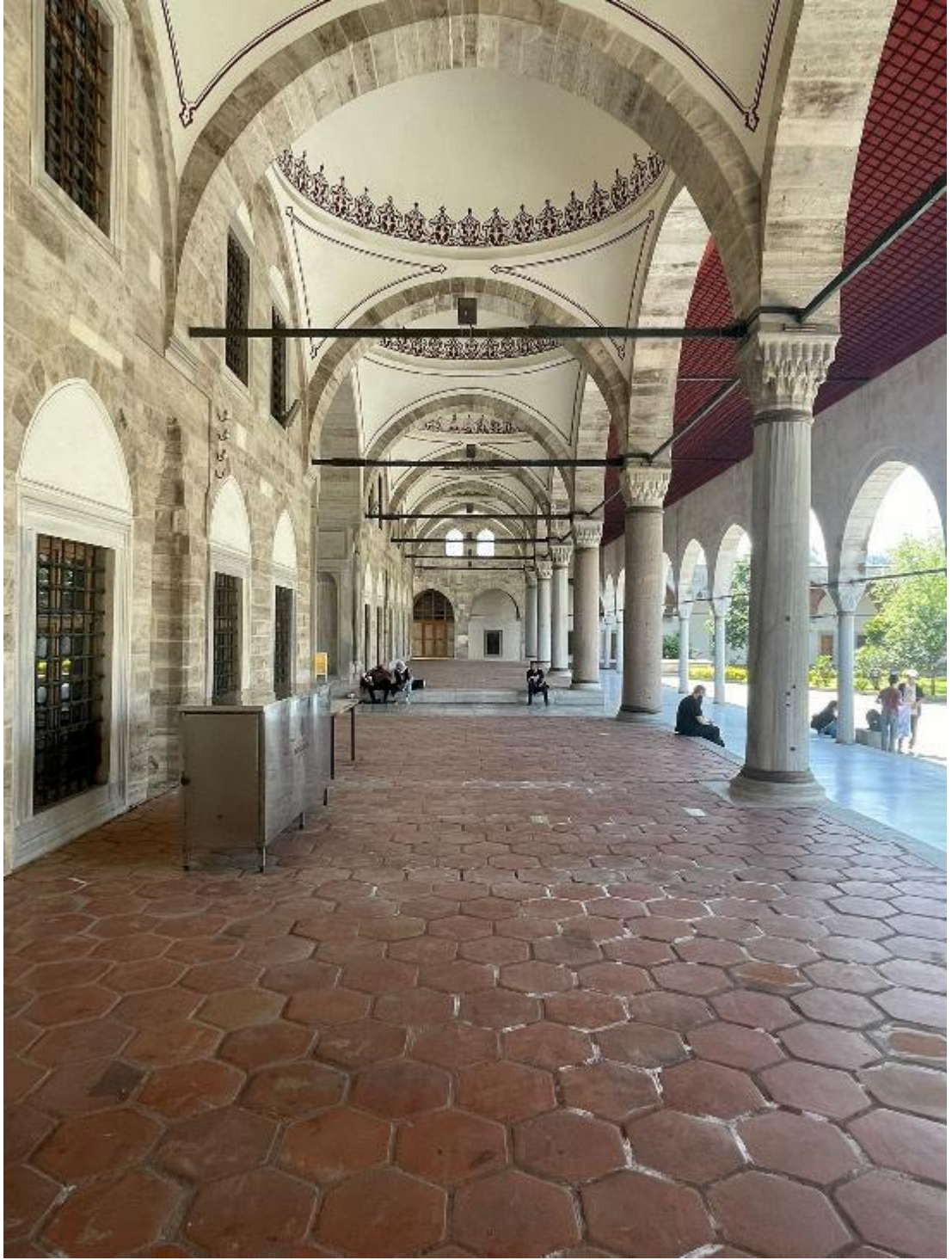
Resim 5. 52. Mihrimah Sultan Camii Hacı Muhittin Camii Sokak Giriş (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

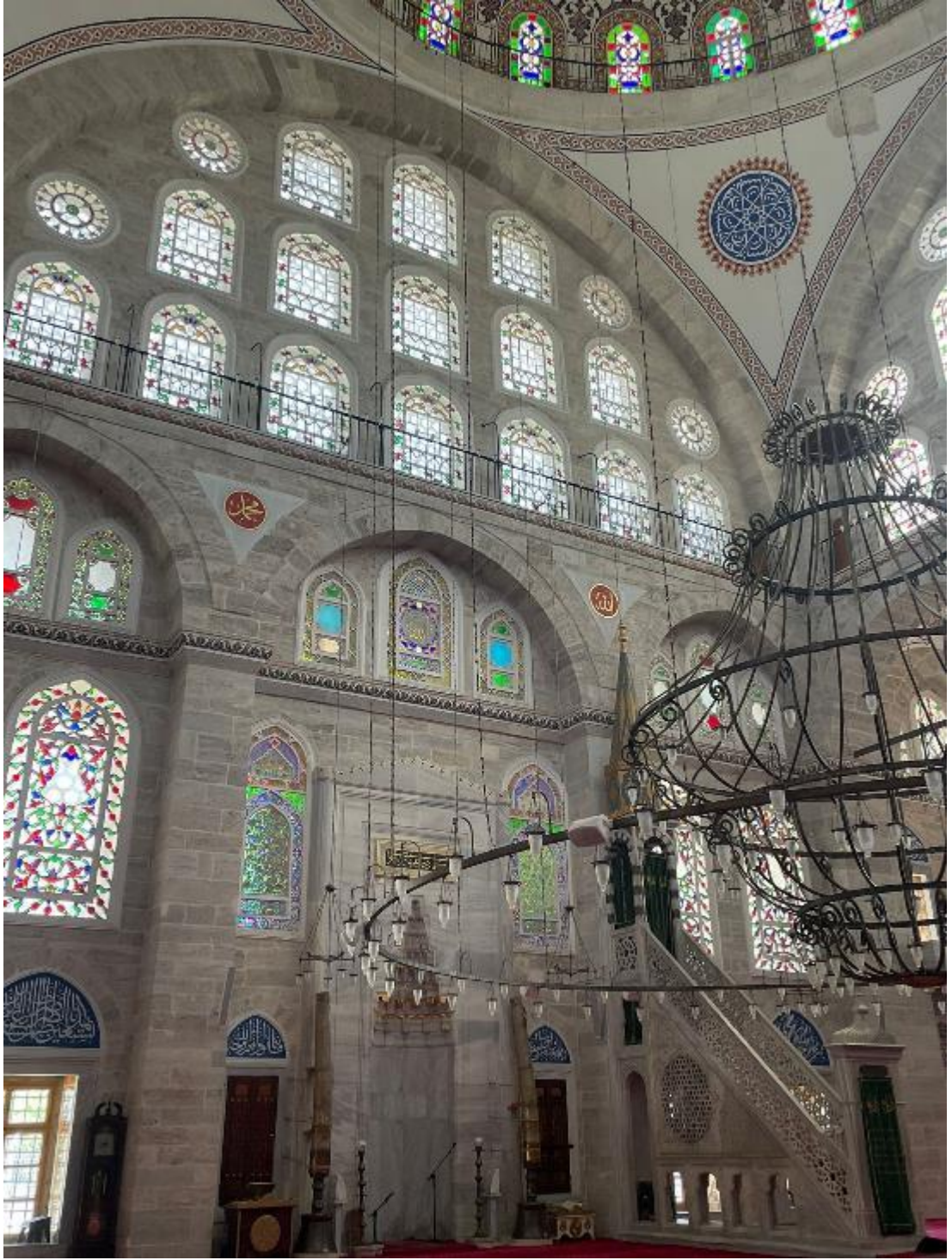
Resim 5. 53. Mihrimah Sultan Camii Şadırvan Avlusu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

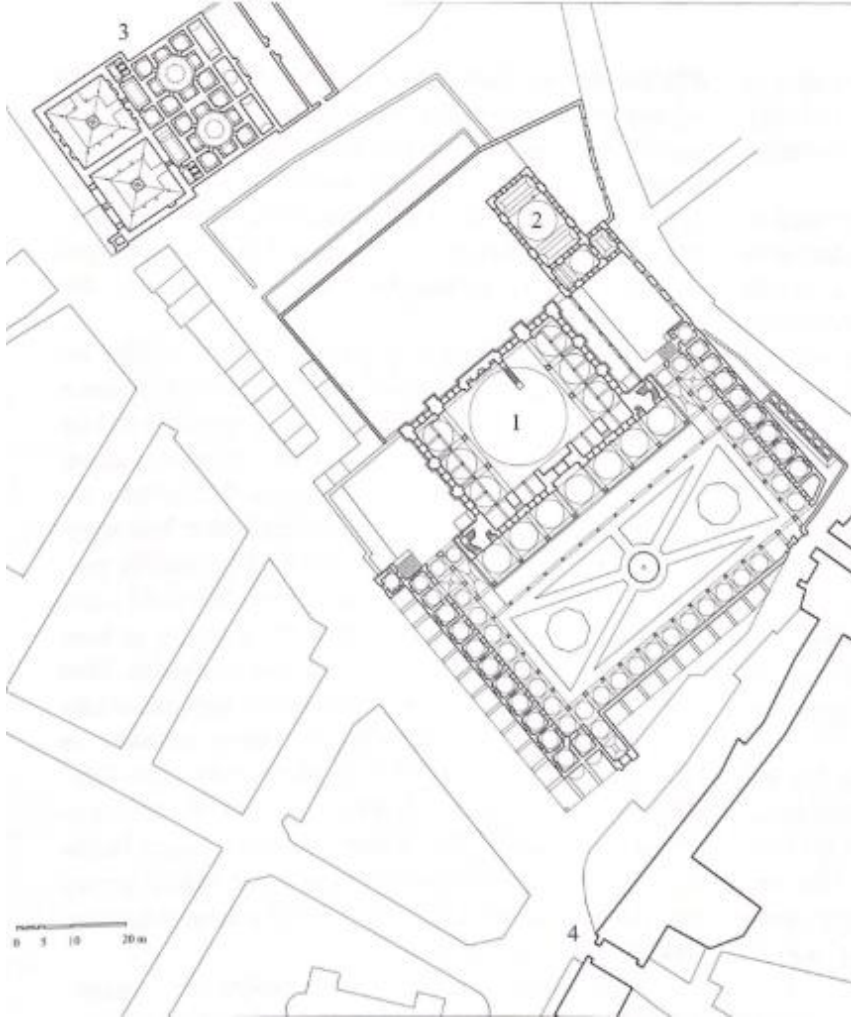
Resim 5. 54. Mihrimah Sultan Camii Avlu Revakları (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 55. Mihrimah Sultan Camii Avlu Revakları (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 56. Mihrimah Sultan Camii Kible Duvarı Vitraylı Pencereleri (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 57. Mihrimah Sultan Külliyesi Vaziyet Planı (Necipoğlu, 2017)

1. Cami ve medrese
2. Güzel Ahmed Paşa Türbesi ve Mektebi
3. Çifte hamam
4. Edirnekapı

Mihrimah Sultan Cami, Sinan'ın klasik dönem dikdörtgen planlı camileri arasında yer alır. 20.25 m çapındaki kubbesi, onu taşıyan yüksek dış duvarları ve ağırlık kuleleriyle bir bütün oluşturur. Sinan, kubbeyi dört büyük ağırlık kulesine basan pandantiflere oturtmuştur. Pandantiflerin oturduğu taşıyıcı ayaklar ise dört köşede adeta iç mekânda kubbeyi hiçbir taşıyıcı olmadan havada tutan gizemli birer dayanak halini almıştır. Sinan diğer eserlerine kıyasla Mihrimah Sultan Cami'sinde taşıyıcı olan dört büyük ayağı binanın dışında tutarak alışılmışın dışında bir

konstrüksiyon ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak iç mekânda kesintisiz büyüklükte ve bütünlükte bir kubbe-harim ilişkisi görülebilmektedir. Dış duvarlarındaki dört büyük kemere açılan altı sıra pencere caminin içini aydınlık ve oldukça ferah bir iç mekâna dönüştürmüştür. Pencerelelerde kullanılan vitraylar, minberin muazzam işçiliği, oldukça süslü olan mihrabı, bir hanım sultana yaraşacak zarafette ve sadelikte tasarlanmıştır.

Dışarıdan oldukça sade ve gösterişsiz görünen caminin iç mekânda yine sade lakin her detayının oldukça işçilikli ve tıpkı bir dantel gibi işlenerek nasıl bir şahesere dönüştüğünü görebilmek pek mümkündür. Caminin pencereleri vitraylı olmakla birlikte kubbe pencereleri daha renkli ve tezyinlidir. Caminin içerisinde çini görünmemekle birlikte bazı yerlerinde hat yazıları bulunmaktadır. Hat yazıları mihrab, minber ve kemer aralarında bulunur.

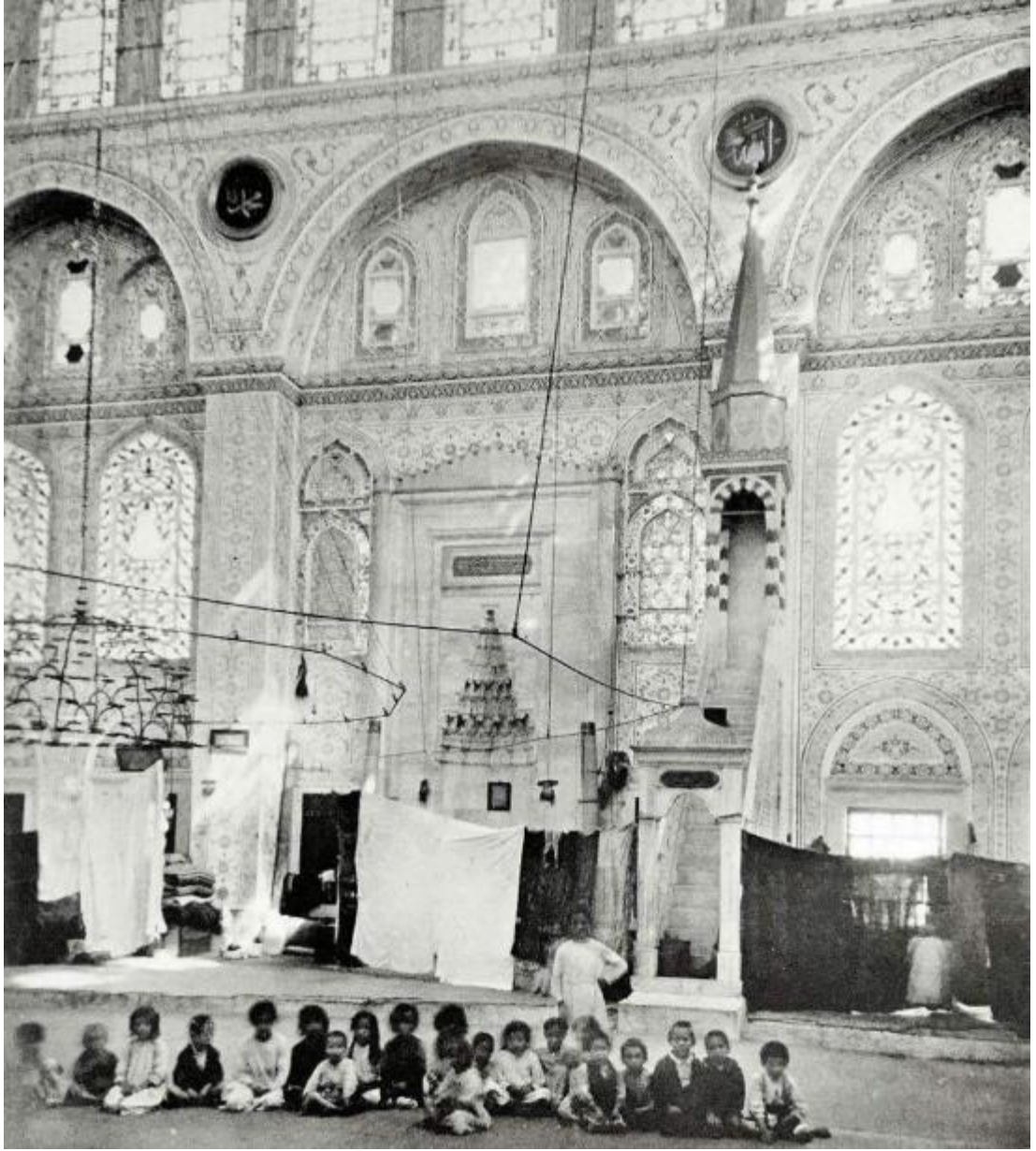
Cami birçok depremde zarar görmüştür. 1719 yılında meydana gelen depremde kubbe ve minaresinin yıkıldığı ve deprem sonrası onarım geçirdiği bilinmektedir. 1894 yılında yaşanan deprem neticesinde cami büyük hasara uğramıştır. Deprem sonrası camide restorasyon çalışmaları yapılmıştır. 1910 yılında tekrar onarıma girdiği bilinmekle birlikte kalem işi tezyinat haricinde bu onarımda neler yapıldığı tam olarak tespit edilememiştir. Cami, 1957 yılında tekrar tamir edilmiş ve bu onarım sırasında daha önceki restorasyonda yapılmış olan son dönem klasik kalem işleri tekrar yapılmıştır. 1969 yılında cami içerisindeki kalem işi tezyinat tekrar aynı motifler ile yenilenmiştir. Son restorasyon öncesinde cami içerisinde yoğun bir kalem işi tezyinatı mevcuttu. (Önel, Çobanoğlu)

Resim 5. 58. 1894 Depremi Sonrası Mihrimah Sultan Camii Cornelius Gurlitt

Mihrimah Sultan Cami'nin kalemişleriyle ilgili olarak yapılan görsel kaynaklar içerisinde rastlanan en eski görsel belge Cornelius Gurlitt'in yazdığı *İstanbul'un Mimari Sanatı* adlı kitapta bulunan fotoğraflardır. 1894 depremi sonrası yapının halini gösteren fotoğraflarda cami içerisinde kalemişleri görülmektedir. (Resim 6.15.)

Son olarak 17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen Kocaeli depreminde İstanbul'daki diğer pek çok eser gibi Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii de büyük hasar görmüştür. Mihrap cephesinde kemerin üzerindeki çatlak yarık haline gelmiş, mihrap cephesindeki ana kemer kilit taşı yerinden düşmüş, yan kemer taşları birbirinden ayrılmıştır. Ayrıca ana kubbede derin çatlaklar meydana gelmiş ve sıva dökülmeleri görülmüştür. 1999 depreminin ardından alınan teknik rapor doğrultusunda, 2007-2010 tarihleri arasında cami kapsamlı bir restorasyon süreci geçirmiştir. Statik açıdan tehlike arz eden minarenin kürsüye kadar olan kısmının sökülmesi yapılmış ve ardından aynı özelliğe sahip taşlar ve oranlarla minare yeniden inşa edilmiştir. (Sav, Kuşüzümü, 2010)

Resim 5. 59. 1910 Yılına Ait Mihrimah Sultan Camii Balkan Savaşları Sonrası Öksüz, Yetimler ve Kalemişleri (Url-42)

Mihrimah Sultan Medresesi, külliye'nin bir parçası olarak Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Caminin hemen yanında yer alan medrese, sıralanmış revaklı öğrenci odalarından oluşmaktadır. Dershanesi olmayan medresenin on yedi öğrenci odası bulunmaktadır. Kuzey ve Doğu cephesinde yer alan dükkânların yıkılarak kaldırıldığı bildirilmektedir. (Saatçi, 2020) Kaldırılan eski dükkânların kemer izleri günümüzde görülebilmektedir.

Resim 5. 60. Mihrimah Sultan Camii Medrese Duvarlarındaki Eski Dükkânların İzleri (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Kitabesi olmayan Mihrimah Sultan Medrese'sinin, daha önce de belirttiğimiz gibi medreseye ilk müderrisin 1568-69 yıllarında atandığı anlaşıldığı üzere tamamlanma tarihinin de bu yıllarda olduğu söylenebilmektedir.

Mihrimah Sultan Hamamı yine Mihrimah Sultan için Mimar Sinan tarafından 1565 yılında yapılmış külliye'nin bir diğer parçasıdır. Yan yana simetrik bir şekilde çifte hamam olarak yapılmıştır. Soyunmalıkları kare planlı sakıflı, sıcaklıkları haçvâri planlıdır. 20. yy.'da bir süre iplik fabrikası olarak kullanılmış, daha sonra 1960'lı yıllarda sahibi tarafından onarılarak kullanıma açılmıştır. (Saatçi, 2020)

12) SEMİZ ALİ PAŞA MEDRESESİ

Semiz Ali Paşa Medresesi, İstanbul Fatih Fevzi Paşa Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Yapı Mimar Sinan'ın bir külliye'den bağımsız olarak inşa ettiği klasik dönem medrese yapılarındandır. Banisi, Veziriazam Semiz Ali Paşa, devşirme kökenli olup Kanuni Sultan Süleyman döneminde Enderun'da yetişmiş, evveli yeniçeri ağalığı, Rumeli ve Mısır beylerbeyliği, ardından ikinci vezirlik ve son olarak veziriazam Rüstem Paşa'nın vefatı ile birinci vezirliğe yükselmiş bir devlet adamıdır.

Resim 5. 61. Semiz Ali Paşa Medresesi (Url-50)

Medresenin M.1558-59 yılında Mimar Sinan tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Yapının Nişanca Caddesi tarafındaki asıl girişi kapatılmış, giriş daha işlek olan Fevzi Paşa Caddesi tarafından dershanenin iki yanındaki geçitten verilmiştir. (Saatçi, 2020) Medrese, dikdörtgen plan şemasına sahip, on beş odalı revaklı avlulu bir yapıdır. Dershane binası Fevzi Paşa Caddesi tarafında kubbeli olarak yapılmıştır. Yapı almaşık duvar tekniği ile inşa edilmiştir. Medrese bir dönem İstanbul Verem Savaş Dispanseri olarak kullanılmış, şuanda ise Bilim ve İnsan Vakfı tarafından kullanılmaya devam etmektedir.

Resim 5. 62. Semiz Ali Paşa Medresesi Bilim ve İnsan Vakfı Girişi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 63. Semiz Ali Paşa Medresesi Avlu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Semiz Ali Paşa Medresesi, 2012 yılına dek sağlık merkezi olarak faaliyet göstermiş, daha sonra Bilim ve İnsan Vakfı tarafından devralınarak bir restorasyon süreci geçirmiştir. Restorasyonun ardından asli işlevine uygun olarak yeniden kullanıma açılmıştır. Medrese günümüzde çeşitli derslerin ve konferansların yapıldığı bir eğitim merkezi olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Medresenin restorasyonu yapılırken bugün mutfak olarak kullanılan Güneydoğu yönündeki dış avluda, Bizans döneminden kaldığı tahmin edilen bir su sarnıcı bulunmuştur. Sarnıcın olduğu zemin daha sonra cam döşeme ile örtülmüştür.

Resim 5. 64. Semiz Ali Paşa Medresesi Dış Avlu Sağda Bahsedilen Mutfak Alanı
(Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 65. Semiz Ali Paşa Medresesi Dış Avludaki Su Sarnıcı (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 66. Semiz Ali Paşa Medresesi Avlu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

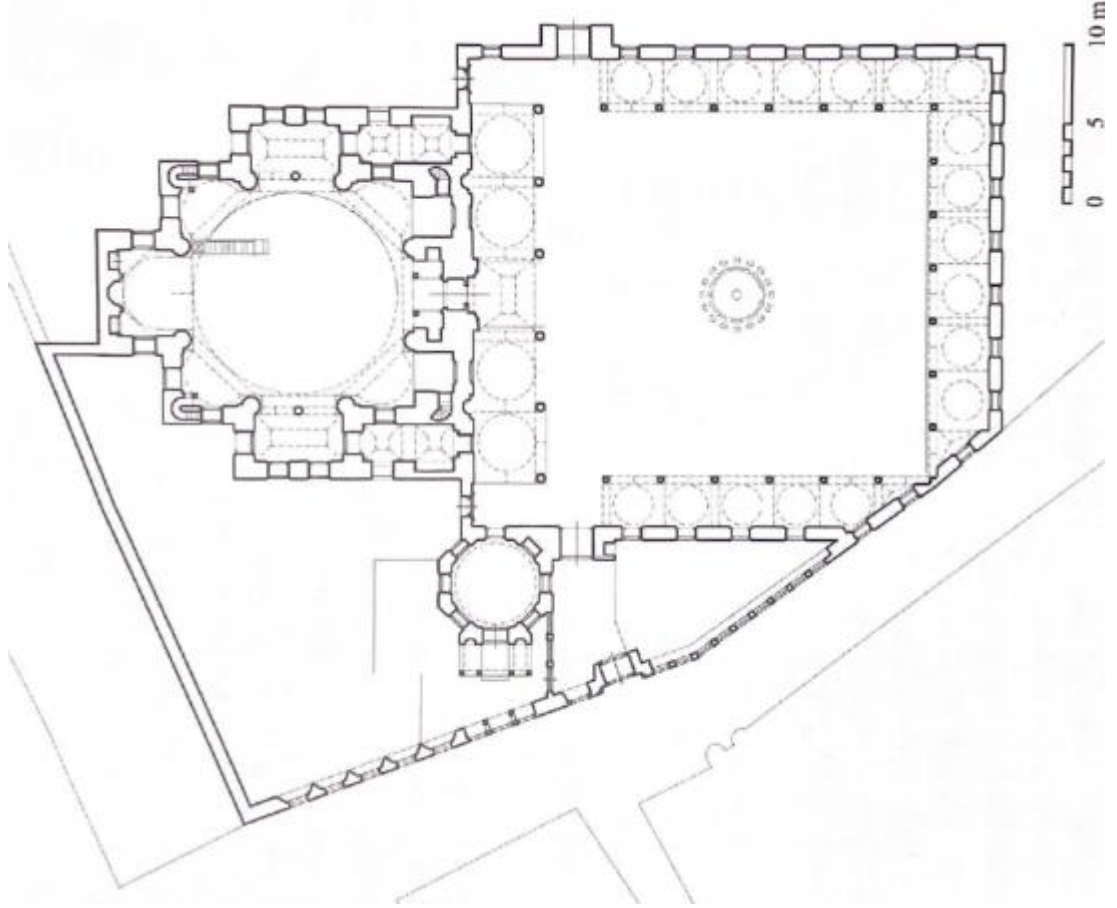
Resim 5. 67. Semiz Ali Paşa Medresesi Dershane Kapısı (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

13) NİŞANCI MEHMET PAŞA CAMİİ

Nişancı Mehmed Paşa Camii, İstanbul Fatih Karagümrük'te Nişanca Caddesi üzerinde yer almaktadır. Banisi, Osmanlı nişancılarından Nişancı Boyalı

Mehmed Paşa'dır. Aynı zamanda ikinci vezirliğe kadar yükselmiştir. Hadikatü-l Cevâmi'de Nişancı Mehmed Paşa ve Camii hakkında şöyle bahsedilir; " Kendisi Halep kadısı iken 950/1543 yılında orada vefat eden Pir Ahmed Paşa'nın oğludur. Caminin hariminde ayrı bir türbede gömülüdür. Mahlası Nâmi'dir. Uzun boylu büyük burunlu, görkemli, esmer yüzlü, övülmeye değer bir zattı. Şerefli caminin kapısı üzerinde caminin inşasına Tanrı'nın yardımıyla 992/1584 yılında başlanıp 997/1589 'da bittiğini gösteren nesir halinde bir kitabe vardır.

Caminin avlusunda fevkâni ve tahtâni kargir iki medrese vardır. Bitişindeki tekke zamanla vakfa gelir geldiğinde vasiyetine göre yaptırılmıştır. (Ayvansarayî, 1987)

Resim 5. 68. Nişanca Mehmed Paşa Camii Vaziyet Planı (Necipoğlu, 2017)

Resim 5. 69. Nişancı Mehmed Paşa Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Ayvansarayı'nın bahsettiği fevkâni ve tahtâni medresler günümüze ulaşamamıştır. Nişancı Mehmed Paşa Cami'nin tamamlanma tarihi Hadika'da da belirtildiği üzere Miladi 1589'dur bu da Mimar Sinan'ın ölümünden bir yıl sonrasını işaret etmekte dolayısı ile caminin Sinan tarafından tamamlanmadığı bilinmektedir.

Ayrıca eser, Tezkiretü'l Ebniye'de anılmaz ve sadece Tuhfe'de zikredilmektedir. (Necipoğlu, 2017)

Saatçi'ye göre camii, Mimar Davut Ağa tarafından yapılmış veya tamamlanmıştır. (Saatçi, 2020) Aptullah Kuran'da bu görüşü destekleyerek yapıyı 16. Yüzyılın en ilginç vezir camilerinden biri olarak nitelendirmiştir. (Kuran, 1986)

Nişancı Mehmed Paşa Camii, kesme taştan yapılmış camii ve almaşık duvar tekniği ile yapılmış avlu, şadırvan ve türbeden oluşan bir külliye niteliğindedir. Caminin yine kesme taştan tek şerefeli bir minaresi vardır. Son cemaat yeri beş bölümlü ve kubbeleri avlu kubbelerinden biraz daha büyüktür. Caminin beden duvarlarında üç sıra pencere dizisi yer almaktadır. Plan şemasından da anlaşılacağı üzere caminin belirgin bir mihrap çıkıntısı bulunmaktadır. Sekiz ağırlık kulesinin taşıdığı sekizgen bir kaide üzerine oturmuş 14.20 metre çapındaki kubbeyi, dört yarım kubbe ve köşelerdeki daha küçük dört yarım kubbe desteklemektedir. Caminin içerisinde özellikle barok dönemde yapılan onarımlar dikkat çekmektedir.

Öyle ki son cemaat yerine açılan cümle kapısının her iki yanında yer alan kitâbelerde caminin, III. Mustafa zamanında Mehmed Paşa'nın torunu Şükrullah Efendi tarafından 1180 (1766-67) yılında, II. Mahmud zamanında da Şeyhülislâm Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi tarafından 1835'te esaslı onarımdan geçtiği yazılıdır. (Url-43)

Nişancı Mehmed Paşa Cami'sinin diğer vezir camileri içindeki yeri ilgi çekicidir. Öyle ki, caminin 14.20 metre çapındaki kubbesi, veziriazam Sokollu'nun 11.80 metre çaplı kubbesinden büyüktür. Mimar Sinan'ın payitahtta divan-ı hümayun mensuplarına tasarladığı camiler arasında, bu caminin kubbe boyutlarını sadece veziriazam Rüstem Paşa'nın adına Tahtakale'de yaptırdığı Rüstem Paşa Cami'nin 15.20 metre çapındaki kubbesi geçer. (Necipoğlu, 2017) Bu tespit Kuran'ın görüşünü destekler vaziyettedir. Sekizgen planlı ve kubbeli türbe yapısını Nişancı Mehmed Paşa sağlığında yaptırmış ve 1594'deki ölümü üzerine buraya defnedilmiştir. Caminin kuzeydoğusunda yer alan türbe cami gibi kesme taştan yapılmıştır. Türbenin kemerli giriş kapısının iki yanında da birer niş yer almaktadır.

Camii avlusu demir korkulukla bölünerek yine demir bir kapı ile giriş sağlanmaktadır. Son cemaat yerinin sol önünde bir su kuyusu da camide dikkat çeken özelliklerden birtanesidir.

Resim 5. 70. Nişancı Mehmed Paşa Camii Şadırvan Avlusu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 71. Nişancı Mehmed Paşa Camii Şadırvan Avlusu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

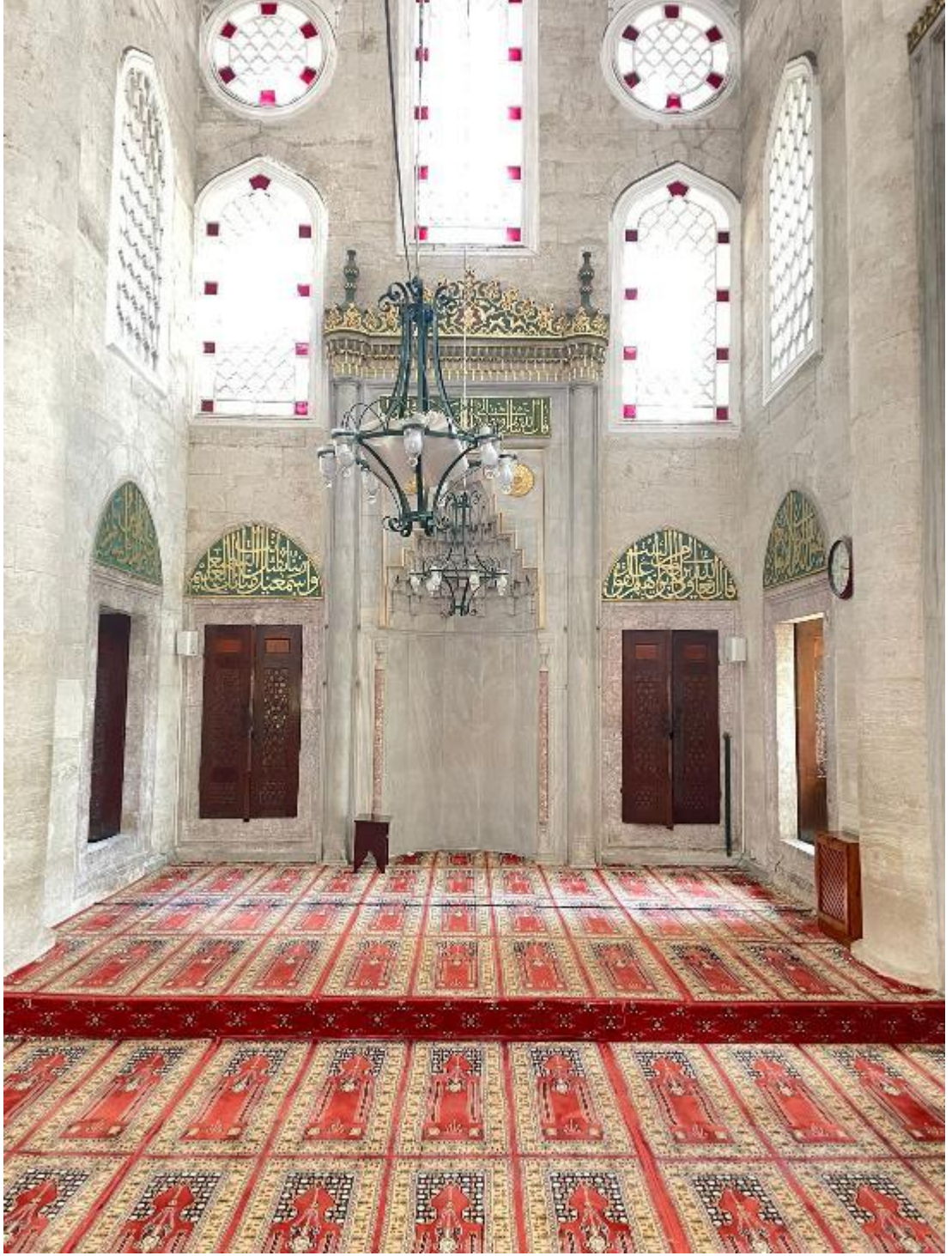
Resim 5. 72. Nişancı Mehmed Paşa Camii Son Cemaat Yeri Önünde Su Kuyusu
(Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

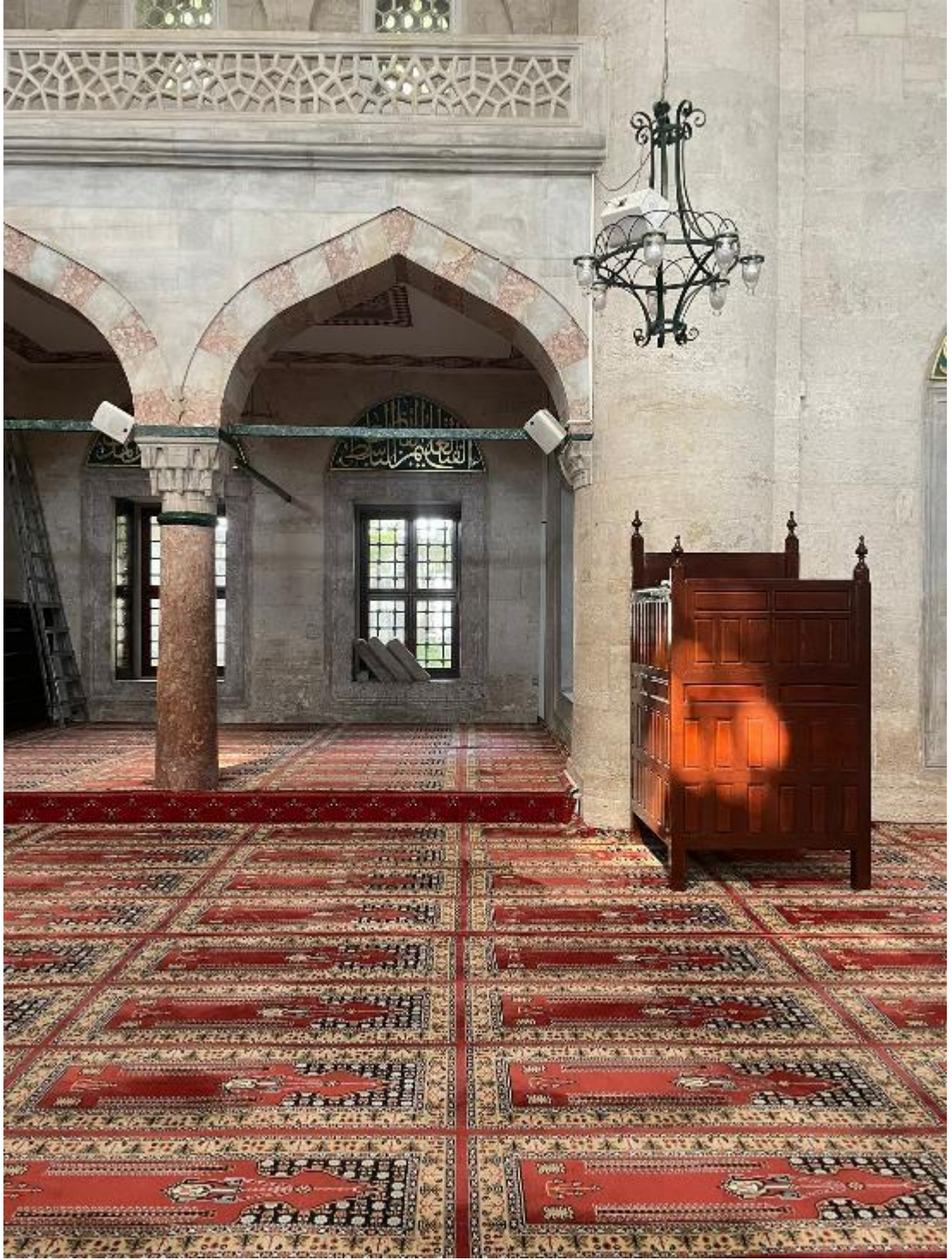
Resim 5. 73. Nişancı Mehmed Paşa Camii Giriş Kapısındaki Kitabeler (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Caminin içerisinde özellikle barok dönemde yapılan onarımlar dikkat çekmektedir. Öyleki son cemaat yerine açılan cümle kapısının her iki yanında yer alan kitâbelerde caminin, III. Mustafa zamanında Mehmed Paşa'nın torunu Şükrullah Efendi tarafından 1180 (1766-67) yılında, II. Mahmud zamanında da Şeyhülislâm

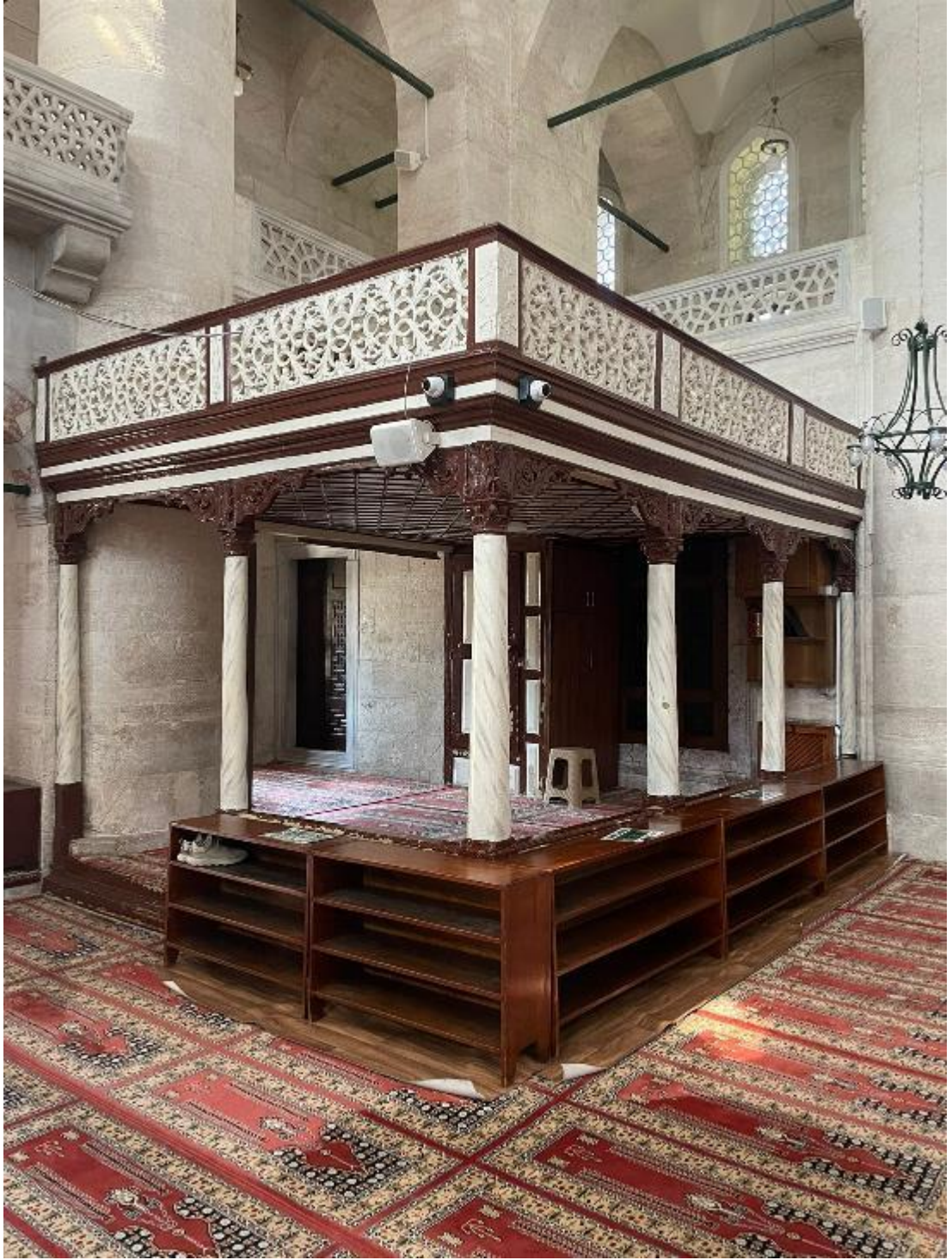
Mekkîzâde Mustafa Âsım Efendi tarafından 1835'te esaslı onarımdan geçtiği yazılıdır. (Url-43)

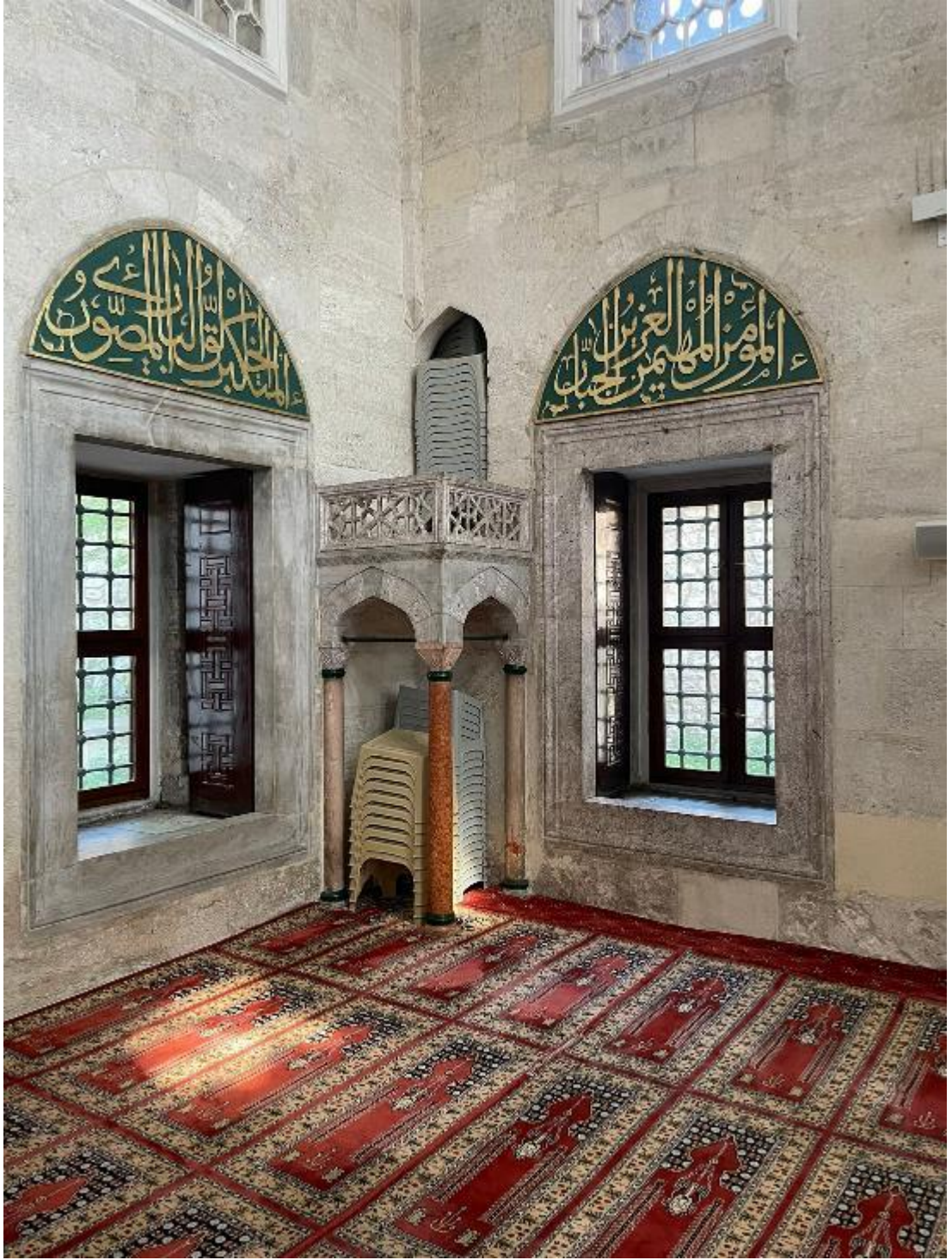
Resim 5. 74. Nişancı Mehmed Paşa Camii Mihrap Duvarı (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 75. Nişancı Mehmed Paşa Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 76. Nişancı Mehmed Paşa Camii Mahfili (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 77. Nişancı Mehmed Paşa Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

14) MESİH ALİ PAŞA CAMİİ

Mesih Ali Paşa Camii, İstanbul Fatih Yenibahçe’de, Eski Ali Paşa Caddesi ile Akşemseddin Caddesi’nin kesiştiği köşede bulunmaktadır. Cami, Mesih Mehmed Paşa Cami olarak da bilinmektedir. Banisi, Bosna asıllı ve saraya devşirme olarak getirildikten sonra hadım edilmiş, sarayda hazinedarlık, üçüncü, ikinci ve birinci vezirlik görevlerinde bulunmuş devlet adamı Mesih Paşa’dır. Camii Mimar Sinan’ın Mesih Ali Paşa için yaptığı son dönem eserlerinden birisidir.

Yapım tarihi 1585-86 olan caminin Mimar Davut Ağa tarafından tamamlandığı tahmin edilmektedir. (Saatçi, 2020)

Resim 5. 78. Mesih Ali paşa Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Hadikatü’l Cevami’de Mesih Ali Paşa Camii hakkında şöyle bahsedilir; “ Camii bir tarafından fevkanîdir. Sadrazam Hadım Mesih Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Caminin önündeki çarşı ve hamam, yakınlardaki Zencirlikuyu’da bulunan caminin sahibi Hadım Ali Paşa’nın vakfı olduğundan onun ismiyle anılır.

Aslında bu camii yerinde Hasan Paşa adlı bir vezirin mescidi varken, Mesih Paşa bu camiyi yaptırmak isteyince mescid, sahibi Hasan Paşa'nın da muvafakiyetiyle Karagömrük civarında uygun bir yere nakledilmiştir. Bitişindeki okul Hasan Paşa'nın binasıdır. Altındaki çeşme Mesih Paşa'nındır.” (Ayvansarayî, 1987)

Mesih Paşa'nın sadrazamlıktan azledilmeden evvel şerefli camiyi tamamladığını belirten Hadika'da caminin yapım tarihinin de belirtildiği giriş kapısındaki kitabede şöyle yazmaktadır;

Hamd-ı Lillâh âsaf-ı âdil muvahhid-i pâk-i din

Eyledi bu Cami'in bünyâdını bî kıl ü kal

Etti ihya vahy-i Hakkıyla çün ol İsa nefes

Vuslat-ı Hakka tarik-i Cennete oldu delil

“ Ol vezir-i azamın namı Mesih-i canfeza

Dü cihanda maksudun Hudâya kıl sebîl.”

Latif-i Kudsî dedi itmamnun tarihini

Bu makam oldu ibadetgâh makbul-ı Celil 994 (Miladi 1586)

Günümüz Türkçesi ile:

Allah'a şükür, adaletli Âsaf ve temiz imanlı tevhid ehli

Bu camiyi boş konuşmadan bina etti

Bu isa yaradılışlı kişi ilâhi vahiyle ona yeniden can verdiği için

Cami Tanrı'ya kavuşmaya giden yol ve cennetin kanıtı oldu

Veziriazamın adı, can veren Mesih

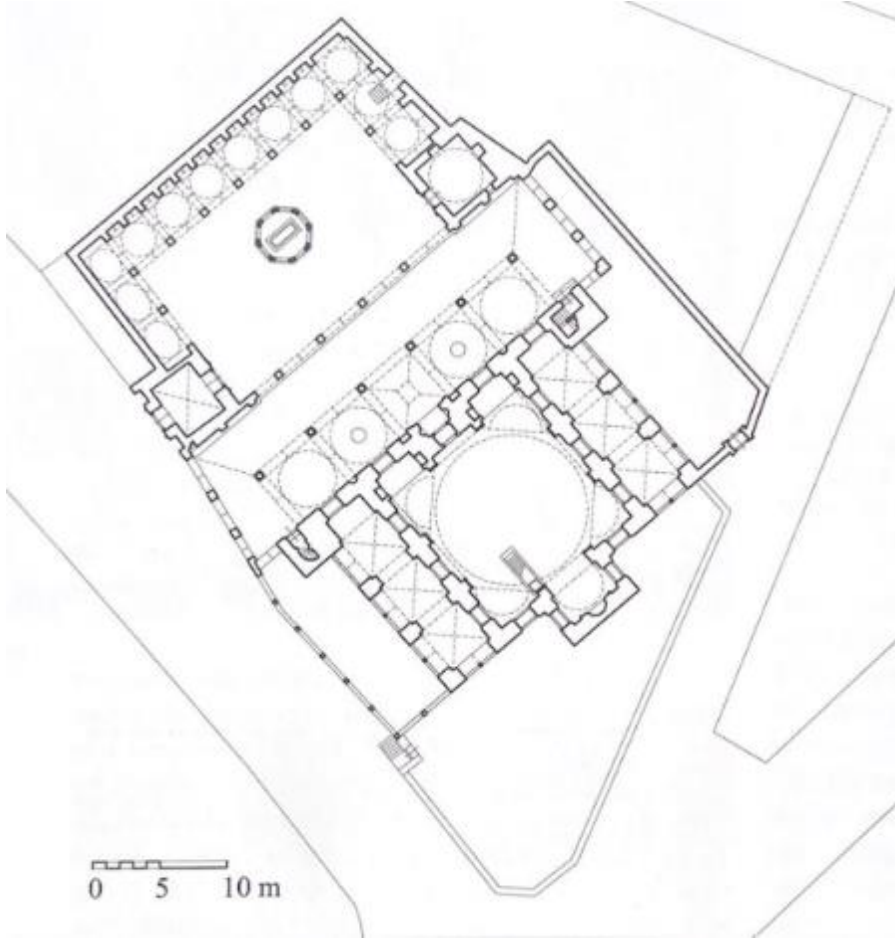
Her iki dünyada Allah'ım arzusunun suyunu akıt

Gaipten kutsal seslenici tamamlanmasının tarihini dedi:

“Bu makam, Allah katında ibadet yeri olarak kabul gördü.” 994 (Miladi 1586)

Mesih Ali paşa Camii, dikdörtgen plan şeması ve mihrap çıkıntısı ile plan tipi olarak yakın tarihlerde yine Sinan tarafından Manisa'da inşa edilen Muradiye

Camii ve Fatih Çarşamba'da bulunan Mehmed Ağa Camii ile benzerlik gösterir. Bu plan şeması, Sinan'ın özellikle son dönem eserlerinde sık karşılaşılan bir üsluptur. Orta mekânın Fatih Karagümrük semtinde yer alan Nişancı Mehmed Paşa Camii sekiz dayanağa oturan şemanın, Sinan'ın elinde en gelişmiş örneğidir. (Saatçi, 2020)

Resim 5. 79. Mesih Ali paşa Camii Vaziyet Planı (Necipoğlu, 2017)

Mesih Ali Paşa Camii yukarıda da belirtildiği üzere, sekizgen bir kasnağa oturtulan çapı 12.80 metre bir kubbe, kubbeyi taşıyan sekiz ağırlık kulesi ve yarım kubbelerle desteklenen bir mimariye sahiptir. Cami kesme taştan yapılmıştır. Caminin harimini bölen yan kanatları iki yanda üçer gözlü revaklarla mahfiller oluşturmuştur. Cephelerde iki sıra halinde dizilmiş büyükçe pencereleri ve yarım kubbelere açılmış üçer ışıklık penceresiyle oldukça aydınlık ve ferah bir iç mekân elde edilmiştir. Cephelerde bulunan fevkâni pencereleri vitraylı ve oldukça süslü iken alt sıradaki pencereler demir parmaklıklı ve mermer sövelidir. Yarım kubbelerde bulunan üçlü pencereleri de vitraylı ve süslüdür. Caminin çıkıntılı mihrabının etrafını çevreleyen

mavi İznik çinileri yan duvarlardaki ikişer pencere alınlığında da kullanılmıştır. Mesih Ali Paşa Camiinin görece sade bezemeli iç mekânı, Mesih Paşa'nın süsten kaçan, zâhidlik temayülü ile uyumludur. Mukarnas kavsaralı beyaz mermer mihraba dantel gibi işlenmiş zarif bir minber eşlik eder.(Necipoglu, 2017)

Caminin batı tarafında konumlandırılmış tek şerefeli kesme taştan yapılmış bir minaresi bulunmaktadır. Aptullah Kuran'a göre caminin en ilgi çeken bölümü avlusudur. Kuran'a göre Çevresinde medrese odaları bulunmayan revaklı bir avluya sahip ilk vezir camii Mesih Paşa Camiidir.(Kuran, 1986)

Derinliği fazla olmayan avluyu iki ucu kubbeli kayyum ve müezzin odalarına saplanan on iki gözlü küçük kubbelerle örtülü bir revak kuşatır. Caminin son cemaat yeri girişin her iki yanında oluşturulan ikişer kemerli revaklı alandır. Caminin avlusunda yer alan şadırvanvâri yapı ise Mesih Ali Paşa'nın açık türbesidir. Bu uygulama da daha önce örneklerine rastlanmayan farklı bir üsluptur.

Mesih Ali Paşa Camii'nin 1834 İstanbul depreminde büyük hasar aldığı bilinmektedir. Fransız Mimar ve Sanat Tarihçisi Albert Gabriel 20.yy başlarında İstanbul'un pek çok yerini gezen ve fotoğraflayan yabancı seyyahlardan biridir. Kendisinin Muhtemelen 1834 depremi sonrası 20.yy başlarında fotoğrafladığı Mesih Ali Paşa Camii'nin depremde hasar görmüş olduğu ve minaresinin yıkıldığı görülebilmektedir. Caminin son geçirdiği restorasyon 2018-2022 yılları arasındadır.

Resim 5. 80. Mesih Ali Paşa Camii Albert Gabriel'in Objektifinden 20.yy Başları (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 81. Mesih Ali Paşa Camii M.1585 Tarihli Kitabesiyle Giriş Kapısı
(Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 82. Mesih Ali Paşa Camii Dışında Cadde Üzerindeki Dükkânlar (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

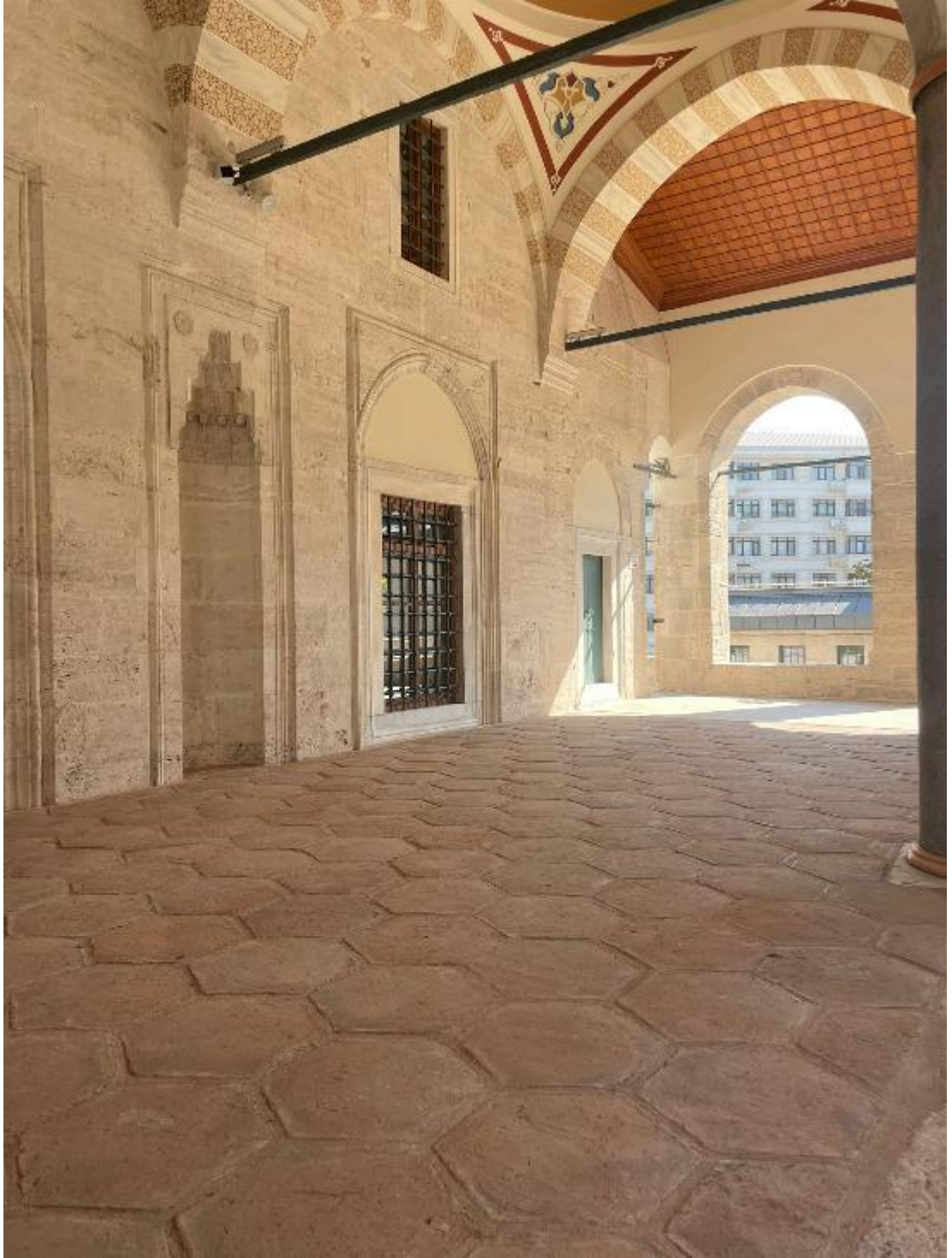

Resim 5. 83. Mesih Ali Paşa Camii Avlusu (Ortada Mesih Ali Paşa'nın haziresi, bir alt kotta şadırvan duvarı) (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Mesih Ali Paşa Camii'nin önemli bir özelliği, abdest musluklarının avlunun ortasında değil bir alt kotta avlu duvarında sıralanmış olmasıdır.

Resim 5. 84. Mesih Ali Paşa Avlu Duvarındaki Abdest Muslukları (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 85. Mesih Ali Paşa Camii Son Cemaat yeri (Fotograf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

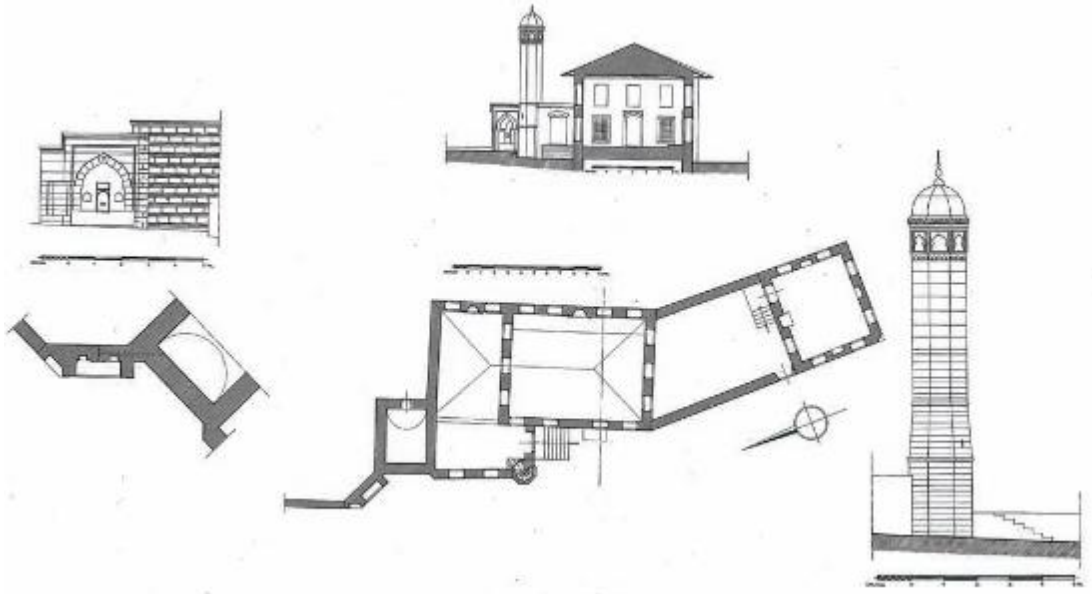

Resim 5. 86. Mesih Ali Paşa Camii Çini Çerçeveseli Mihrap Duvarı (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

15) MİMAR SİNAN MESCİDİ

Mimar Sinan Mescidi, İstanbul Fatih Yenibahçe’de, Akşemseddin ve Bali Paşa Caddeleri’nin kesiştiği yerde bulunmaktadır. Mimar Başî Sinan’ın kendi adına yaptığı son dönem sakıflı camilerindendir. Sinan’ın son dönemlerinde inşa ettiği mütevazı bir camidir. Hadikatü’l Cevami’de mescidin yerinin Süleymaniye civarında olduğu belirtilse de bu doğru değildir.

Bununla birlikte yine Hadika’da mescidin civarında bir okul ve çeşmenin varlığından söz edilmektedir. Ayrıca şöyle zikredilir ; “Ve bu mescide mahsus olan hayırlı bir şekildir ki yazlık bir mescidi de kışlık olan bu mescid bitişiğinde bina olup biri kışlık ve biri yazlık iki mescidlerdir. Lâkin minberi kışlık olandadır.” (Ayvansarayî, 1987) Hadika’da da bahsedildiği üzere mescidin biri yazlık ve biri kışlık olmak üzere iki bölümü vardır. Mescid, Tezkiretü’l-ebniye’de “Yenibahçe yakınında bu aciz kulun mescidi”, Tezkiretü’l-bünyan’da ise:“bu fakir-ül hakirin mescidi” şeklinde kaydedilmiştir. Sema Doğan, Mimar Sinan Mescidi’nin Sinan’ın vakfettiği tek mescid olduğunu belirtir.(Doğan, 2012) Mescidin girişinde yapım tarihini M.1573 olarak belirten bir kitabe bulunmaktadır.

Resim 5. 87. Mimar Sinan Mescidi Ali Saim Ülgen Restitüsyon Çizimi (Doğan, 2012)

Resim 5. 88. Mimar Sinan Mescidi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 89. Mimar Sinan Mescidi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Mimar Sinan Mescidi'ni özel kılan hem Sinan'ın kendi vakfiyesi adına yapmış olduğu bir mescid olması hem de kuşkusuz minaresinin bu zamana kadar gördüğümüz klasik şerefeli minarelerden farklı olmasıdır. Minare, köşegen planlı, mütevazı ölçülerde ve şerefesizdir. Sinan minarede, mütevazı kubbenin altına müezzin yeri denilebilecek süslü açıklıkları olan bir balkon inşa etmiştir.

İstanbul tarih boyunca pek çok yangın ve deprem geçirmiş, birçok tarihi yapı zaman zaman büyük hasar görmüştür. 1918 yılında Fatih'te çıkan ve büyük bir alana yayılan yangında birçok evin, mahallenin ve tarihi yapıların zarar gördüğü bilinmektedir. Yangın özellikle Suriçi'nde bulunan ev, dükkân, mektep, camii, mescid ve tekke olmak üzere toplam yedi bin beşyüz yapının yok olmasına sebep olmuştur. (Url-44) Onlardan bir tanesi de Mimar Sinan Mescidi'dir.

Kaynaklarda belirtildiğine göre mescid minaresi dışında neredeyse tamamen zarar görmüştür. C. Gurlitt'in 1910 yılında çizmiş olduğu kroki, Ali Saim Ülgen'in 1944 yılında çizdiği restütisyon projesi ve 1973 kazıları ışığında mescid 1976 yılında yeniden ihya edilmiş ve ibadete açılmıştır. (Doğan, 2012)

Resim 5. 90. Mimar Sinan Mescidi (1969) (Url-51)

16) HÜSREV PAŞA TÜRBEŞİ

Hüsrev Paşa Türbesi, İstanbul Fatih Yenibahçe’de, Hüsrev Paşa Sokak üzerinde bulunmaktadır. Banisi, Boşnak asıllı bir devşirme olan, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde Beylerbeyliği, dördüncü ve ikinci vezirlik gibi görevlerde yer alan devlet adamı Hüsrev Paşa’dır. Tarihte Deli Hüsrev Paşa veya Divane Hüsrev Paşa olarak da bilinir. Abisi II. Selim vezirlerinden Lala Mustafa Paşa’dır. Hüsrev Paşa’nın veya Deli Hüsrev Paşa’nın “Deli” lakabını almasının elbette bir sebebi vardı: Hüsrev Paşa, Divân-ı Hümâyûn’da ikinci vezir olarak görev yaparken, yaşadığı bir tartışma neticesinde devlet hizmetine bir daha getirilmemek üzere 1544 tarihinde görevinden azledilmiştir. Rivayete göre görevden el çekirildiği için çok üzölen Paşa, zehirlenebileceği korkusuyla on yedi gün yemek yemeyerek kendini açlığa mahkûm etmiş ve kısa bir süre sonra muhtemelen de 1544 yılının sonunda veya 1545 yılının başında vefat etmiştir. (İğüs, 2021)

Türbe Mimar Sinan’ın erken dönem yapılarından ve ilk yaptığı eserlerdendir. Oldukça süslü bir taş işçiliğine sahip olan türbenin yapım tarihi giriş kapısının üzerindeki kitabede M.1546-47 olarak belirtilmiştir. (Saatçi, 2020) Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*’ne göre türbenin civarında mektep, çarşı ve çeşmesi vardır.

Resim 5. 91. Hüsrev Paşa Türbesi Tarihi Bilinmiyor (Salt Araştırma)

Ayrıca Mısır beylerbeyliği zamanında Kahire’de geçit, sarnıç, çeşme ve mektep gibi tesisler, Diyarbekir beylerbeyliği sırasında burada bir cami, medrese ve hanlar yaptırdığı bilinmektedir. Hüsrev Paşa’nın Halep’teki Hüsreviyye Camii ve Külliyesi de Mimar Sinan’ın eseridir. (Url-45) Türbe oldukça süslü bir taş işçiliği ile sekizgen plan şemasına göre yapılmıştır. Sekizgen kasnak üzerine oturtulmuş kubbesi, sekiz köşesinde sütunceler ve süslü alınlıklar vardır. Türbenin duvar yüzeylerinde İki sıra halinde pencereler bulunmaktadır.

Resim 5. 92. Hüseyin Paşa Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

17) BALİ PAŞA CAMİİ

Bali Paşa Camii, İstanbul Fatih Yenibahçe'de Akdeniz Caddesi ile Bali Paşa Caddesi'nin kesiştiği yere yakın bir mevkide bulunmaktadır. Hüsrev Paşa Türbesi'ne oldukça yakındadır. Bali Paşa Camii'nin esasen Mimar Sinan tarafından yapılıp yapılmadığı tartışmalı bir konudur. Bazı kaynaklar Sinan'ın ilk eserlerinden olduğunu belirtirken bazı kaynaklarda Sinan'ın camiyi yalnızca onardığını belirtmiştir. Öyle ki Gülru Necipoğlu'nun *Sinan Çağı* kitabında da, Bali Paşa Camii Sinan tarafından yenilenen camiiler arasında gösterilmektedir. Necipoğlu, camiyi muhtemelen Sinan yeniden inşa etti veya tamamladı şeklinde ifade etmektedir. (Necipoğlu, 2017) Saatçi'ye göre de camii Sinan tarafından onarılmıştır. (Saatçi, 2020) Ayrıca Afet İnan'ın *Mimar Koca Sinan* kitabında Tezkiretü'l Ebniye'de Sinan'ın adı geçen eserleri listesinde Bali Paşa Camii'nin de adı geçmektedir. (İnan, 1968) Banisi Sultan II. Bayezid'in vezirlerinden İskender Paşa'nın damâdı Bâli Paşa'dır. Fakat caminin tamamlanması Bâli Paşa'nın eşi Hümâ Hatun tarafından gerçekleşmiştir.

Hadika'da Bali Paşa Camii hakkında şöyle bahsedilir; “ Mescid fevkanidir. Sultan Beyazıd Veli'nin vezirlerinden Bâli Paşa tarafından yaptırılmasına başlanmıştır. Kendisine tamamlamak nasip olmamıştır. Eşi ve Beyazıd Veli'nin kızı Hümâ Sultan mescidi tamamlamıştır. “ Ayrıca Hadika'da caminin yapım tarihini de belirten kitabesinde şöyle yazıldığı belirtilmiştir;

Yapdı bu Cami'i Hümâ Hatun

Binti Skender-i zaman ol mah

Hak kabul ide gösterüb didâr

Kula mahşerde şevkat ana İlâh

Didi ânın hudyâ tarihini

Mescid-i ümmet-i Rasulullah (910 M.1504/05) (Ayvansarayî, 1987)

Hadikatül Cevami'de caminin Sultan Beyazıd Veli'nin vezirlerinden Bâli Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilir ancak Kazan'a göre, kitabedeki Hüma Hatun'un II. Bayezid'in kızı değil, onun vezirlerinden İskender Paşa'nın kızı ve Bali Paşa'nın zevcesi olduğu anlaşılmıştır. Bütün karışıklıklara yol açan husus ise, kitabedeki tarihi bildiren mısranın ebced hesabıdır. Buna karşılık önemli bir belge olan İstanbul Vakıflar Tahrir Defteri 953 (7 546) adlı kitapta, bu caminin ibadete açık ancak

vakfiyesinin henüz tescil edilmediği öğrenilmektedir. Bu da caminin tamamlanma tarihini 1504/05 tarihlerinden daha ileriye çekmektedir. (Kazan, 2005)

Camii kesme taştan kare plan şemasına göre yapılmıştır. Yine kesme taştan tek şerefeli bir minaresi vardır. Kubbeye geçişte pandantifler kullanılmıştır. Cephelerinde üçer sıra pencere açıklıkları bulunmaktadır. Pencerelelerinde renkli vitraylar göze çarpmaktadır. Camii geçirdiği depremler ve büyük Fatih yangınından sonra oldukça hasar görmüş fakat genel itibarıyla üslubunu korumayı başarmıştır. Geçirdiği onarımlar sırasında içerisi birtakım kalem işleri ile süslenmiştir. Caminin son cemaat yeri beş kemerli, kubbeli, revaklıdır. Giriş kemerinin üzerini örten kubbe girişi vurgularcasına daha yüksektir.

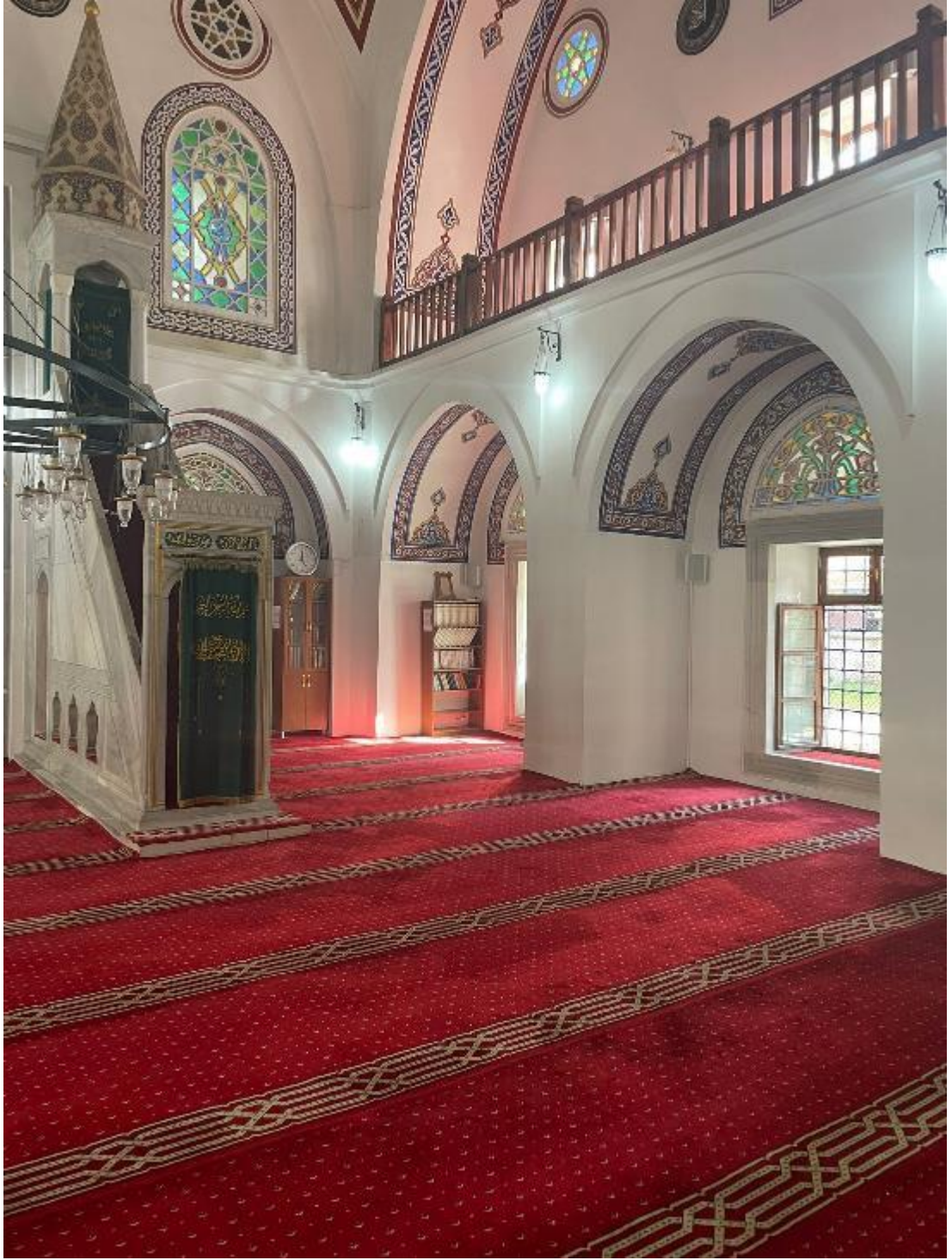
Resim 5. 93. Bâli Paşa Camii (Url-56)

Resim 5. 94. Bâli Paşa Camii Şadırvanı (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

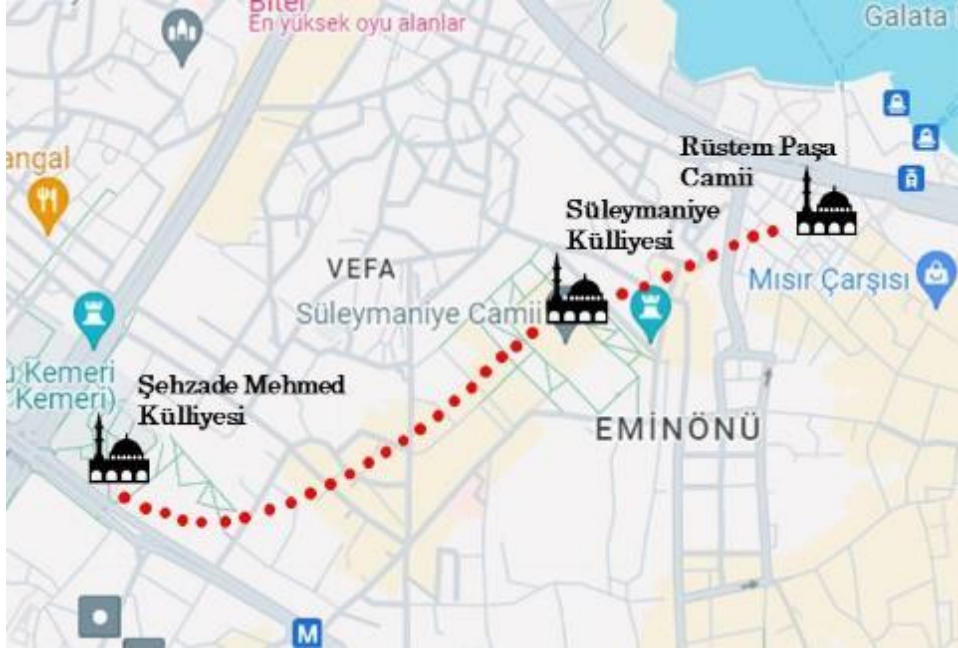

Resim 5. 95. Bâli Paşa Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 96. Bâli Paşa Camii Minberi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

5.4. DÖRDÜNCÜ GÜN

Resim 5. 97. Dördüncü Gün Rotası

18) ŞEHZADE MEHMED KÜLLİYESİ

Şehzâde Mehmed Külliyesi, İstanbul Fatih, Şehzâdebaşı'da, Şehzâdebaşı Caddesi üzerindedir. Külliye, Kanuni Sultan Süleyman Han'ın M.1542/3 yılında vefat eden büyük oğlu Şehzâde Mehmed adına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Sinan'ın çıraklık eserim dediği külliye, Osmanlı Klasik Dönem üslubunun öncülüğünü yapmıştır. M.1542/3 yılında Macaristan seferinden dönen Kanuni Sultan Süleyman o dönem Manisa sancağında bulunan gözde oğlu Şehzâde Mehmed'in çiçek hastalığından vefat ettiği haberini almış ve birçok tarihçinin belirttiğine göre yasa boğulmuştur. Şehzade Mehmed Kanuni'nin Haseki Hürrem Sultan'dan olan ilk erkek çocuğudur. Kendisinden büyük başka şehzadeleri de olmasına karşın Kanuni'nin, Şehzâde Mehmed'e karşı ayrı bir sevgisinin ve düşkünlüğünün olduğu yine tarihçiler tarafından belirtilir. Bu sebeptendir ki âni vefatı onu derinden üzmüş ve sarsmıştır. Öyle ki Osmanlı tarihçilerinden Peçevi bu konudan şöyle bahsetmektedir:

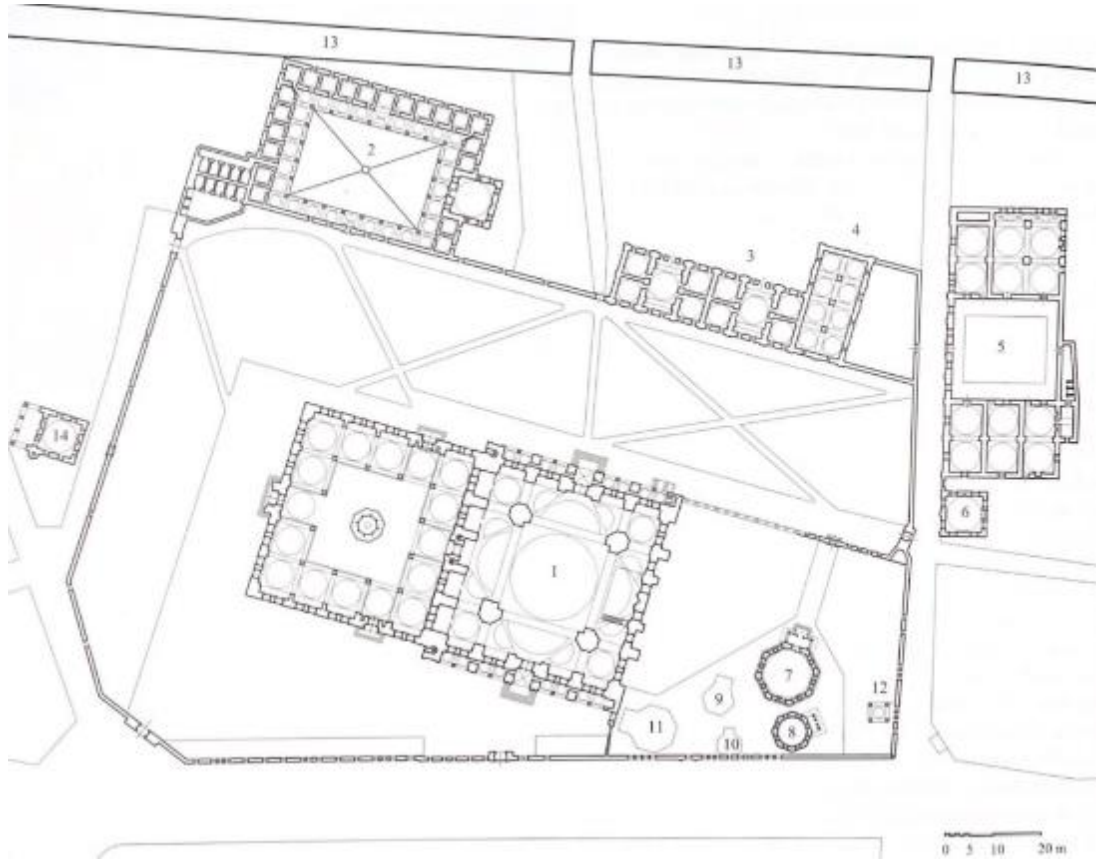
“6 Ekim 1542'de Macaristan seferinden dönen Saadetlü Cihan Padişahı sevinç ve neşe içinde Edirne yakınına vardığı zaman acı haberi duyunca büyük bir üzüntüye düştü ve Şehzadenin cenazesinin Manisa'dan İstanbul'a getirilmesini ferman buyurdu.

Ayın 18. Günü İstanbul’da Sultan Bayezid Camii’nde padişahın da katıldığı kalabalık bir cemaatle namazı kılındı. Ve kendisine ayrılan güzel bir yerde toprağa verildi. Ulu yaratıcı ona bol bol rahmet eylesin. Kimi güngörmüş ihtiyarlardan duymuştum: O mübarek camiinin yapımına başlanmış ve temeli yeryüzüne çıkmış idi. Rahmetlinin cenazesi getirilip de yakınına gömüldüğünden onun adı verilerek bina tamamlandı. Fakat Nişancı Celalzâde’ye göre padişah o mübarek camii ve güzel imaretin yapılması emrini Şehzâde’nin oraya gömülmesinden sonra vermiştir.”

Peçevi’nin de naklettiği üzere külliyei esasen Kanuni Sultan Süleyman Han’ın kendisi için şehrin en güzel yerinde Mimar Sinan’a yaptırmaya başladığı fakat Şehzâde’nin ölümü üzerine kendi isminden feragat edip külliyein Şehzâde Mehmed adına yaptırılmasına karar verdiği pek çok kaynakta yazılmıştır. Hayatta olan diğer şehzâdeleri adına değil de vefat eden Şehzâde Mehmed adına bir külliyein yapılması, şehzâdenin Sultan’ın nezdinde ne denli önemli bir yeri olduğunu da göstermektedir. Öyleki konu hakkında Doğan Kuban Osmanlı Mimarisi kitabında, Şehzâde Camii’nin ve külliyesinin neredeyse kesin olarak Kanuni için başlayıp, temeller toprak üzerine çıkmadan Şehzâde Mehmed’in 1542’de vefat etmesi ile Sultan’ın belki de hasekisine ve ondan olan ilk çocuğuna duyduğu büyük sevginin işareti olarak camii ve külliyei oğlunun adına adadığını belirtmiştir. Ayrıca Kuban, “Hürrem Sultan’dan olan erkek çocuklarının hepsi hayatta iken ölen bir şehzade için böyle bir külliye yapılması, Osmanlı hanedan geleneğine aykırıdır” diye de görüşünü belirtmiştir. (Kuban, 2021)

Şehzâde Mehmed Külliyesi inşaatı M.1543 yılında başlayıp M.1548 yılında tamamlanmıştır. Külliye, camii, medrese, kervansaray, tabhane, imaret, sıbyan mektebi, Şehzâde Mehmed ve Şehzâde Cihangir’in de haziresi bulunan türbe ve Rüstem Paşa’nın metfun olduğu türbeden oluşmaktadır. Külliyein ilk yapısı 1542 yılında vefat eden Şehzâde Mehmed’in gömülü olduğu Şehzâde Mehmed Türbesi’dir. Ölümüne babası Kanuni’nin derin bir üzüntü duyarak “Şehzâdeler güzidesi Sultan Mehmed’im” diyerek not düştüğü Şehzâde Mehmed’in hem Kanuni’nin gözde oğlu olması, hem de annesi Haseki Hürrem Sultan’ın saraydaki itibârı ve ayrıcalığı sebebiyle adına yaptırılan külliyein türünün ilk ve tek örneği olacak bir şehzâde külliyesi olması, onun Sultan’ın gözde veliahtı olduğunu göstermektedir. Öyle ki Hadika’da da belirtildiği üzere Şehzâdenin sandukası üzerine simgesel bir taht konulmuştur. Şehzâde Mehmed Külliyesinin gözde yapısı Şehzade Camii, Üsküdar ve

Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camiileri'ni de sayarsak daha önce inşa edilenlerden sonra altıncı selatin camiidir. Gülru Necipoğlu, Şehzade Camii'nin II. Bayezid, II. Mehmed ve I.Selim Selatin Camii'leri ile üslubundaki yenilik ve zarafetle rekabet ettiğini ifade eder. Ayrıca Şehzade Camii'nin ikincil rütbesini İstanbul'un panoramik silüetinin de ortaya serdiğini, Haliç'e yakın bir tepede inşa edilen çok daha heybetli Süleymaniye'nin egemen olduğu payitahtın silüetinde, geri planda kalan konumuyla şehzâdenin camisinin epeyce küçük görüldüğünü ve bu farkın baba oğulun görelî statülerini etkili bir biçimde sergilediğini ifade eder. (Necipoğlu, 2017)

Resim 5. 98. Şehzâde Mehmed Külliyesi (Necipoğlu, 2017)

1. Şehzâde Mehmed Camii
2. Medrese
3. Tabhane
4. Kervansaray ve ahır
5. İmaret
6. Sıbyan Mektebi

7. Şehzâde Mehmed Türbesi
8. Rüstem Paşa Türbesi
9. Şehzâde Mahmud'un Türbesi
10. Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed'in Türbesi
11. İbrahim Paşa Türbesi
12. Şehzâde Mehmed'in Torunu Fatma Sultan'ın Türbesi
13. Bozdoğan Su Kemerinin Temelleri
14. Burmalı Mescid

Şehzâde Mehmed Camii, özellikle plan şeması bakımından Sinan'ın Osmanlı Klasik Dönemini başlatan öncü bir modeldir. Saatçi'ye göre camii, Sinan'ın İstanbul'da Süleymaniye Camii'nden sonra en önemli yapısı sayılır. (Saatçi, 2020) Cami bir Şehzâde camisi için oldukça büyük ve sanatlıdır. Evliya Çelebi, caminin büyüklüğüne dikkat çekmek için şöyle bahseder, “Bu şânı büyük bir camidir ki diğer selatin camilerine giden masraftan fazla buna da çok mal harcanmıştır.”

Camii ve avlusu birbirine simetrik ve dengeli iki plan şemasına sahiptir. Camii iç mekânında dört fil ayağı üzerine oturan 19 metre çapındaki kubbe Sinan'ın ilk defa burada uyguladığı dört yarım kubbe ile desteklenmektedir. Dört yarım kubbeyi ise her birini ikişerden daha küçük sekiz yarım kubbe desteklemektedir. Yarım kubbelerin düşeyde oluşturduğu eksedralarla Sinan, merkezi kubbenin etrafında derinleşen bir iç mekân ortaya çıkarmıştır. Cami avlusu, on altı kubbe ile çevrelenmiştir.

Kuban'a göre, Şehzâde camisinde orta kubbenin yarım kubbelerle desteklenmesi, merkezi kubbeli yapı tarihinin önemli bir aşamasıdır. Ayrıca Sinan'ın Şehzâde camisinde ortaya koyduğu bir diğer önemli yenilik, yan cephelerde arkatlar kullanarak, dolu duvar karakterini değiştirip cephelere getirdiği hareketlilik ile yapının masif karakterini yumuşatmasıdır. (Kuban, 1967) Sinan, Şehzâde Camisi'nde, ilk defa cephelerde doluluk boşluk oyunu ile düz duvar algısını kırarak yeni bir üslup ortaya koymuştur. Cephelerdeki arkatlar, camiiye özellikle yan cephelere bakan bir göz için derinlik katan Sinan'ın imzası niteliğindedir.

Şehzâde Cami'sini diğerlerinden ayıran bir diğer özellik ise ikişer şerefeli iki minaresinin muhteşem taş işçiliği ve zarafetidir. Aptullah Kuran'a göre, Sinan

klasik üslupta minareye doğru ilk önemli adımını Şehzade Mehmed Camisi'nde atmış, ideal oranlar bu caminin minarelerinde belirginleşmiştir.(Kuran, 1986)

Şehzâde Mehmed Medresesi, külliye'nin Bozdoğan su kemerine en yakın yapısıdır. Kanuni tarafından Şehzade Mehmed adına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Caminin dış avlusunda, tabhane ve kervansarayın yanında bulunan medrese, dikdörtgen plan şemasına sahip ve yirmi öğrenci odasından oluşmaktadır. Medresenin dersane binası, kible tarafında medresenin güneyinde yer alır. Mihraplı ve kubbeli bir yapıdır. Medrese günümüzde Suffa Vakfı tarafından kullanılmaktadır. Medresenin en önemli özelliği ise avluda yer alan kümbet şeklindeki şadırvandır. Sinan'ın pek çok eserinde Selçuklu Mimarisi'nden esinlendiği bilinir. Şehzade Camii'nin avlusundaki şadırvanda ise doğup büyüdüğü Kayseri'deki Döner Kümbet'e vurgu yaptığını görebilmekteyiz.

Şehzâde Mehmed Kervansarayı ve Tabhanesi, külliye'nin dış avluda, medresenin güneyinde bulunan bir diğer yapısıdır. Kanuni tarafından Şehzâde Mehmed anısına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. "Tab" kelimesi, soluklanma, mola verme, dinlenme gibi anlamlara gelir. Daha çok 16. yüzyılda Osmanlı Devletinde yaygınlaşmaya başlayan tabhaneler, konaklama ve istirahat evi olarak kullanılmıştır. Şehzâde Mehmed Külliyesinde bulunan tabhane yapısı, kubbeli bir sofa etrafında sıralanan dörder odadan oluşan toplamda sekiz odalı bir yapıdır. Kervansaray ise tabhanenin hemen bitişiğinde yer alan, dikdörtgen planlı ve sekiz kubbeli bir yapıdır. Yan tarafı ise yapıldığı dönemde ahır olarak kullanılmıştır.

Şehzâde Mehmed İmaret, Kanuni tarafından Şehzâde Mehmed anısına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Caminin güneydoğusunda yer alan imaret, külliye'nin bir diğer büyük yapısıdır. İmaret, dikdörtgen plan şemasına sahip ve revaksız bir avlunun iki yanında yer alan iki dikdörtgen bölümden oluşmaktadır. Her iki bölümde üstü altışar kubbeli bir örtüye sahiptir. Batıda yer alan bölüm erzak depoları, kiler ve müstahdem odalarına, doğudaki bölüm ise mutfaklara ayrılmıştır. (Saatçi, 2020) İmaret günümüzde Siyasal Vakfı tarafından kullanılmaktadır.

Sıbyan mektebi, Kanuni tarafından Şehzâde Mehmed anısına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye'nin imaret yanında yer alan bir diğer yapısıdır. Dede Efendi Sokak üzerinde yer alan yapı, tıpkı imaret gibi külliye'den bağımsız bir şekilde inşa edilmiştir. Kare planlı ve tek kubbeli klasik bir dersane binası mimarisine

sahiptir. Osmanlı döneminde sıbyan mektebi olarak işlev gören yapı, günümüzde tıpkı imaret gibi Siyasal Vakfi tarafından kullanılmaktadır.

Şehzâde Mehmed Türbesi, külliye'nin ilk yapısıdır. Türbe Kanuni tarafından genç yaşta vefat eden büyük oğlu Şehzâde Mehmed için Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Şehzâde Mehmed'in M. 1542'deki vefatı babası Kanuni'yi derinden üzmüştü. Sultan, Sinan'a külliye'nin bulunduğu arazide şehzâdesi için bir türbe inşa etmesini emretmiştir. Türbe, Sinan'ın klasik türbe yapılarına benzer bir plan şemasıyla sekizgen olarak inşa edilmiştir. Sekiz köşesinde sekiz sütünce yer almaktadır. Ayrıca ikişer sıra pencere düzeni, üç revaklı ve saçaklı girişi bulunan türbe, oldukça süslü ve işçilikli bir alınlığa sahiptir. Yivli kubbesi ve kubbe kasnağı ile türbe, Sinan'ın görünüşüne oldukça özen gösterdiği ve önem verdiği türbeler arasında yer alır.

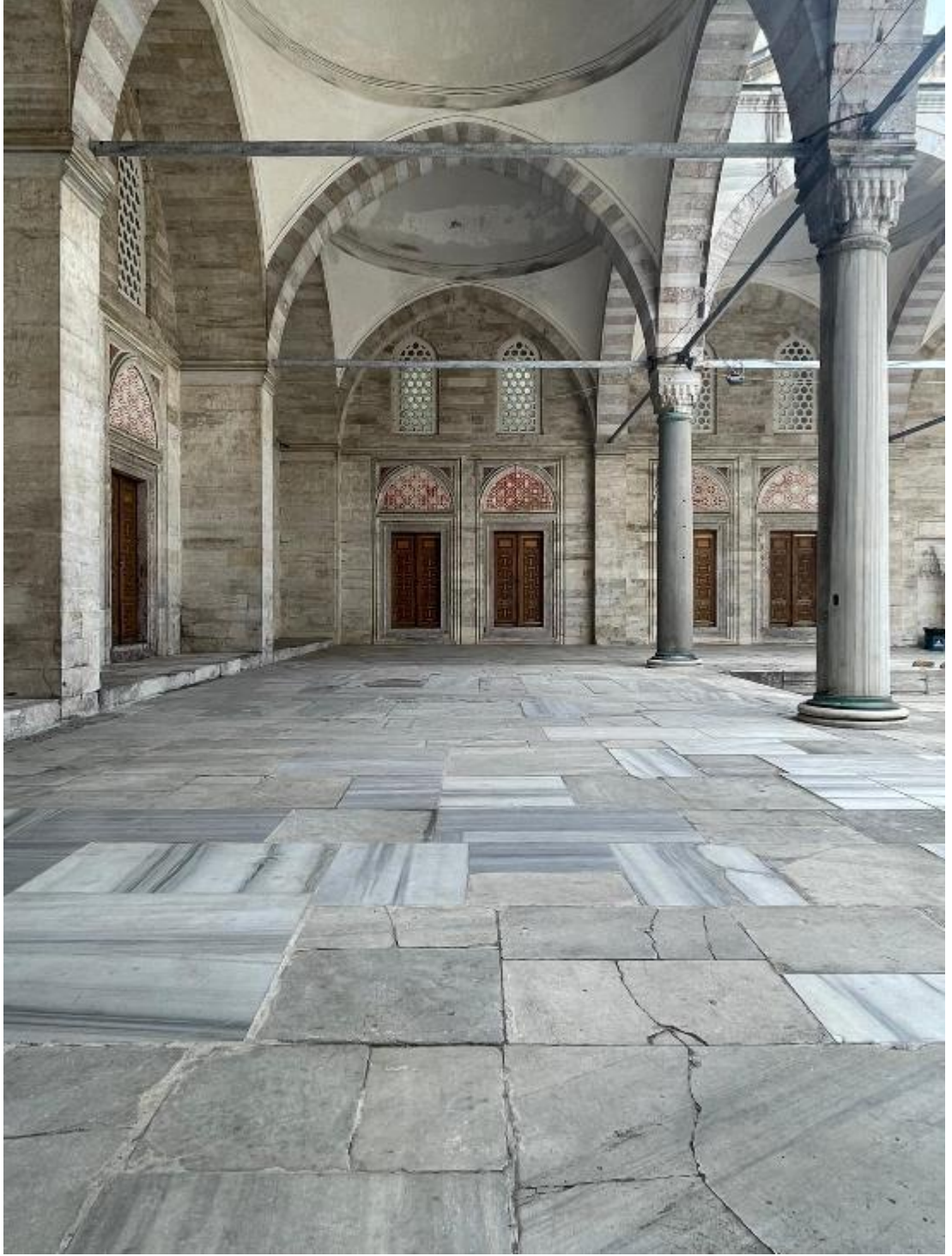
Türbenin içerisi çini kaplamalarla bezenmiş ve etrafı kandillerle donatılmış aydınlık bir mekândır. Şehzâde Mehmed'in daha önce de bahsettiğimiz gibi, veliahtlığına vurgu mahiyetinde sandukasının üzerine ahşap işçilikli bir taht konulmuştur. Ayrıca Şehzâdenin daha sonra M.1553'de vefat eden kardeşi Şehzâde Cihangir'in ve Şehzâde Mehmed'in kızı Humâşah Sultan'ın sandukası da burada yer almaktadır. Türbenin yanında yer alan daha küçük bir diğer türbede ise III. Mehmed'in oğlu Şehzâde Mahmud ve Humâşah Sultan'ın kızı Fatma Sultan metfundur.

Ayrıca Mimar Sinan'ın Şehzade Külliyesi'nin dış duvarının köşesine koydurduğu somaki sütun İstanbul'un ortasını gösteren sütun olarak bilinmektedir. Sinan'ın ölçüm yaparak İstanbul'un tam ortasının burası olduğunu tespit ettiği söylenmektedir.

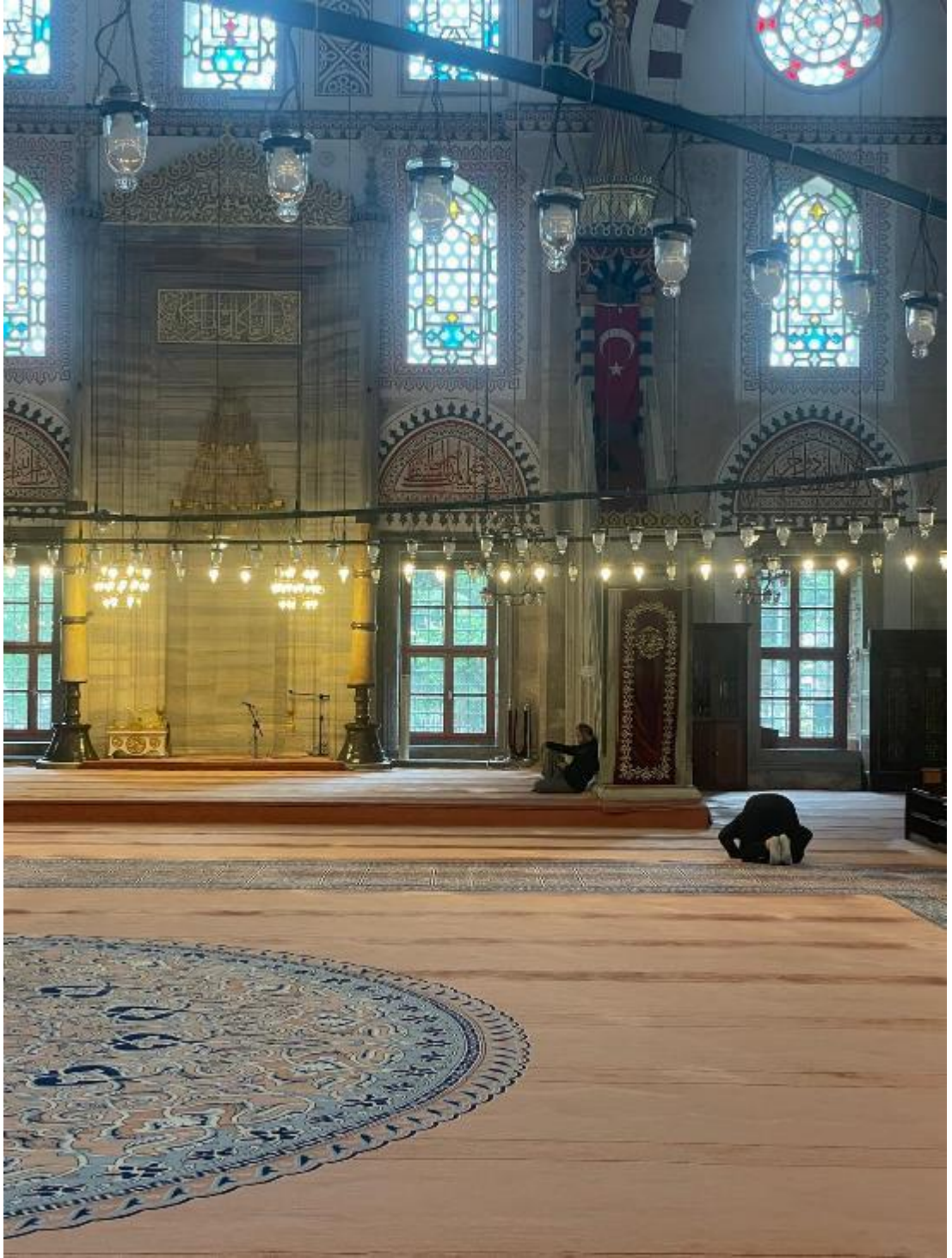
Rüstem Paşa Türbesi, Şehzâde Mehmed Türbesi'ne en yakında bulunan külliye'nin dış avlusundaki bir diğer Sinan yapısı türbedir. Türbe, Mihrimah Sultan'ın eşi ve Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı Rüstem Paşa için Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Türbe Sinan'ın klasik sekizgen planlı türbelerindedir. Giriş kapısındaki kitabede M. 1560/61 tarihi yer almaktadır. Rüstem Paşa'nın sandukasının yer aldığı türbenin girişi, dört sütun ile desteklenen kemersiz düz bir saçak altından verilmiştir. İki sıra halinde on beş adet penceresi bulunmaktadır. Rüstem Paşa Türbesi'nin içerisi, tıpkı Paşa'nın Eminönü'nde Sinan'a yaptırdığı caminin çinilerle kaplı iç mekânını andırırçasına mavi çinilerle süslenmiştir.

Resim 5. 99. Şehzâde Mehmed Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 14.05.2024)

Resim 5. 100. Şehzâde Mehmed Camii Avlu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

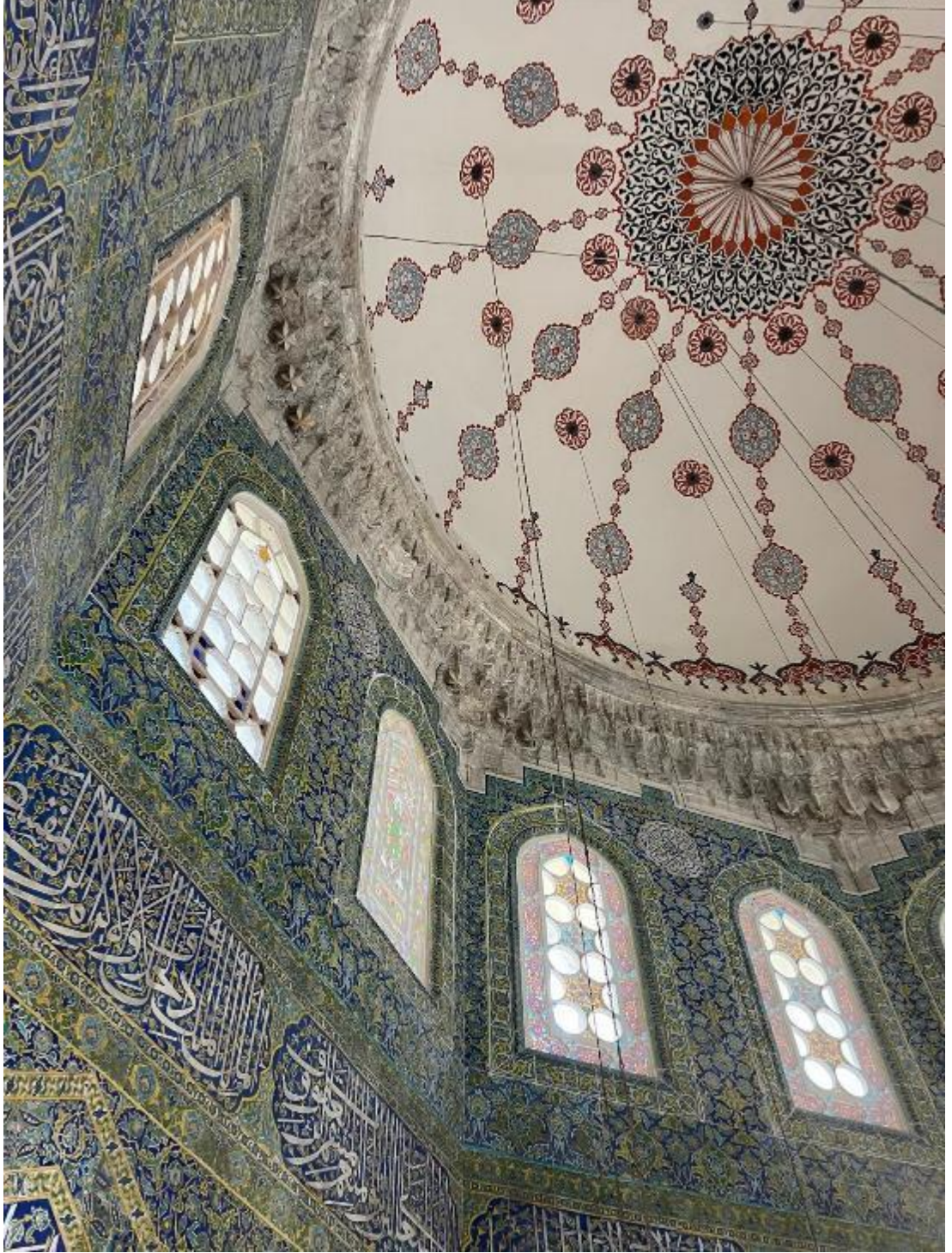
Resim 5. 101. Şehzâde Mehmed Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

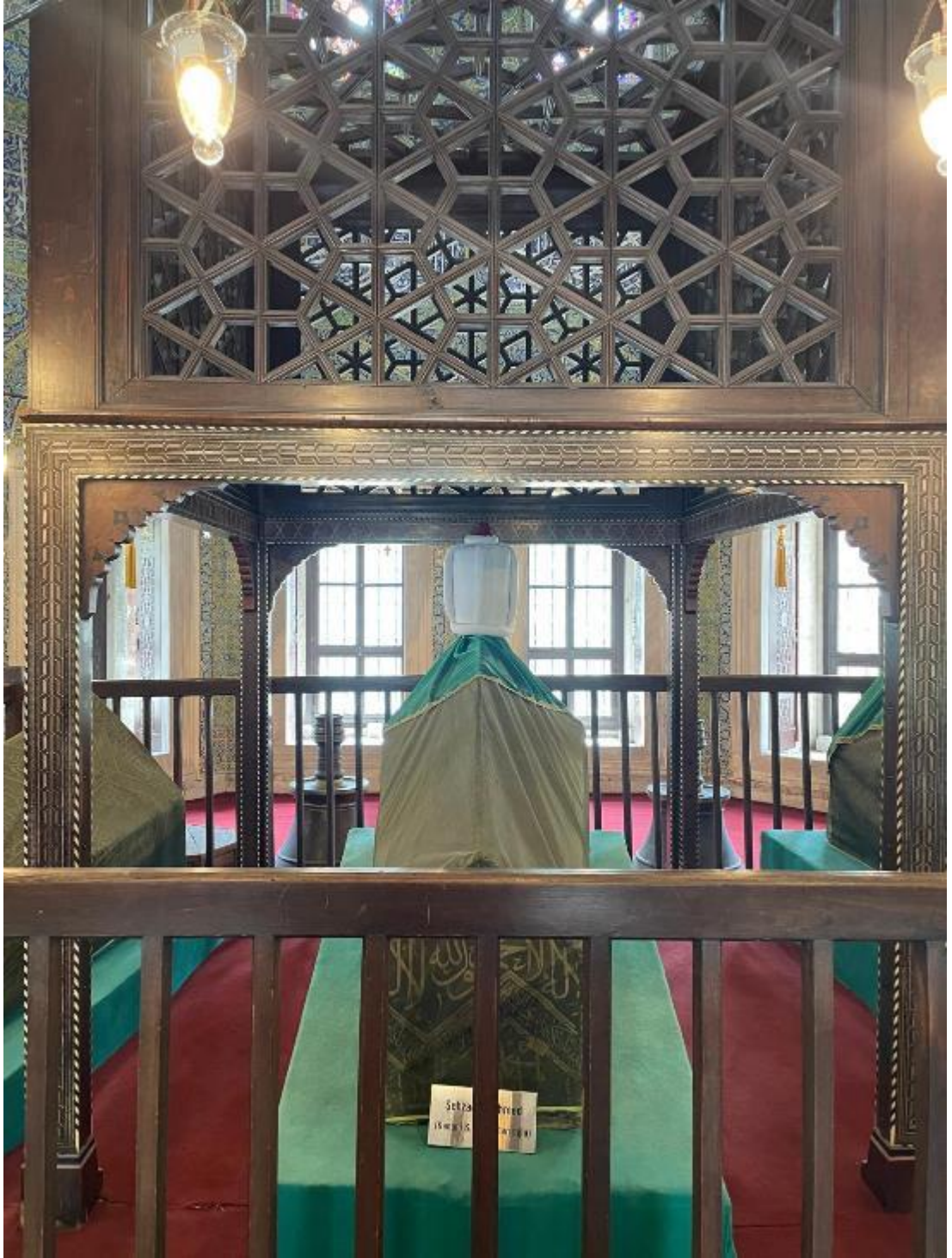
Resim. 5. 102. Şehzâde Mehmed Camii Avlu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim. 5. 103. Şehzâde Mehmed Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim. 5. 104. Şehzâde Mehmed Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim. 5. 105. Şehzâde Mehmed Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim. 5. 106. Şehzâde Mehmed Medresesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim. 5. 107. Şehzâde Mehmed Medresesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

19) SÜLEYMANİYE KÜLLİYESİ

Resim. 5. 108. Süleymaniye Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Süleymaniye Külliyesi, İstanbul Fatih ilçesi, Süleymaniye semtinde bulunmaktadır. UNESCO tarafından 1985 yılında Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilen dört bölgeden biri olan Süleymaniye Camii ve Külliyesi, Osmanlı padişahlarının onuncusu Kanuni Sultan Süleyman Han tarafından Mimar Baş Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Miladi 1550-1557 yılları arasında inşaatı tamamlanan külliye, İstanbul'un en önemli simgelerinden biri haline gelmiştir. Gerek külliyenin devasa bir alana yayılan yerleşim düzeni, gerek Sinan'ın caminin içerisindeki muhteşem çözümleri, gerekse İstanbul'un silüetini tamamlayan olağanüstü güzelliği ile Süleymaniye tüm zamanların en gözde şaheseri olmuştur. Süleymaniye aynı zamanda, banisi Kanuni Sultan Süleyman'ın hem Osmanlı devleti'ndeki önemine hem de bereketli saltanatının kudretine ithafen adeta Sultan'ın kentteki mührü haline gelmiştir. Doğan Kuban'ın ifadesiyle İstanbul silüetinde bir imparatorluk damgası olan Süleymaniye yüzyıllardır varlığıyla, İstanbul silüetine yansıyan duruşuyla, mânevîyatı

ve hikâyeleri ile şiirlere, romanlara, resimlere konu olmuştur. Birçok sanatçıya ilham olmuş, hakkında pek çok kitap yazılmıştır. Yahya Kemal'in kaleminde bir bayram sabahı olmuştur Süleymaniye. Nazım Hikmet'in Pera'da bir kitabını yazarken tıkanıp tesadüfen kaldığı otelin camından baktığı sırada Süleymaniye'yi gördüğü ve ondan aldığı ilhamla kitabına devam ettiği söylenir. *Taşı Taşımak* kitabının yazarı Ahmet Murat Özel, Süleymaniye'nin adeta küçük bir kasaba olduğundan, cümle kapısından girildiği vakit İstanbul'un kosmosundan ve kargaşasından izole olarak bambaşka bir dünyaya adım atıldığından bahseder. Gerçekten de Süleymaniye, İstanbul'un ortasında kurulmuş küçük bir şehir gibi yıllarca varlığını sürdürmeyi başarmıştır.

Emeklilik yaşı denilebilecek altmış yaşlarında iken Kanuni'nin isteği üzerine Süleymaniye Külliyesi'ni inşa etmek için hazırlıklara başlayan Sinan, Süleymaniye'nin yapılmasına ve yerinin belirlenmesine Sultan tarafından karar verildikten sonra zemini ve topografyayı gözlemlemekle işe başlamıştır. Sultan Süleyman külliyesinin, fetihten sonra yapılan Eski Sarayın olduğu alanda inşa edilmesine karar vermişti. Sinan camiyi tamamlayıp Sultân'a teslim ettiğinde, ona kıyamete kadar ayakta duracak bir yapı inşa ettiğini söylerken bu söylemini çok sağlam temellere dayandırıyordu. Süleymaniye'nin yapılacağı zemin ve toprak yapısı böylesine büyük bir yapı için yeterince elverişli değildi. Bu sebeple Sinan, Süleymaniye'nin özellikle temel yapım sürecinde zamanının çok ötesinde teknikler kullanmıştır. Bu tekniklerden bir tanesi demir kazık yöntemi idi. Sinan kazık çakma yöntemi ile caminin zeminine yaklaşık otuz bin demir kazık çakmış ve zemine doldurduğu taşlarla caminin ağırlığının çok üstünde bir basınç uygulayarak zemini inşaata hazır hale getirmiştir. Bundan dolayıdır ki caminin sadece temelini yapımının bazı kaynaklarda iki, bazılarında ise üç yıl kadar sürdüğü, bu sürede Sinan'ın temelini zemin ile tamamen bütünleşmesi için inşaatı beklettiğinden bahsetmektedir. Evliya çelebi *Seyahatname*'de, üç bin ayağı bağlı forsanın temel kazısında çalıştırıldığını ve üç senede binanın temelini yeryüzüne çıkıp belli olduğunu belirtmiştir. (Kahraman, 2021) Caminin temelini ilk kazmayı vuran ise dönemin Şeyhülislam'ı Ebussuud Efendi'dir. Sinan, caminin temelinde de yapının tasarımında da piramit tekniği kullanmıştır. Temel yapımında sıradan düz bir temel sistemi değil, zeminden yukarı doğru daralarak yükselen ve bir piramidin tabanını andıran yeni bir sistem

kullanmıştır. Bu sayede zeminden gelebilecek tektonik hareketlere karşı yapının direncini ve depreme karşı dayanıklılığını artırmayı ön görmüştür.

Resim 5. 109. Süleymaniye Camii Temel Kesit Çizimi (Url-46)

Süleymaniye arazisi, aynı zamanda eğimli ve engebeli bir yapıya sahipti. Bu sebeple külliye dümdüz bir alana yayılan birimlerle yapabilmek mümkün değildi. Sinan arazi yapısını ve eğimini yine rasyonel bir şekilde kullanarak külliye teraslama yöntemi ile istinat duvarları oluşturarak ve Haliç'e yakın olan birinci ve ikinci medreseleri kademeli bir şekilde inşa ederek tamamlamıştır. Süleymaniye bu yüzden Gülru Necipoğlu'nun da deyimiyle, heykelmiş gibi yontulan bir dağ andırır. Mimar Sinan, henüz Mimarbaşı olmamışken İstanbul'a gelip Ayasofya'yı gördüğünde bu kadim mabetten oldukça etkilenmiş ve günün birinde mutlaka onunla yarışacak bir şaheser yapmayı kafasına koymuştu. Prof. Dr. Suphi Saatçi'ye göre, bu bir rivayetten daha fazlasıdır çünkü Sinan Tezkiretü'l Bünyan'da konu hakkında bu söylemi doğrulayan bazı açıklamalarda bulunmuştur. (Saatçi, 2019) Dr. İbrahim Zeyd Gerçik'e göre; Süleymaniye'nin Ayasofya ile aynı doğrultuda, Galata semtine hâkim olan bir tepe üzerine inşa edilmesi bir "meydan okuma"nın ifadesidir. (Gerçik, 2019)

Ayasofya, devasa kubbesi ve ihtişamıyla bin beş yüz yıldır ayakta durmayı başarmış olmasına rağmen yapıldığı dönemin mimari teknolojisi itibariyle, özellikle kubbe statüğünde bir takım eksiklikleri de barındıran bir yapı idi. Öyle ki yüzyıllar boyunca geçirdiği depremlerden kubbenin hasar aldığı, hatta bir kısmının yıkılıp yeniden onarıldığı bilinmektedir. Süleymaniye Camii, plan şeması olarak Sinan'ın bir önceki eseri Şehzade Camii'nin dört yarım kubbe ile desteklenen büyük kubbe şemasından daha farklı fakat Ayasofya'nın iki yarım kubbe ile desteklenen büyük

kubbe şeması ile çok benzer bir şemaya sahiptir. Bu da Sinan'ın Ayasofya ihtişamında fakat daha rasyonel ve kalıcı çözümlerle bir külliye inşa etmek istediğini göstermektedir. Bunun yanında plan şeması olarak baktığımızda yine benzer tabloları Kılıç Ali Paşa Camisi ve II. Bayezid Camisi'nde görebilmek de mümkündür.

Resim 5. 110. Süleymaniye Külliyesi Haliç'ten görünüm (Url-52)

Süleymaniye Külliyesi, içerisindeki eğitim yapıları, cami ve sosyal alanlarla birlikte yapıldığı dönemde her bakımdan donanımlı bir komplekstir. Doktora tezi olarak hazırladığı “Kanunî Vakfiyesi ve Süleymâniye Külliyesi” çalışmasında Yasin Yılmaz Süleymaniye Külliyesi için şöyle söyler: “Süleymaniye Külliyesi, İstanbul'un fethinden tam bir asır sonra yapılmış ve içindeki çeşitli birimleri ile bir binalar yığını değil, kurumsallaşmış, sosyal düşünce ve geniş yelpazeli tarihi özümseyen Sahn-ı Semân'dan sonra ikinci büyük ilmî ve sosyal müessesedir.” Külliye içerisinde bulunan birimleri şöyle sıralayabiliriz: Süleymaniye Cami, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, Hürrem Sultan Türbesi, dârülkurra, sıbyan mektebi, Evvel ve Sâni Medreseleri, Râbi ve Sâlis Medreseleri, dârüşşifa, tıp medresesi, tabhane, Mimar Sinan Türbesi, dârülhadis, hamam.

Resim 5. 111. Süleymaniye Külliyesi (Necipoğlu, 2017)

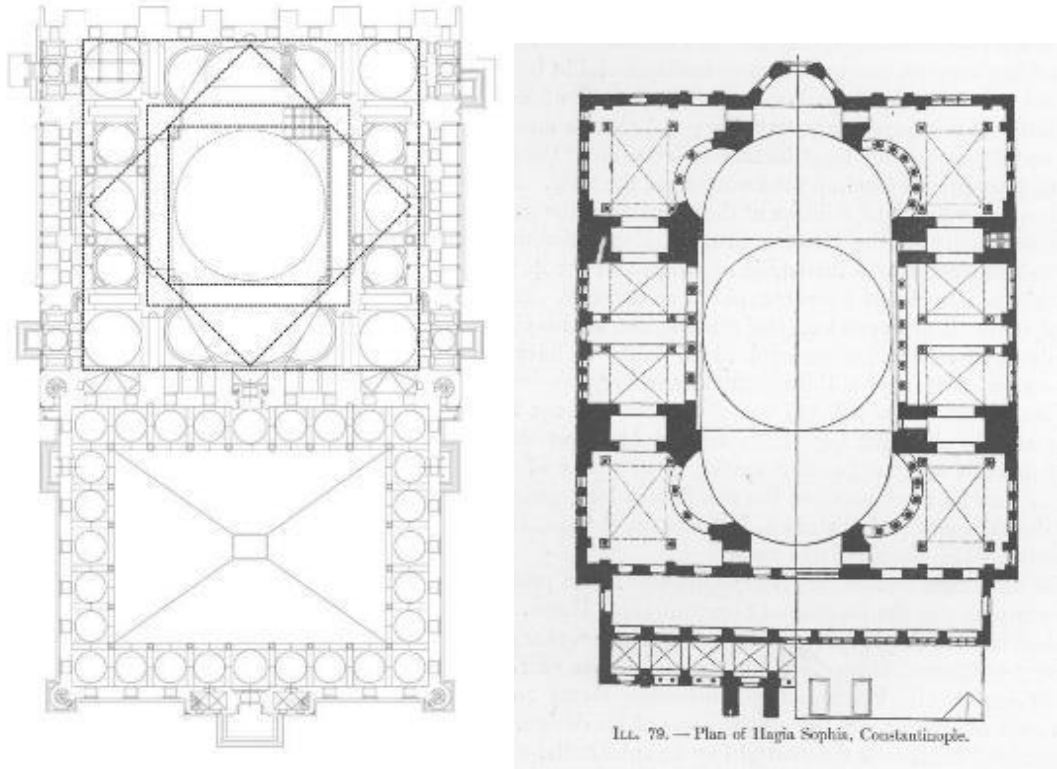
Külliyei Oluşturan Birimler:

1. Cami
2. Sultan Süleyman Türbesi
3. Hürrem Sultan Türbesi
4. Dârülkurra
5. Meydan çeşmesi
6. Sıbyan Mektebi
7. Evvel Medresesi (Birinci Medrese)
8. Sani Medrese (İkinci Medrese)
9. Tıp Medresesi
10. Dârüşşifa
11. İmaret
12. Tabhane
13. Mimar Sinan Türbesi
14. Yeniçeri Ağası'nın sarayı
15. Sâlis Medrese (Üçüncü Medrese)
16. Râbi Medrese (Dördüncü Medrese)
17. Hamam
18. Dârülhadis

Camii

Süleymaniye Camii, daha önce de belirttiğimiz gibi kare plan tipine göre inşa edilmiş, iki yarım kubbenin desteklediği büyük bir kubbe, yarım kubbeleri destekleyen daha küçük ikişer yarım kubbeden dört küçük yarım kubbe ve büyük kubbeyi taşıyan fil ayaklarından oluşmaktadır. Kubbe şeması bakımından Ayasofya ile benzerlik gösterir. Fakat kullanım farklılıkları ön görüldüğünde Ayasofya'nın daha uzun ve daralan bir iç mekânı olduğu, Süleymaniye'nin ise bir camii olması açısından geniş ve ferah bir ibadet alanına sahip olduğunu görebilmekteyiz.

Bununla ilgili Doğan Kuban şöyle söyler: "Süleymaniye mekânı içerisinde törenler yapılan bir orta nef değil, herkesin benzer fiziksel koşullarda ibadet ettiği bütünleştirilmiş bir mekândır. (Kuban, 2021)

Resim 5. 112. Süleymaniye Camii Planı ve Ayasofya Planı (Sol Süleymaniye, Sağ Ayasofya)

Caminin mermer minberi, hünkâr ve müezzin mahfilleri, etrafı çinili mihrabı, fildişi ve sedef kakma kapı ve pencere kanatları günümüze kadar gelen özgün parçalardır. (Saatçi, 2020) Süleymaniye Cami'nin kubbesi yerden 53 metre yüksekliğinde ve 27,5 metre çapında merkezi bir kubbeye sahiptir. Evliya çelebi *Seyahatname*'de “ Bu büyük caminin mavi kubbesinin en tepesi Ayasofya kubbesinden daha yuvarlak ve 7 arşın yüksek, cihanı seyreden bir kubbedir.” Diye bahsetmiştir. Ve ayrıca bu benzersiz kubbenin dört ayağından başka caminin sağında ve solunda bulunan 4 adet somaki mermer sütunların her birinin onar Mısır hazinesi kıymetinde olduğunu söylemiştir. Caminin ana taşıyıcısı 4 fil ayağının dışında sağda ve solda bulunan 4 somaki sütun *Tezkiretü-l Bünyân'a* göre, bir tanesi İstanbul Kıztaşı'ndan, bir tanesi Topkapı Sarayı'ndan, bir tanesi İskenderiye'den ve bir diğeri de Baalbek'ten getirilmek üzere camiye yerleştirilmiştir. (Sezer,2010) Kubbede bulunan 32 adet pencere İslâm'ın temeli olan 32 farzı temsil etmektedir. Dört adet fil ayağının ise dört halifeyi temsil ettiği söylenmektedir. Caminin bir tek kıble tarafındaki camları vitraylı ve çinilerle süslenmiştir. Bu vitraylı camları ise dönemin

nl cam ustası Sarhoş İbrahim'in yaptığı bilinmektedir. Caminin birçok yerinde bulunan hat yazıları Hasan Karahisâri'nin eseridir. 27,5 metrelik merkezi kubbede Fatr Suresi'nin 41. Ayeti nakşedilmiştir: "İnnallahe yumsikus semavati vel arda en tezula, ve le in zaleta in emsekehuma min ehadin min ba'dih." Meali: "Dağılmasın diye gökleri ve yeri tutan Allah'tır. Onlar dağılacak olsa onları Allah'tan başka kimse tutamaz." Caminin son cemaat yeri pencere alınlıklarından ikinci alınlıktaki İznik çinisi üzerine yazılan ayet ise Bakara Suresi'nin 255. Ayeti olarak bilinen Ayet-el Kürsi'nin bir bölümüdür. Mihrabın iki yanındaki İznik çinileri üzerine ise Fatiha Suresi nakşedilmiştir. (zcan, 2019) Ayrıca mihrabın sağında ve solunda bulunan panolardaki Allah (cc), Muhammed (sav) ve dört halife ile Hz. Hasan ve Hüseyin'in ismi yazılarını Kazasker Mustafa İzzet Efendi yazmıştır.

Mimar Sinan'ın Süleymaniye Camini tasarlarken düşündüğü akılcı czmlerden biri de akustikle ilgiliydi. Sinan, kible tarafındaki yarım kubbede 65 adet ve caminin tamamında 300 adet olmak üzere kubbelerin içine ağzı açık turşu küpleri yerleştirmişti. (Bahadıroğlu, 2013) Sinan bu yöntemle beş yüz yıl önce cami içerisinde en iyi akustiği sağlamayı başarmıştı. Caminin içerisinde aydınlatmayı sağlayan 275 adet kandil bulunmaktaydı. Sinan bu kandillerden çıkan islerin, caminin orta kapısının üzerinde açtığı deliklerden içeriye dolmasını sağlamış ve bu islerden medreselerde kullanılmak üzere mürekkep elde edilmesini sağlamıştır. Bu da Sinan'ın henüz "sürdürülebilirlik" gündemi olmayan 16. yy. Osmanlı'sında son derece rasyonel ve sürdürülebilir bakış açısını gözler önüne sermektedir. Caminin içerisinde kandillerin aralarına asılan yaklaşık 300 adet devekuşu yumurtası ise yine Mimar Başı'nın camiye örümcek ağlarından korumak için bulduğu bir diğer akılcı czmdr. Külliyenin en doğusunda Mimar Sinan tarafından Sultan Süleyman adına yaptırılan hamam bulunmaktadır. Sinan, hamamdan çıkan sıcak suyu caminin altında açtığı kanallardan dolaştırarak yine çağının ötesinde bir teknoloji ile camiye alttan ısıtma sistemi kurmuştu.

Resim 5. 113. Süleymaniye Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

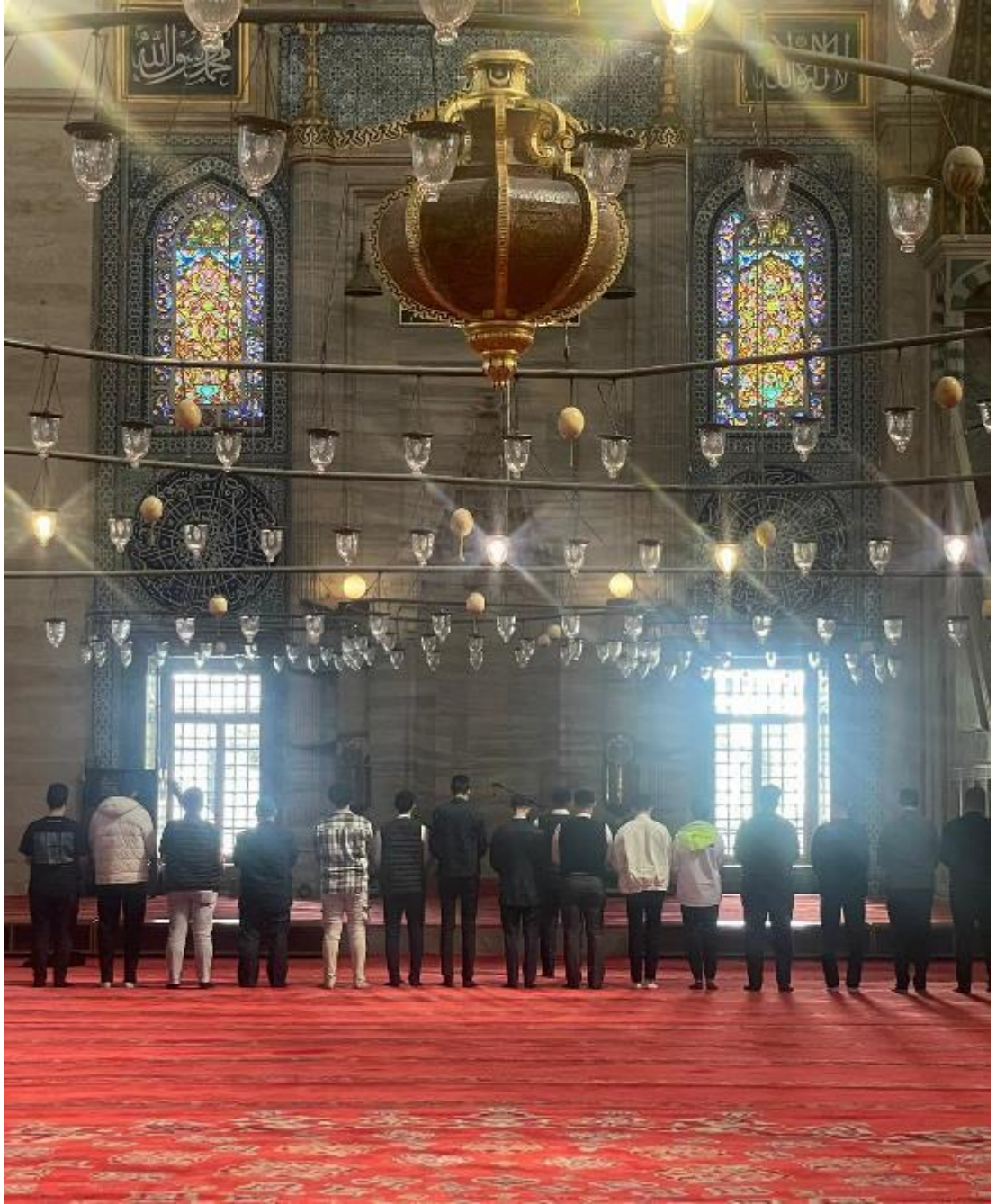
Resim 5. 114. Süleymaniye Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 115. Süleymaniye Camii Avlu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 116. Süleymaniye Camii Avlu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 117. Süleymaniye Camii (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Caminin, iki tanesi avlunun dış köşesinde, diğer ikisi ise başlangıç köşesinde olan toplam dört minaresi bulunmaktadır. Bu dört minare Sultan Süleyman Han'ın fetihten sonraki dördüncü padişah olmasına işaret etmektedir. Minarelerde bulunan toplam on şerefe ise Sultan Süleyman'ın onuncu Osmanlı padişahı olmasına işaret etmektedir. Caminin üç şerefeli olan sol tarafındaki minaresine cevahir minare denilmektedir. Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde de bahsettiği cevahir minarenin ilginç hikâyesi İran Şahı ile Sultan Süleyman Han arasında geçmektedir. Süleymaniye Külliyesi'nin inşa sürecinin uzun sürmesi çevrede bazı dedikodulara sebebiyet verebilmekteydi. Rivayete göre dönemin İran Şahı, Süleymaniye'nin uzun süren inşasının padişahın ekonomik açıdan sıkıntı çekmesine yorarak külliyenin bu sebeple yarım kaldığını ima ederek alaycı bir tavırla sultana mücevherler göndermiştir. Bu tavır karşısında hiddetlenen padişah ise İran Şahı'nın gönderdiği mücevherlerin nezdinde ne denli değersiz olduğunu göstermek adına inşaat harcının içine karıştırılmasını emretmiştir. Bunun üzerine Mimar Başî'nin, mücevherleri sol taraftaki üç şerefeli minarenin harcına karıştırdığı ve bu sebeple minarenin güneş vurduğu vakit mücevher gibi parladığı bundan dolayı da minareye "cevahir minare" denildiği söylenmektedir.

Yine Tezkiretü-l Bünyan'da geçen bir hâdiseye göre, Süleymaniye'nin inşa sürecinde mimarı padişahın nezdinde zor duruma düşüren bir nifak grubu, Sinan'ın kubbeyi tamamlama konusunda endişeli olduğu dedikodusunu yaymış ve bunu işiten padişah oldukça hiddetlenmişti. Bunun üzerine Sinan'ın yanına gelen padişah, "Neden benim camim ile ilgilenmeyip önemsiz işlerle zamanını boş geçirirsin? Atam Sultan Mehmed Han'ın mimarı sana örnek olarak yetmez mi? Bu bina ne zamana tamam olur, tez haber ver yoksa sen bilirsin!" demiş. Bunun üzerine Sinan kendi ifadeleriyle şöyle söylemiştir: "Cihan padişahındaki kızgınlığın şiddet ve hiddetini görünce, bu güçsüz karınca, suskun ve dilsiz oldu. Sonunda yüzüne bakmadan Allah'ın yardımı ile Saadetli Padişah'ın devletinde, iki ayda inşallah tamam olur". Mimar Sinan padişaha söz verdiği gibi iki ayda cami inşaatını tamamlayıp anahtarını kendisine teslim etmişti. Cami kapısını açma şerefini mimarına bahşeden Sultan, anahtarı Sinan'a verip camiyi de onun açmasını emretmiştir.

Caminin cümle kapısı üzerinde sülüs hatla yazılı kitabede şöyle yazmaktadır:

Sağdaki kitabede,

Takarrabe ila rabbel azame vel-ceberut

Ve hallakı âlem-el-mülki/ vel-melekût

Abdüh-ül-muktedir bil-kudret-ül-rabbaniyye

Ve halifeteh-ül-aziz/ bil-izzet-ül-sübhaniyye

El-kaaim bi emril-kitab el meknun Ve icra/ ahkamihî fî eknaf el-rub'el-meskûn

Fatih bilad-ül-meşarîk/ vel mağarib

Bi-nasrallah-ül-aziz ve cündih-il galib

Malik memalik-ül-âlem.

Zillull ah ala kaffet-ül-ümem.

Sultan salatin el-Arabi vel-Acem.

Orta Kısımdaki Kitabede,

Naşir el- kavanin es-sultaniyye

Aşir el-havakin el-osmaniyye

Es-sultan ibn es-sultan es-sultan Süleyman Han bin

Es sultan Selim bin es-sultan Bayezid

Bin es-sultan "Muhammed bin es-sultan Murad

Bin es-sultan "Muhammed bin es-Sultan Bayezid

Bin es-sultan "Murad bin es-Sultan Orhan

Bin es-Sultan Osman.

Soldaki Kitabede,

Lâ zâlet silsilet saltanatihî mütesessile

İla intiha silsilet ed-devran

Ve ervah eslafihî mütenezzihe fî ravzat-ir-rıdvan

Bi-inşa hazal-cami er-refî /el bünyan

El-bedi el-misal el-abkariyy eş-ş'a'n

Mesâbeten lil-nâs fî ibâdet / el melik el-ma'bud

Min-el-akifiin vel-kaaimin ver-rüka es-süعود ve kaanet

El-bidaye fî evâhir Cemâdiyelûla

Li- senet seb'a ve hamsin ve tis'emie

Vennihâye fî evâhir Zilhicce el-haram

Li- senet erba'a ve sittine ve tis'emie

Ketebehü Hasan bin Ahmed el-Karahisari

Kitabenin Türkçe okunuşu;

Sağdaki kitabe,

İlahi kudretle güçlü kul, Allah'ın değerli halifesi Kur'anın emriyle ve bunun hükümlerini dünyanın her tarafında geçerli kılan, Aziz Alah'ın yardımı ve galib ordusu ile doğu ve batı ülkelerinin fatihi, dünya ülkelerinin sahibi, bütün insanların üzerinde Allah'ın gölgesi, Arab ve Acem Sultanlarının sultanı.

Ortadaki kitabe,

Saltanat kanunlarının yayıcısı, Osmanlı hakanlarının Onuncusu Sultan Oğlu Sultan, Sultan Osmanoğlu Sultan Orhan oğlu, Sultan Murad oğlu, Sultan Bayezid oğlu Sultan Mehmet oğlu, Sultan Murad oğlu Sultan Mehmet oğlu Sultan Bayezid oğlu Sultan Selim oğlu Sultan Süleyman Han.

Soldaki kitabe,

Ki saltanat zinciri, zaman akışı içinde hala sürmekte ve atalarının ruhları Cennette dolaşmaktadır. Halkın kendini ibadete verenleri ve namaza duranları, rükû ve secde edenleri için, Allah'a ibadetlerinde toplantı yeri olmak üzere, bu yüksek yapıyı eşsiz örnek olan olağanüstü nitelikli camii yaptırarak, yücelik ve kudret sahibine mülk ve melekût âleminin yaratıcısına yakınlaştı. Başlangıcı dokuz yüz elli yedi yılı Cemâdiyelevvelin sonlarında tamamlanması için dokuz yüz altmış dört yılı Zilhicce'nin sonlarında idi.

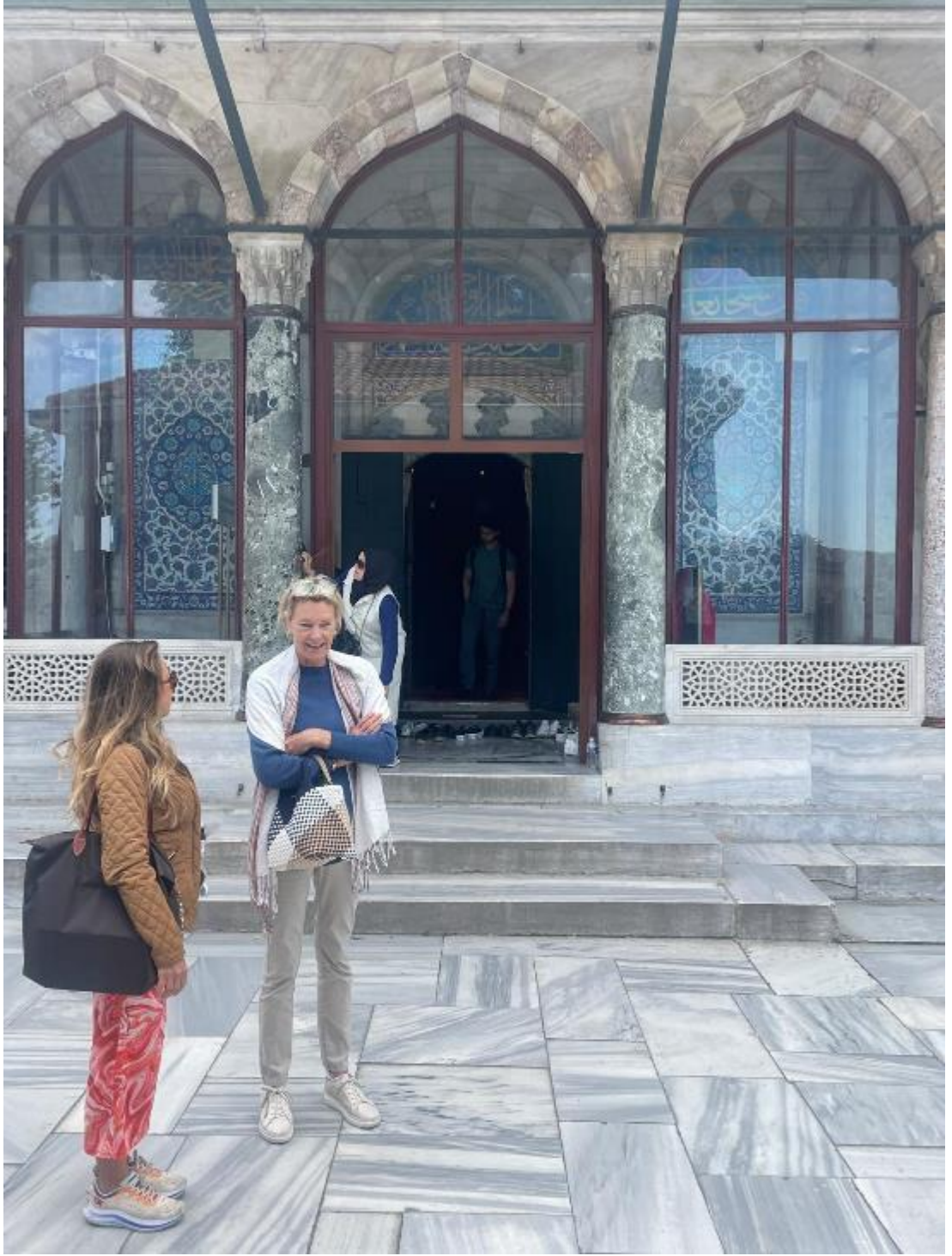
Bu yazıyı, Ahmet Karahisari'nin oğlu Hasan yazdı. (Saatçi, 1988)

Türbeler

Kanuni Sultan Süleyman, nâm-ı diğer “ Muhteşem Süleyman” , Sultan I.Selim’den sonra tahta geçen oğlu, 89. İslam Halifesi, Osmanlı hanedanlığının onuncu ve en uzun süre tahtta kalan padişahıdır. Annesi Ayşe Hafsa Sultan, babası Yavuz Sultan Selim Han. Osmanlı padişahı olduğu 16.yy. çok bilinen bir tabirle “ Muhteşem Yüzyıl” diye adlandırılmış, saltanatı süresince Belgrad ve Macaristan başta olmak üzere birçok seferde bulunmuş ve bunların birçoğu zaferle sonuçlanmıştır. Tüm bu vasıfları üzerinde taşımış Sultan Süleyman Han’ın külliyyede inşa edilen türbesinin de eşsiz güzellikte ve zarafette olması kaçınılmaz bir gerçek olsa gerek.

Osmanlı döneminin altın çağı olarak kabul ettiğimiz bu başarılı dönem 1566 yılında Kanuni'nin hasta olarak yola çıktığı Zigetvar Seferi sırasında yaşamını yitirmesiyle sonlanmıştır. İç organları bölgeye gömülen Sultan'ın naaşı daha sonra İstanbul'a getirilerek kendi adını taşıyan külliye'nin haziresinde toprağa verilmiş ve üzerine Mimar Sinan tarafından türbesi yapılmıştır. (Müderrişoğlu, 2013) Hadikatü-l Cevâmi'de şöyle bahsedilir: “Hayratın sahibi Kanuni Sultan Süleyman caminin mihrâbı önündeki türbesinde gömülmüştür. Vefatına M.1566 tarih olmuştur.” (Ayvansarâyî, 1987) Sâi Mustafa Çelebi'nin Tezkiretü-l Bünyan adlı eserini sadeleştirerek kaleme aldığı *Bir Osmanlı Mucizesi: Mimar Sinan* isimli kitabında Prof. Dr. Suphi Saatçi hâdiseyi şöyle nakletmektedir: “Zigetvar Kalesi tam alınmaya yakın iken, merhum Padişah'ın hastalığı fazlalaştı. Ancak fetih zaferinin haberi ile birlikte, Tanrı'nın rahmetine kavuştu. İnnâ lillâh ve innâ ileyhi raciün.” (Saatçi, 2005)

Kanuni Sultan Süleyman Han Türbesi, külliye'nin en özel ve en göz alıcı yapılarından biridir. Külliye'nin kible duvarının arkasındadır. Padişahın türbeyi, 1566'daki ölümünden önce yaptırdığı söylenmektedir. Türbenin henüz girişinde ziyaretçilerini karşılayan, türbe kapısının üstündeki mübarek Hacerü-l Esved taşının bir parçasıdır. Sultan I.Ahmet döneminde Mekke'den getirilen Hacerü-l Esved taşına ait dört parçanın ikisi Topkapı Sarayı'nda, biri Sokollu Mehmed Paşa Camisi'nde, bir diğeri ise Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nde bulunmaktadır. Türbe, çift çeperli, sekizgen şemalı ve iç içe geçmiş iki kubbeden oluşmaktadır. Türbe içerisinde devşirme olduğu düşünülen mermer levhalar kullanılmıştır. Mermer levhaların altındaki İznik çinili kuşakta yine Ayet-el Kürsi ve devamındaki 2 ayet hakedilmiştir. Türbenin içerisindeki somaki sütunlar yine imparatorluk damgası niteliğindedir. Türbenin vitraylı pencerelerindeki Süleyman mührünün ise, Hz. Süleyman Peygamber'e ithafen nakşedildiği düşünülmektedir. Sultan Süleyman Türbesi, esasen Padişah'ın ebediyen kalacağı umulan cennet tasviri ile bezenmiştir. Gülru Necipoğlu'na göre türbe, Hz. Süleyman'la ilişkilendirilen ve padişahın çinilerle süsleterek onarttığı Kudüs'teki Kubbetü-s Sahra'yı andırır. (Necipoğlu, 2017)

Resim 5. 118. Kanuni Sultan Süleyman Han Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 119. Kanuni Sultan Süleyman Han Türbesi (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 120. Haseki Hürrem Sultan Türbesi (Url 47)

Haseki Hürrem Sultan, Kanuni Sultan Süleyman'ın biricigi, Haseki'si, beş şehzâdesinin annesi, adına "Muhibbi" mahlasıyla şiirler yazdığı eşi. Haseki Hürrem Sultan, Ukrayna asıllı bir cariye iken, Sultan Süleyman'ın gözdesi ve daha sonra nikâhlı eşi olmuştur. Osmanlı tarihinde birçok hâdisede adını duyduğumuz, özellikle Kanuni'nin ilk eşi Mahidevran ile olan rekabetleri ile hakkında oldukça çok konuşulmuş bir hanım sultandır. Fakat Hürrem Sultan, tüm bunların yanında sağlığında yaptığı birçok hayır ve yaptırdığı hayratlarla da bilinmektedir. Örneğin Mimar Sinan'a yaptırdığı Haseki Külliyesi bunlardan biridir. Haseki Hürrem Sultan, Sultan Süleyman'ın vefatından sekiz yıl evvel Miladi 1558 yılında vefat etmiştir. Hürrem Sultan'ın Kanuni'ye göre daha küçük olan türbesi dışta sekizgen içeride on altıgen planlıdır. Bir hanım Sultân'a yaraşır şekilde daha natüralist bir bezemeye sahiptir. Çinilerde çiçek ve lale motifleri yoğunluktadır. Kubbesi ve iç mekânı Kanuni'nin türbesi kadar gösterişli değildir, bu da Sinan'ın hanım sultân'ın türbesini cihan padişahınınkinden ayıran bir tasarıma başvurduğunu gösterir. Türbenin mukarnaslı pencereleri İznik çinileri ile süslenmiştir. Mukarnaslı pencerelerin arasındaki pencere alınlıklarında yine İznik çinileri üzerine Kelime-i tevhid işlenmiştir.

Dârülkurrâ

Süleymaniye dârülkurrâsı, Süleymaniye vakfiyesinde geçmese de bazı arşiv belgeleri ve kaynaklarda zikredilmektedir. Evliya çelebi *Seyahatname*'sinde, Osmanlı döneminde yaşamış olan tarihçi Celâlzâde Mustafa Çelebi'de *Tabakâtü'l-memâlik* eserinde ve Sâî Mustafa Çelebi de *Tezkiretü'l-ebniye* daârülkurrâ'nın varlığından bahsetmektedir. (Çiftçi, 2021) Vakfiyelerde dârülkurrâlar, banisinin ruhu için Kuran okutulan mekân olarak bilinir. Süleymaniye Dârülkurrâsı, külliyeinin güney tarafında, kible duvarının ve türbelerin arkasında bulunan tek kubbeli kare planlı fevkâni bir yapıdır. Yapıya iki kollu bir merdivenle çıkılır. Eski fotoğraflarında yapının ahşap çatılı olduğu ve kuzey yönüne eklenen binalarla sarılı olduğu görünür. (Ahunbay, 1988) Günümüzde özgünlüğünü büyük ölçüde korumuş bir yapıdır.

Dârülhadis

Süleymaniye dârülhadisi, Dökmeciler Hamamı Sokağı üzerinde yer alan külliyeinin bir diğer fevkâni yapısıdır. Güneye doğru yani Mimar Sinan Caddesi'nin eğimine doğru sıralanmış öğrenci odaları ve dersane binasından oluşan yapı, kubbeli değil ahşap çatılıdır. Uzun ince bir avluya sahiptir. Kuban'a göre yapı özgün halini koruyamamış ve özellikle 1950'li yıllarda geçirdiği onarımlarda özgün dokusunu kaybetmiştir. (Kuban, 2021) İnşa tarihini belirten bir kitabe bulunmamaktadır. Bina günümüzde İbn Haldun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi tarafından kullanılmaktadır.

Dârüşşifa

Süleymaniye dârüşşifası, külliyeinin kuzeybatı tarafında, tıp medresesinin karşısında bulunan yapısıdır. "Muhibbi" mahlasıyla yazdığı: "Halk içinde müteber bir nesne yok devlet gibi, olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi." dizesinden de anlaşılacağı gibi Kanuni'nin sağlığa ne denli önem verdiğini görebilmekteyiz. Dârültıbbın ve dârüşşifanın külliyeeye dâhil edilmesini istemesi de bu sebeple *Süleymaniye Dârüşşifası* kitapçığını kaleme alan Gürkan'a göre oldukça tabiidir. (Gürkan, 1966)

"Şifa evi" anlamına gelen dârüşşifa, bimarhane yani "hasta evi" olarak da anıldığı gibi vakfiyede "maristan" adıyla anılmıştır. Osmanlı döneminde tıp öğrencilerinin uygulamalı derslerinin yapıldığı, aynı zamanda akıl hastalarına tedavi uygulanan bir merkezdi. Osmanlı darüşşifaları sıralamasında en üst dereceye sahip

olan Süleymaniye dârüşşifası, otuz odasında kırk-elli yatağı olan bir yapıydı. (Yıldırım, 2010) İki avlulu olan dârüşşifa bünyesinde hasta odaları, eczane ve hamam da bulunuyordu. 1987-88 tarihinde Askerî Matbaa'ya dönüştürüldüğünü belirten bir kitabesi bulunmaktadır. (Saatçi, 2020)

Dârüttıb

Süleymaniye dârüttıbbı yani tıp medresesi, dârüşşifanın güneydoğusunda, külliye'nin teorik tıp derslerinin okutulduğu eğitim yapısıdır. Yılmaz'a göre, sağlık hizmetleri ile beraber İstanbul'da tıp eğitimi veren ilk medrese Süleymaniye Külliyesi'nde açılmıştır. Bununla birlikte, İstanbul'un ilaç ihtiyacını karşılayacak olan bir dâru'lakâkîr yani eczane kurulmuştur. (Yılmaz, 2002) Dârüttıb, dârüşşifa ve eczane ile doğrudan ilişkili bir yapı birimidir. Öyle ki şifahanede uygulamalı eğitim verilirken, tıp medresesinde teorik dersler verilmekteydi. Saatçi'ye göre burası, külliye'nin en fazla müdahale gören ve özgünlüğünü en çok kaybeden yapısıdır. (Saatçi, 2020)

Sıbyan Mektebi

Süleymaniye sıbyan mektebi, külliye'nin güney tarafında bulunan biri yazlık biri kışlık olan çift birimli fevkâni bir mekteptir. (Altun, 1991) Sinan'ın külliye için inşa ettiği eğitim yapılarından biridir. Saatçi'ye göre, Evvel ve Sâni medreseleri ile aynı tarihlerde (1552-53), Kuban'a göre ise Râbi ve Sâlis medreselerinden daha sonra 1559'da tamamlanmıştır. Dikdörtgen plan tipine sahip sıbyan mektebi, kesme taştan, kubbeli ve yarı açık bir yapıdır. Biri yazlık biri kışlık olmak üzere iki dersane odası vardır. Selimiye ve Haseki külliyelerinde olduğu gibi Süleymaniye'de de dersane düzlemi zeminden yükseltilmiştir. (Ahunbay, 1988) Zemin katları ise yanında bulunan Evvel ve Sâni medreselerindeki gibi günümüzde de lokanta olarak işlev gören dükkânlara ayrılmıştır. Mektep günümüzde Süleymaniye Kütüphanesi okuma salonu olarak işlev görmektedir.

Tabhâne, İmaret ve Kervansaray

Süleymaniye Tabhânesi ve İmaret, külliye'nin kuzeybatı tarafında dârüşşifanın yanında bulunan sosyal yapılarıdır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi tabhâne, "dinlenme yeri" anlamına gelir. Dârüşşifa, tabhâne ve imaret birbiriyle doğrudan ilişkili yapılar olduğundan dolayı külliye'de yan yana sıralanmışlardır. Kuran'a göre, Sinan Süleymaniye Külliyesi'nde konaklama ve beslenme işlerini

Şehzade Külliyesi'nde olduğundan daha yakın biçimde birleştirerek bunların arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır.(Kuran, 1986)

İmaret, Süleymaniye İmaretî Sokağı üzerinde yer alır. Dârüzzıyafe de denilir. Revaklı avlusunun dârüşşifaya bakan kanadında beş kubbeli uzunlamasına bir yemekhane, arkasında daha büyük beş kubbeli bir mutfak yer alır. Tabhâneye bakan kanatta depolar ve fırın vardır.(Günay, 2006) İmaret, uzun yıllar Türk İslâm Eserleri Müzesi olarak kullanılmıştır.

Bir iç avlu ile imarete bağlanan tabhâne ise, külliyenin avlulu ve revaklı, dikdörtgen planlı yapı birimidir. Eğimli bir arazide yer alan imaret ve tabhâne yapılarının alt katları ise kervansaray şeklinde değerlendirilmiştir.

Hamam

Süleymaniye Hamamı, Dökmeciler Hamamı Sokak üzerinde bulunur. Dökmeciler Hamamı olarak da bilinir. Dârülhadis ile Râbis medresenin arasında, külliyenin en batısında yer alan, oldukça mütevâzı ölçülere sahip yapı birimidir.

Evvel ve Sâni Medreseler

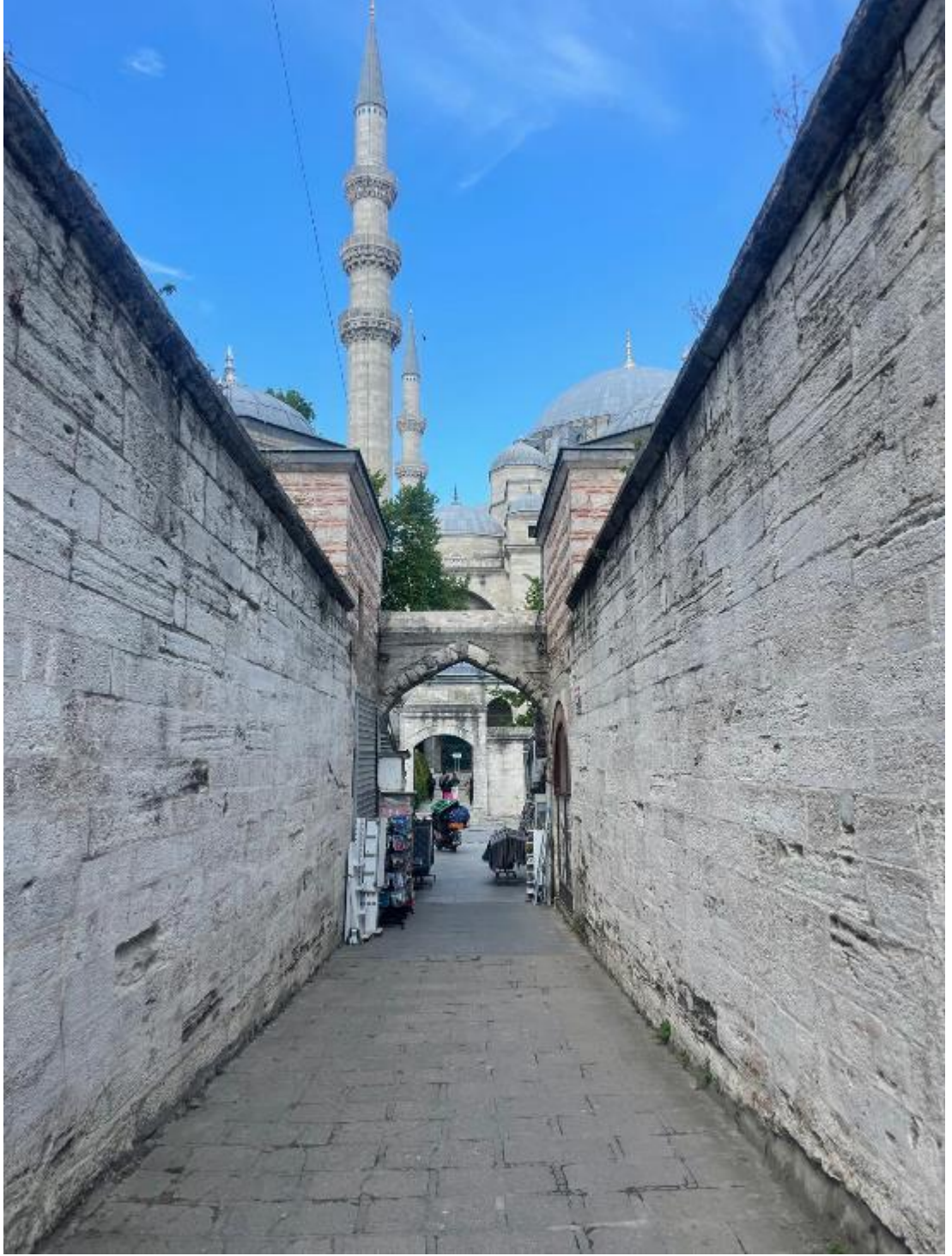
Evvel ve Sâni medreseler, Kanuni Medresesi Sokak ve Prof. Sıddık sami Onar Caddesi arasında, külliyenin güneyinde, sıbyan mektebinin yanında yer alan eğitim yapılarıdır. Evvel ve Sâni Medreseler, birbirinin aynı olan ikiz yapılarıdır. Aralarından, Ayşe Kadın Hamam Sokak geçmektedir. Her iki medrese de, kare planlı bir avlu etrafına dizilmiş yirmi iki adet medrese hücre ve bir dershaneden oluşmaktadır. Sani medresesi kare bir avlunun etrafında dizili revaklar ve medrese odalarından müteşekkildir. İlk dikkati çeken küfeki taşından yapılmış ağır ve alçak payelerdir. Bunları birbirine bağlayan çok sivri kemerler de aynı ağırlığı hissettirmektedir. (Çetin, 1987) Birinci ve ikinci medrese olarak bilinen medreseler, Fatih Külliyesi'nden sonra Osmanlı döneminin en önemli eğitim kurumları olmuşlardır. Yılmaz'a göre, Süleymaniye Medreselerinde ilköğretimden günümüz anlamıyla yüksek lisans seviyesine kadar eğitim verilmekteydi. (Yılmaz, 2002) Bugün, Evvel ve Sani Medreseleri, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. Tiryaki Çarşısı olarak bilinen medreselerin Prof. Sıddık Sami Onar Caddesi tarafında ise lokantalar yer almaktadır.

Râbi ve Sâlis Medreseler

Mimar Sinan Süleymaniye’yi inşa ederken, arazinin engebeli ve eğimli oluşunu dikkate alarak teraslama yöntemi ile yapay teraslar elde etmekle işe başlamıştı. Külliyenin Güneybatı tarafındaki Evvel ve Sâni Medreselerin aksine, Haliç’e en yakın noktada yer alan Râbi ve Sâlis Medreseleri, bu teraslamanın başladığı yerde bulunmaktaydı. Sinan topografyanın Haliç’e doğru artan eğimine bu ikiz medreseleri kademeli olarak kotlarını düşürerek yerleştirmişti. Nevizâde Atai Tarih’inde, Haliç tarafındaki bütün yapı ve duvarların, caminin terasının payandaları olarak daha önce yapılmış olmaları gerektiği için, öncelikle Haliç tarafındaki Sâlis ve Râbi medreselerinin inşa edildiğinden bahsetmektedir.

Sâlis ve Râbi medreseler külliyenin üçüncü ve dördüncü medreseleridir. Birbirine simetrik olarak inşa edilmiş ikiz medreselerdir. Medreselerin, kendi içlerinde kademeli olarak alçalan avluları ve öğrenci odaları bulunmaktadır. Her ikisinde de yirmi bir öğrenci odası ve bir dersane binası bulunmaktadır. Lavabolar iki medresenin ara avlusunda yer alır. Ayrıca ilk örneğini burada gördüğümüz dersane binasının dışı doğru çıkıntı yapan cumbası ve hemen altında yer alan çeşmesi ise Sinan’ın burada alışılmışın dışına çıktığı bir tasarım anlayışına başvurduğunu gösterir. Sâlis ve Râbi medreselerinin altında Haliç tarafında yer alan kemerli sıra odaların oluşturduğu bölüm Mülazımlar Medresesi olarak bilinmektedir. Mülazımlar Medresesi, medrese tahsilini ve icazetini alan müderris adaylarının barındığı odalardan oluşmaktaydı. Esas giriş kapısı Dökmeciler Hamam Sokağı üzerindedir.

Salis ve Rabi Medreselerin olduğu Mimar Sinan Caddesi üzerinde bulunan sıra dükkânlar İBB tarafından restore edilerek İBB Miras tarafından “İBB İstanbul Tasarım Müzesi” olarak yeniden işlevlendirilerek kullanıma açılmıştır. Sıra dükkânlar; zanaat, sanat, tasarım alanlarında farklı markalara ev sahipliği yapmaktadır.

Resim 5. 121. Evvel ve Sani Medreseler Arasından Süleymaniye (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 122. Mimar Sinan Caddesi ve Salis Rabi Medreseler (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 123. Mimar Sinan Caddesi Sıra Dükkanlar (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim 5. 124. İbn Haldun Üniversitesi Tarafından Kullanılan Salis Medresesi
(Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Resim. 5. 125. Salis Medresesi Dershane (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

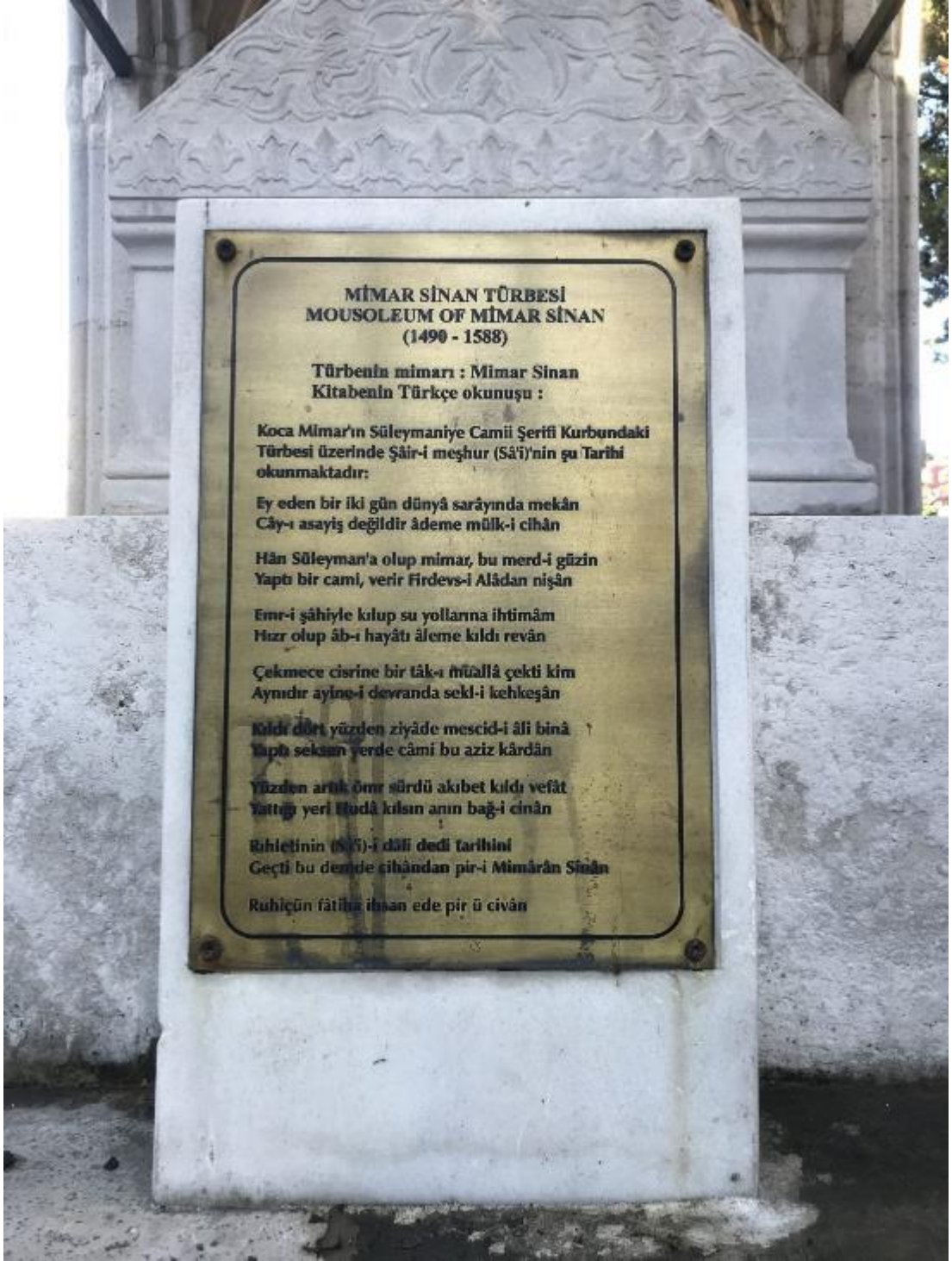
Resim. 5. 126. Salis Medresesi Avlu (Fotoğraf: Ayşe Nur Atmaca / Çekim Tarihi: 06.05.2024)

Mimar Sinan Türbesi

Mimar Sinan Türbesi, külliye'nin kuzeyinde Fetva Yokuşu ile Mimar Sinan Caddesi arasında yer almaktadır. Türbe, Mimar Sinan'ın 1588'deki ölümünden kısa bir süre önce mimarın kendisi tarafından inşa edilmiştir. İbrahim Ateş'in *Mimar Sinan Vakfı* eserinde detaylı bir şekilde belirttiği üzere Sinan'ın türbesinin yer aldığı arsa Mimar'ın kendisine ait olup bu arsada bir konak, sıbyan mektebi ve vakfa gelir getiren dükkânlar bulunmaktaydı. Günümüze ulaşamayan bu yapılar mevcut iken türbenin bulunduğu alanı Sinan kendisi için mezar yeri olarak ayırmıştı. (Ateş, 1990) Oldukça mütevazı ve özgün bir mimarisi olan türbe, üçgene yakın bir plan tipine sahiptir. Baldaken tarzda altı sütun üzerine oturtulmuş bir mezar yapısıdır. Köşede üstü kubbeli bir sebil bulunmaktadır. Türbede Sai Çelebi'nin kaleme aldığı bir kitabe bulunmaktadır. Sanat tarihçi İsmail Erdoğan'a göre Mimar Sinan Türbesi, tıpkı bir ressamın resminin alt köşesine imzasını atması gibi külliye'nin köşesine yerleştirilmiş bir Sinan imzasıdır. Sinan'ın kadim kentteki en güçlü mührü, Osmanlı mimarlık tarihinin en muazzam eseri kuşkusuz yüzlerce yıldır konuşmaya devam eden Süleymaniye'dir. Mimar Sinan literatürüne "Sinan Okulu" tabirini kazandıran Selçuk Mülayim'e göre, Mısır Piramitleri, Taç Mahal, Eiffel Kulesi, dünya mirası olarak hayranlıkla izlediğimiz eserlerdir. Süleymaniye'yi bunlardan ayıran şey ise görüntüsü kadar işlevidir. Bir "külliye" olarak insan hayatına katılma biçimi, insan ve şehirle yoğun alışverişidir. (Mülayim, 2007)

Resim. 5. 127. Mimar Sinan Türbesi (Url 48)

Resim. 5. 128. Mimar Sinan Türbesi Kitâbesi (Url 48)

20) RÜSTEM PAŞA CAMİ

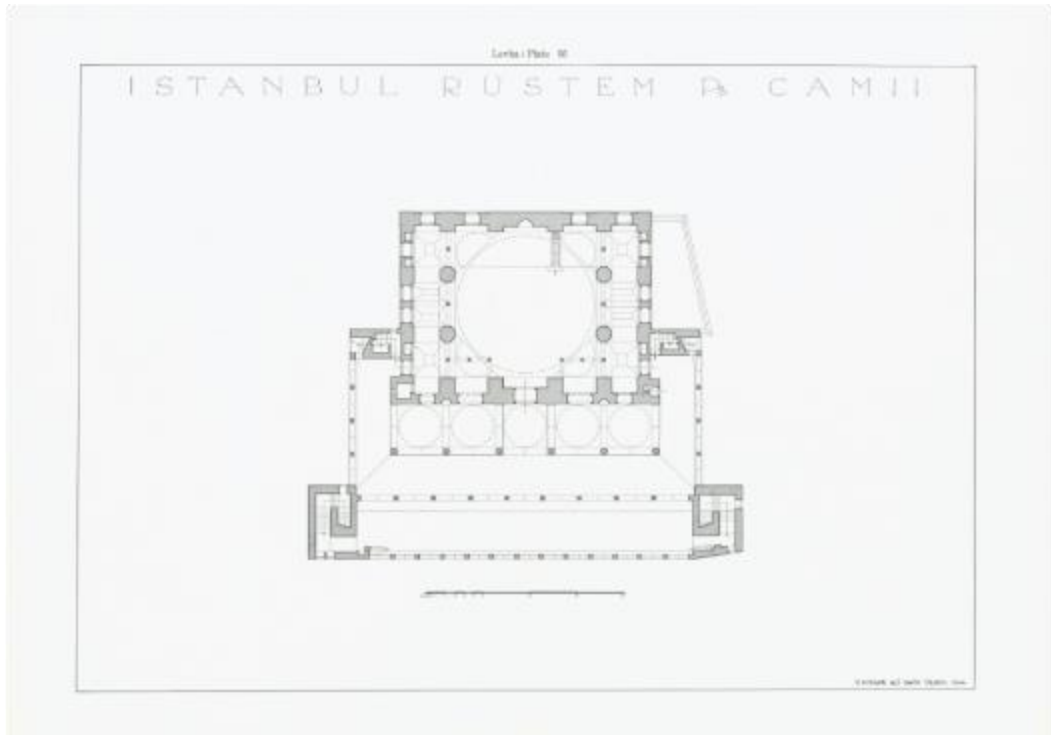
Rüstem Paşa Cami, İstanbul Eminönü Tahtakale’de yer almaktadır. Banîsi Kanuni Sultan Süleyman’ın damadı, veziriazam Rüstem Paşa’dır. Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Tamamlanma tarihi net olmamakla birlikte milâdi 1562-1564 olarak tahmin edilmektedir. Rüstem Paşa, Kanuni Sultan Süleyman Han’ın biricik kızı Mihrimah Sultan ile evlilik yapmıştır. Hadım Süleyman Paşa yerine çıktığı sadrazamlıktan, Şehzade Mustafa’nın boğdurulmasının ardından azledilmiştir. Rüstem Paşa Cami, özellikle caminin kubbe eteğine kadar mavi İznik çinileriyle kaplı olmasıyla bilinen ve bu nedenle Eminönü’ndeki yerli ve yabancı turistlerin yoğun ilgisini çeken bir Mimar Sinan eseridir.

Mimar Sinan camiyi, ticari ve turistik açıdan İstanbul’un en önemli merkezi sayılabilecek Eminönü Tahtakale’de inşa ederken, hem topografyayı hem de çevresindeki yapılarla olan uyumunu göz önüne alarak fevkâni bir tarzda yapmaya karar vermiştir. Caminin fevkâni olan üst kotunda ibadet alanı, zemin katında ise dükkânlar yer almaktadır. Üst kotta bulunan camiye ulaşım dört farklı merdivenden sağlanmaktadır. Saatçi’ye göre, bu çözümün getirdiği ikinci yarar; zeminden yükselen cami silüetinin denizden de daha iyi algılanmasıdır.

Rüstem Paşa Cami, dikdörtgen plan şemasına sahip, dört bağımsız toplamda sekiz ayak üzerine oturtulmuş on beş metre çapındaki kubbe ve onu destekleyen dört yarım kubbeden oluşmaktadır. Caminin beden duvarlarında kubbe altına kadar yükselen çeşitli desenlerde İznik Çinileri bulunmaktadır. Caminin çinileri yalnızca içerideki duvarlarda bulunmamakla birlikte, beş gözlü revaklı son cemaat yerinin olduğu dış duvarında da devam etmektedir.

Resim 5. 129. Rüstem Paşa Cami (Url-57)

Resim 5. 130. Rüstem Paşa Cami Planı (Ali Saim Ülgen Arşivi)

Resim 5. 131. Rüstem Paşa Camii Son Cemaat Yeri (Ur1-58)

Resim 5. 132. Rüstem Paşa Camii (Url-59)

Resim 5. 133. Rüstem Paşa Camii (Url-59)

SONUÇ

Mimar Sinan, 16.yy. Klasik Dönem Osmanlı Mimarisini şekillendirmiş, İmparatorluğun birçok yerinde değerli eserler bırakmış, bereketli ömrüne 400'ün üzerinde eser sığdırmış, medeniyetimizin en kıymetli şahsiyetlerinden birisidir. Özellikle Hassa Mimarlar Ocağı'nda bizzat yetiştirdiği öğrencileri de onun izini sürmüş ve İmparatorluğa kıymetli eserler bırakmışlardır. Onun üstün dehası, insanüstü mühendislik ve mimarlık kabiliyeti, henüz Acemi Birliği'ndeyken Veziriâzam Lütfi Paşa tarafından keşfedilmiş ve onun sarayın Başmimarı olma yolunda emin adımlarla ilerlemesini sağlamıştır. Dolayısıyla Sinan'ın "Mimar Sinan" olmasında ona dülgerlik mesleğini kazandıran dedesinin yanısıra, Veziriâzam Lütfi Paşa'nın da önemli bir rolü bulunmaktadır. Uzun ve bereketli ömrü boyunca gerek hanedan üyelerine gerekse Veziriâzamlara birbirinden değerli camiiler, türbeler medreseler, hamamlar, külliyeler inşa etmiştir. Onun yapıları her detayı ve mimarisi birbirinden farklı ve kendine has özelliklere sahip sanat eserleridir. Şehzade Camii'nde Döner Kümbet'i görebildiğimiz, Mihrimah Sultan Camii'nde Hasan Dağı'nı seyrettiğimiz, Sokollu Mehmed Paşa'da çinilerin maviliğinde huzur bulduğumuz, Süleymaniye'de hayranlıkla kaybolduğumuz yadsınamaz bir Sinan mucizesidir.

Sinan'ın bir diğer mucizesi ise kubbeyi zirveye taşıyan Edirne Selimiye Camii'dir. Sultan II. Selim adına yaptırılan Edirne Selimiye Camii, Sinan'ın son dönemlerinde inşa ettiği en önemli eseri sayılmaktadır. Camii 2000 yılında Unesco Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmiştir. Sinan'ın kubbeyi zirveye taşıdığı Selimiye Camii'nin sekiz ayağa oturan 31 metre çapında kubbesi ve oldukça geniş bir ibadet alanı bulunmaktadır.

Sinan'ın birçok eseri yüzyıllar boyunca ayakta kalmayı başarmış özellikle Doğan Kuban'ın ifadesiyle "İstanbul silüetinde bir imparatorluk damgası" olan Süleymaniye geçirdiği depremlere rağmen hasar almadan günümüze kadar sağlamlığını korumuş; bazı yapıları afetler, yanlış kullanım ve yıkımlar sonucu ayakta kalmayı başaramamış veya özgün halini koruyamamıştır. Beşiktaşta bulunan Sinan Paşa Külliyesi'nin bir parçası olan Sinan Paşa Hamamı, Nişancı Mustafa Paşa Hamamı, Eyüpsultan'daki Şah Sultan Tekkesi, Semiz Ali Paşa Sarayı günümüze ulaşamayan eserlerden bazılarıdır. Yine Eyüpsultan'da bulunan Dökmeciler Mescidi,

Nişancı Mustafa Paşa Camii özgün özelliklerini yitirmiş Sinan eserlerindedir. Bunun yanında Sinan'ın çoğu eseri özgün haliyle bir kısmı ise ana hatlarını büyük ölçüde koruyarak günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

Sinan'ın inşa ettiği camii, külliye, medrese ve diğer yapıların yanısıra İstanbul'a suyu ulaştıran dönemin en büyük projesi Kırkçeşme Su Yolları 33 adet su kemeri, maksemleri ve su terazileriyle şehrin su ihtiyacını önemli ölçüde gidermiştir. Sinan bu proje için Roma döneminden kalan ve kullanılamaz halde olan su tesisatını yeniden kullanılabilir hale getirerek var olan su sistemini yeniden canlandırmayı başarmıştır. 55 km uzunluğundaki Kırkçeşme Su Yolları içerisinde 33 adet su kemeri yer almaktadır. Bunlardan Kavukkemer, Uzunkemer ve özellikle Mağlova Su Kemeri başlıcaları arasındadır. Sinan'ın su kültürüne katkısı yalnızca su yolları ve kemerlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda Osmanlı coğrafyasının çeşitli yerlerinde 60'a yakın hamam yapısı inşa etmiştir.

Semavi Eyice'nin deyimiyle, Türk yapı sanatını Sinan yoktan var etmemiştir ancak o, şaşılacak bir hızla kendinden önce gelişen Türk Mimarisi'ni erişebileceği en son noktaya getirmeyi başarmış olan büyük ustadır. Sinan 16.yy. Türk Mimarisi'ni Osmanlı Klasik Dönem üslubu ile geliştirirken Erken Dönem Osmanlı Mimarisini bir kaide olarak kullanmıştır. Yalnızca Erken Dönem Osmanlı Mimarisi'ni değil aynı zamanda Selçuklu Mimarisi'ni de örnek olarak almıştır. Bunun en güzel örneğini şehzade Mehmed adına yaptığı medresenin avlusunda Kayseri Döner Kümbet'ten esinlenerek yaptığı kümbet şeklindeki şadırvanda görebilmekteyiz.

O, vefat ettiği 1588 yılına dek uzun ve bereketli ömrüne yüzlerce eser sığdırmış, ömrünün son zamanlarında bile çalışıp üretmekten hiç vazgeçmemiştir. Sinan tüm bu kıymetli özellikleri, estetiği ve resyonelliği bir arada tutan muazzam üslubu ile bir ekol haline gelmiştir. "Sinan ekolü" yüzyıllardır Osmanlı ve Türk Mimarlığı'nda bir düstur olarak benimsenmiştir. Özellikle günümüzde Sinan'ın üstün mühendislik ve mimari zekâsı, eserlerindeki muazzam çözümler oldukça ilgi çekmekte ve araştırmalara konu olmaktadır. Mimar Sinan üzerine onlarca kitap ve çalışma kaleme alınmış ve Mimar Sinan eserleri hakkında farkındalık uyandırmak adına birçok kurum tarafından kültür rotaları düzenlenmiştir.

Marmara Bölgesi ve özellikle İstanbul'un birçok yerini süsleyen Mimar Sinan eserleri, hem Osmanlı Klasik Dönem mimari üslubunu daha iyi tanımak hem de

usta deha Mimar Sinan'ın yüzyıllara meydan okuyan mimari çözümlerini ve ustalıklarını daha iyi anlayabilmek adına görülmesi gereken yapılardır. Süleymaniye Külliyesi, Şehzade Mehmed Külliyesi, Haseki Hürrem Sultan Külliyesi, Kadirga ve Azapkapı Sokollu Mehmed Paşa Camii, Kılıç Ali Paşa Camii, Edirnekapı ve Üsküdar Mihrimah Sultan Camii, Sinan'ın en çok bilinen eserleri arasında yer alır. Oysa usta deha Mimar Sinan'ın İstanbul'da 300'den fazla eseri bulunmaktadır. Mimar Sinan'ın özellikle de Ebû Eyyub el Ensâri (ra)'nin metfun olduğu Eyüpsultan'da birçok camii, mescid ve türbe yapısı bulunmaktadır.

Tez çalışması kapsamında Sinan'ın en önemli eserlerinin yanısıra, Mimar Başu olduğu ilk dönemlerde Eyüpsultan'da inşa ettiği eserlerine de yer verilerek, Sinan'ın daha az bilinen eserlerine farkındalık oluşturmak hedeflenmiştir. Bunların başında Sinan'ın Mimar Başu olduğunda inşa ettiği Ayas Paşa Türbesi, Pertev Mehmed Paşa Türbesi, Sokollu Mehmed Paşa Türbesi, Zal Mahmud Paşa Camii gelmektedir.

Medeniyetin birçok yerine muazzam eserler bırakan büyük usta Mimar Sinan'ın tüm eserleri birbirinden değerli ve özgündür. Bu sebeple hepsi görülmesi, keşfedilmesi gereken yapılardır. Mimar Sinan ve eserleri üzerine daha çok çalışmalar ve projeler üretilmeli, onun mimari dehası bir ekol olarak onu yaşatmaya devam etmelidir.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Prof. Dr. Zeynep**, (1988). *Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları Medreseler, Darülkurrallar Mektepler*, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, İstanbul
- Ağaoğlu, Mert, Sarımeşe Fatih**, (2017), *Davut Ağa Camisi ve Haziresi*, Sosyal Bilimler Dergisi Sayı (Sobider) 18, s. 578-606
- Altun, Prof. Dr. Ara**, (1991), *Sinan Dönemi Sıbyan Mektepleri* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Alver, Prof. Dr. Köksal**, (2019) *Mimar Sinan'ın Mekân Tasarruru*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Düşünen Şehir Dergisi, Mimar Sinan Özel Sayısı Sayı:9 Sf: 62-65, Kayseri
- Armağan, Mustafa**, (2003), *Zal Mahmud Paşa*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları Eyüpsultan Sempozyumu VI, İstanbul
- Asım, Alper**, (2019), *Turgut Cansever'in İslam Mimarlık Düşüncesi ve Mimar Sinan*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Düşünen Şehir Dergisi, Mimar Sinan Özel Sayısı Sayı:9 Sf: 166-170, Kayseri
- Ateş, İbrahim**, (1990), *Mimar Sinan Vakfı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul
- Aygün, Ahmet**, (2019), *Suyun Peşinde Bir Mimar: Sinan*, Derin Tarih Dergisi, Sayı:15 sf: 52-58, İstanbul
- Ayvansarayî, Hafız Hüseyin**, (1987), *Hadikatü-l Cevâmi Camilerimiz Ansiklopedisi I ve II. Cilt* Tercüman Aile ve Kültür Yayınları Kitaplığı, İstanbul
- Bahadıroğlu, Yavuz**, (2013), *Mimarideki Osmanlı Mührü Mimar Sinan*, Venedik Yayınları, İstanbul
- Bozdağ, Fahrettin**, (2004), *Sıbyan Mektepleri ve Eyüp'teki Sıbyan Mektepleri*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları Eyüpsultan Sempozyumu VIII, İstanbul
- ÇEKÜL**, (2015). *Kültür Rotaları Planlama Rehberi*, Tarihi Kentler Birliği Yayınları, İstanbul
- Çetin, Dr. Öğr. Üyesi Nuran**, (2018). *Fethin Sembol Senti Eyüpsultan'da Tasavvuf Kültürü*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi Yıl: 6, Sayı: 73, s. 156-173, Zonguldak.

- Çetin, Erol**, (1987), *Süleymaniye Külliyesi*, Vakıf Haftası Dergisi, Sayı 5 sf. 95-98, İstanbul
- Çiftçi, Mehdi**, (2021), *Osmanlı Zirve Döneminin İhtilafı Medresesi: Süleymaniye Dârülkurrâsı*, Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 61 ss.139-165, İstanbul
- Develi, Prof. Dr. Hayati**, (2019) *Mimar Sinan'ın Zihniyet Dünyası*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Düşünen Şehir Dergisi, Mimar Sinan Özel Sayısı Sayı:9 Sf: 34-43, Kayseri
- Doğan, Sema**, (2012) , “*Bu fakir’ül hakir’in mescidi*” *Mimar Sinan Mescidi* Dergipark Akademik, Sayı 8 sf.20-29
- Erçağ, Y. Mimar Beyhan**, *Mimar Sinan'ın İnşa Ettiği Türbeler* (Yüksek Lisans Tezi)
- Eyice, Semavi**, (2002), *Eyüp'te Zal Mahmud Paşa Camii*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları Eyüpsultan Sempozyumu V, İstanbul
- Gerçik, Dr İbrahim Zeyd**, (2019), *İstanbul'daki Erciyes: Süleymaniye Külliyesi 'nde Liderlik ve Yönetim*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Düşünen Şehir Dergisi, Mimar Sinan Özel Sayısı Sayı:9 Sf:130-137, Kayseri
- Görmüş, Doç. Dr. Sevgi**. *Kültürel Peyzaj Değerlerini Korumak İçin Yeni Bir Yaklaşım; Kültürel Rotalar*, Plant Peyzaj ve Süs Bitkiciliği Dergisi, Bartın
- Günay, Reha**, (2019), *Mimar Sinan Neden Bir Tasarım Dehasıdır?* Yem Yayınları, İstanbul
- (2006), *Sinan'ın İstanbul'u*, Yem Yayınları, İstanbul
- Gürkan, Ord. Prof. Dr. Kâzım İsmail**, (1966), *Süleymaniye Dârüşşifası*, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi El Kitapları Serisi:3, İstanbul
- İğüs, Esmâ**, (2021) , *Mimaride Ölümün Sonsuz Öznesi Olma: (Deli) Hüsrev Paşa Türbesi*, İstanbul Üniversitesi Yayınevi Art Sanat, Sayı 16 sf. 285-328, İstanbul
- İnan, Afet**, (1968), *Mimar Koca Sinan*, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- Kahraman, Seyit Ali**, (2021), *Günümüz Türkçesi ile Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi İstanbul*, Yeditepe Yayınevi, Cilt 1, İstanbul.
- Kazan, Hilâl**, (2005) , *İstanbul'da Bâli Paşa Camii Vakfiyesi ve Yeni Bilgiler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, sayı 29, Ankara
- Kuban, Doğan**, (2021), *Osmanlı Mimarisi*, Yem Yayınları, İstanbul
- (1967), *Mimar Sinan ve Türk Mimarisinin Klasik Çağı*, Mimarlık Mimarlar Odası Yayın Organı, Sayı 49 sf. 13-44, İstanbul
- Kuran, Aptullah**, (1986), *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul

(1988), *Mimar Başı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I, Mimar Sinan'ın Mescitleri* Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul

Müderrişoğlu, Mehmet Fatih, (2013), *Kanuni Sultan Süleyman'ın Bâniliğinde Ailesinin Yeri*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı: 18 sf: 187-206, Ankara

Mülayim, Selçuk, (2007), *Bir Şaheser Süleymaniye*, Ankara T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara

(2012), *Sinan Bin Abdülmennan*, İsam Yayınları, Ankara

Necipoğlu, Gülrü, (2017) , *Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğunda Mimarî Kültür*, İstanbul Bilgi üniversitesi Yayınları, İstanbul

Orbeyi, Nil, (2019), *16. Yüzyıl Eyüp Mescitlerinin Koruma Sorunları*, Mimarlık ve Yaşam Dergisi, İstanbul

Önel, İsmail, Çobanoğlu, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Vefa, *Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii ve Kalemîşi Tezyinatı*, Restorasyon Dergisi, sf.89-93

Önkal, Hakkı, (1998), *Eyüp Türbeleri*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları Eyüpsultan Sempozyumu II, İstanbul

Özcan, Ali Rıza, (2019), *Sinan Camilerinde Hat Sanatı*, Derin Tarih Dergisi, Sayı:15 sf: 118-125, İstanbul

Özsayiner, Zübeyde Cihan, (2002), *Mimar Sinan'ın Eyüp Camilerindeki Hat Sanatı Düzeni*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları Eyüpsultan Sempozyumu V, İstanbul

Saatçi, Pof. Dr. Suphi, (1988), *Mimar Sinan'ın Yapılarındaki Kitabeler*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul

(1998), *Sinan'ın Mimarbaşı Olarak Eyüp'teki İlk Eseri*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları Eyüpsultan Sempozyumu II, İstanbul

(2020), *Marmara'nın Mimarı Sinan*, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul

(2000), *Sinan'ın Eyüp'teki Cami ve Mescitleri Üzerine Gözlemler*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları Eyüpsultan Sempozyumu IV, İstanbul

(2005), *Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan*, Ötüken Neşriyat, İstanbul

(2019), *Sinan'ın Dünya Mimarlık Tarihindeki Rekoru*, Derin Tarih Dergisi, Sayı:15 sf: 82-89, İstanbul

- (2019), *Mimar Sinan Hakkında Bir Muamma Doğum ve Ölüm Tarihi*, Derin Tarih Dergisi, Sayı:15 sf: 6-10, İstanbul
- (2019), *Prof. Dr. Suphi Saatçi İle Mimar Sinan üzerine*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Düşünen Şehir Dergis, Mimar Sinan Özel Sayısı Sayı:9 Sf: 44-51, Kayseri
- Sav, Murat, Kuşüzümü, Kıvanç H. ,** (2010), *Restorasyon Çalışmaları Çerçevesinde Mihrimah Sultan Camii*, Vakıf Restorasyon Yıllığı S1, sf 45-55, İstanbul
- Sezer, Yavuz,** (2010) , *Süleymaniye Camii ve Külliyesi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Büyük İstanbul Tarihi, İstanbul
- Sönmez, Zeki,** (1997), *Eyüp Zal Mahmut Paşa Külliyesi 'nin Tarihlendirme Sorunu ve Sinan'ın Mimarlığındaki Yeri*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları Eyüpsultan Sempozyumu I, İstanbul
- Sözen, Prof. Dr. Metin ,** (2019), *Mimar Sinan Üzerine*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Düşünen Şehir Dergisi, Mimar Sinan Özel Sayısı Sayı:9 Sf:20-23, Kayseri
- Üstündağ, Kevser & Özer, Ezgi.** (2021). *Kültürel Mirasa Katkı Sağlayan Kültür Rotalarında Yerelin Katılımı ve Sosyo-Ekonomik Kalkınması Üzerine Bir Yaklaşım*, İstanbul.
- Yıldırım, Nuran,** (2010), *Klasik Dönemde Osmanlı Dârüşşifaları*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Büyük İstanbul Tarihi, İstanbul
- Yılmaz, Prof. Dr. Yasin,** (2002), *Kanunî Vakfiyesi ve Süleymâniye Külliyesi* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları, Ankara
- Zararsız, Abdullah,** (2021). *Osmanlı Kroniklerinde Sokollu Mehmed Paşa ve Sokoloviç Ailesi*, Mediterranean Journal of Humanities, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- (1998), *Sinan'ın Mimarbaşı Olarak Eyüp'teki İlk Eseri*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları Eyüpsultan Sempozyumu II, İstanbul
- (2020), *Marmara'nın Mimarı Sinan*, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, İstanbul
- (2000), *Sinan'ın Eyüp'teki Cami ve Mescitleri Üzerine Gözlemler*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları Eyüpsultan Sempozyumu IV, İstanbul
- (2005), *Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan*, Ötüken Neşriyat, İstanbul
- (2019), *Sinan'ın Dünya Mimarlık Tarihindeki Rekoru*, Derin Tarih Dergisi, Sayı:15 sf: 82-89, İstanbul

(2019), *Mimar Sinan Hakkında Bir Muamma Doğum ve Ölüm Tarihi*, Derin Tarih Dergisi, Sayı:15 sf: 6-10, İstanbul

(2019), *Prof. Dr. Suphi Saatçi İle Mimar Sinan üzerine*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Düşünen Şehir Dergisi, Mimar Sinan Özel Sayısı Sayı:9 Sf: 44-51, Kayseri

ICOMOS KÜLTÜR ROTALARI TÜZÜĞÜ 2008

ULUSLARARASI KÜLTÜREL TURİZM TÜZÜĞÜ

Kültürel Miras Değeri Taşıyan Alanlarda Turizm Yönetimi, 1999

URL KAYNAKLARI

Url-1 <<http://www.yoldaki.com/>>, erişim tarihi 21.12.2022.

Url-2 <<http://www.avruparuyasi.blog/>>, erişim tarihi 21.12.2022.

Url-3 <<http://www.viefrancigene.org/>>, erişim tarihi 21.12.2022.

Url-4 <<http://www.reshontheway.com/>>, erişim tarihi 21.12.2022.

Url-5 <<http://www.culture.goturkiye.com/>>, erişim tarihi 21.12.2022.

Url-6 <<http://www.culture.goturkiye.com/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-7 <<http://www.transromanica.com/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-8 <<http://www.itervitis.eu/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-9 <<http://www.historicthermaltowns.eu/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-10 <<http://www.acsow.org/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-11 <<http://www.europeanrouteofceramics.eu/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-12 <<http://www.atriumroute.eu/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-13 <<http://www.itineracarolusv.eu/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-14 <<http://www.rlstevenson-europe.org/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-15 <<http://www.wikipedia.com/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-16 <<http://www.impressionismsroutes.com/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-17 <<http://www.coe.int/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-18 <<http://www.en.eurovelo.com/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-19 <<http://www.sites-le-corbusier.org/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-20 <<http://www.liberationroute.com/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-21 <<http://www.reformationroutes.eu/>>, erişim tarihi 28.12.2022.

Url-22<<http://www.aeneasroute.org> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-23<<http://www.visit.alvaraalto.fi> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-24<<http://www.cyril-methodius.cz> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-25<<http://www.historiccafesroute.com> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-26<<http://www.cultureroutesinturkey.com> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-27<<http://www.likyayolu.ktb.gov.tr> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-28<<http://www.yerelnet.org.t/> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-29<<http://www.kutsalkitap.org/> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-30<<http://www.kariayolu.com/> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-31<<http://www.kackar.org> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-32<<http://www.viaegnatiafoundation.eu/> // >, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-33<<http://www.hitityolu.net/>>, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-34<<http://www.gastronomiyolu.com/>>, erişim tarihi 03.01.2023.
Url-35<<http://www.dogadernegi.org/>>, erişim tarihi 04.01.2023.
Url-36<<http://www.ikidenizarasi.wordpress.com/>>, erişim tarihi 04.01.2023.
Url-37<<http://www.http://rota.yarimadaizmir.com/>>, erişim tarihi 04.01.2023.
Url-38<<http://www.eyupsultan.gov.tr/>>, erişim tarihi 24.01.2023.
Url-39<<http://www.eyupsultan.bel.tr/>>, erişim tarihi 17.10.2023.
Url-40<<https://www.flickr.com/>>, erişim tarihi 14.12.2023.
Url-41<<https://www.flickr.com/photos/sinandogan/>>, erişim tarihi 14.12.2023.
Url-42<<https://www.beseriyet.com/>>, erişim tarihi 15.12.2023.
Url-43<<https://www.islamansiklopedisi.org.t/>>, erişim tarihi 19.12.2023.
Url-44<<https://www.fikriyat.com/>>, erişim tarihi 02.01.2024
Url-45<<https://www.istanbulunsirlari.net/>>, erişim tarihi 02.01.2024
Url-46<<https://www.insaatim.com/>>, erişim tarihi 22.01.2024
Url-47<<https://www.tripadvisor.com.tr/>>, erişim tarihi 21.05.2024
Url-48<<https://www.kulturenvanteri.com/>>, erişim tarihi 21.05.2024
Url-49<<https://www.pbase.com/>>, erişim tarihi 23.05.2024
Url-50<<https://www.youtube.com/>>, erişim tarihi 06.05.2024
Url-51<<https://www.eskiistanbul.net/>>, erişim tarihi 06.05.2024

- Url-52** < <https://www.howturkey.com/>>, erişim tarihi 14.05.2024
- Url-53** < <https://www.hacire.com/>>, erişim tarihi 10.12.2023
- Url-54** < <https://www.kulturenvanteri.com/>>, erişim tarihi 10.12.2023
- Url-55** < <https://www.pinterest.com/>>, erişim tarihi 20.05.2024
- Url-56** < <https://www.mimarsinan.gen.tr/>>, erişim tarihi 06.05.2024
- Url-57** < <https://www.flickr.com/>>, erişim tarihi 06.05.2024
- Url-58** < <https://istanbultourstudio.com/>>, erişim tarihi 06.05.2024
- Url-59** < <https://pt.foursquare.com/>>, erişim tarihi 21.05.2024

EKLER